

Vejby-Tibirke årbog 2017

Vejby-Tibirke årbog 2017

ISBN 978-87-88319-10-1 87-88319-10-5

Vejby-Tibirke Selskabet

Årbog 2017

Udgivet af Vejby-Tibirke Selskabet 2017

©Fotografisk, mekanisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele heraf er kun tilladt med Vejby-Tibirke Selskabets skriftlige tilladelse. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

Redaktion:

Christian Friis, Kirsten Jørgensen, Marianne Lomholdt, Ronald Barkved, Lone Nørmark og Per Bachmann.

Omslagsillustration:

'Udkanten af Vejby, Lundbye tegner'. (SMK): Billedet er gengivet i sin helhed på side 85

Grafisk tilrettelægning af det udleverede materiale:

WICTOR grafisk produktion

www.wictor.dk · Tlf. 31 60 70 13

Oplag: 1000 eksemplarer

ISBN NR.: 978-87-88319-10-1 87-88319-10-5

EAN NR.: 9788788319101

Forord	
<i>Af Christian Friis</i>	7
Livet på Hyrdebakken 6A - minder gennem årtier	
<i>Af Marianne Lomholdt.</i>	9
Jean René - og Sys Gauguin i Tisvilde	
<i>Af Christian Friis</i>	25
Kløverstier i Vejby	
<i>Af Erik Malling og Kirsten Jørgensen</i>	43
Kunstnere ved kirken i Tibirke	
<i>Af Lone Nørmark</i>	51
Mindetavlen over P. C. Skovgaard i Vejby	
<i>Af Niels Jørgen Larsen</i>	71
P. C. Skovgaard, bøgetræet og det politiske parnas	
<i>Af Niels Jørgen Larsen</i>	77
Et tilbageblik påTisvildelejemolen	
<i>Af Anita Olsen</i>	99
Helene Klint og Kyst - en mosaik om naturen og kystsikringen	
<i>Af Bo Bang Petersen.</i>	109
Bølgebryderen	
<i>Af Hans Cornelius</i>	125
Når havet ikke blot viser tænder	
<i>Af Hans Cornelius</i>	133
Ørby, mejeriet 'Ørekilde' - og min familie	
<i>Af Christian Friis</i>	141
Kunstværker som gave i 2016	
<i>Af Christian Friis</i>	155
Vejby-Tibirke Selskabets bestyrelse og æresmedlemmer	167

Af Christian Friis

Endnu en årbog er kommet til verden. Som en baby er den blevet skabt i løbet af 9 måneder. Den voksede og voksede og endte til sidst med at blive næsten lige så omfangsrig som jubilæumsårbogen fra sidste år, der ellers havde taget et gevaldigt spring op ad med hensyn til sideantal og format.

Vi beholder formatet, og redaktionen forventer, at det er standarden i de kommende mange år. Vi tør dog ikke love at skabe så fyldige årbøger fremover.

Redaktionen har igen bidraget med adskillige artikler, men heldigvis har der været en række engagerede medlemmer, der har bidraget med gode og gennemarbejdede artikler f.eks. har **Anita Olsen**, **Hans Cornelius** og **Bo Bang Petersen** arbejdet ihærdigt med forholdene omkring kystsikringen og molen. Anita og Hans Cornelius er begge børn af de sidste aktive fiskere i Tisvildeleje, og Bo og hans familie har altid haft sommerhus i Tisvildeleje. Det var derfor oplagt, at de tre skulle skrive artiklerne om disse emner. Genetablering af molen og sikringen af vores kyster er vigtige områder for os alle i Vejby-Tibirkeområdet.

Redaktionen har ofte efterlyst artikler om Vejby. Det får vi i rigt mål i år. Årbogens fhv. redaktør, **Niels Jørgen Larsen**, har bidraget med en meget stor og en mindre artikel om en af Vejby's berømte sønner, nemlig guldaldermaleren P. C. Skovgaard. Anledningen er malerens 200-årsdag, idet Skovgaard blev født d. 4. april 1817.

Vejby's lokalrådsformand, **Erik Malling**, har sammen med redaktionsmedlem Kirsten Jørgensen udarbejdet en beskrivelse af de nye Kløverstier i Vejby, der nu er tilgængelige for aktive og nysgerrige medlemmer.

Interessen for nutidig og tidligere kunstnere i området bliver dækket ind af Lone Nørmark og Chr. Friis. Lone fortæller om to nutidige kunstnere ved Tibirke Kirkeområdet, og Chr. beretter om Jean René- og Sys Gauguins tilknytning til Tisvilde.

Lokalhistorien dækkes ind gennem artiklen om Livet på Hyrdebakken, Tisvildeleje. **Anita Olsen, Ronald Barkved og Eli Pedersen** har fortalt Marianne Lomholdt om deres fælles barndomsoplevelser. Chr. Friis har bevæget sig ind i landet og ind i sine barndomsoplevelser i landsbyen Ørby, hvor hans bedstefar var mejeribestyrer. Artiklen er en hyldest til livet i en landsby, der i 1950'erne var et levende og aktivt sted... og måske er på vej til at blive det igen.

Livet på Hyrdebakken 6 A

- minder gennem årtier

Fortalt af sønnen Eli Pedersen - født i 1938

barnebarnet Ronald Barkved - født i 1949

og Elis grandkusine Anita Olsen - født i 1944

Af Marianne Lomholdt

Det ligger der stadig – det fine hvidkalkede murstenshus. Næsten på toppen af Hyrdebakken i Tisvildeleje, hvor udsigten over Kattégat er så storslået. Det har netop rundet de 100 år. Fint istandsat – tro mod det oprindelige hus fra 1916.

Her på Hyrdebakken 6A står minderne i kø. Langt de fleste er dog gået i graven sammen med de mange familiemedlemmer, som har gennemlevet deres barndom, ungdom og alderdom på denne matrikel.

Historien om livet på Hyrdebakken 6A er stykket sammen gennem erindringer og overleveringer fra de tre eneste nulevende, som har haft deres gang og virke her. Sønnen Eli, barnebarnet Ronald og grandkusinen Anita.

1957. Foto: Privat

Hyrdebakken 6 A

2016. Foto: Privat

Ved Stranden 2 fra 1920. Foto: Gammelt postkort.

Begyndelsen

I slutningen af 1800-tallet boede der en lille håndfuld fiskerfamilier i Lejet. Tæt på stranden og hinanden. De levede nøjsomt og slidsomt. En af disse familier var Peder Hansen Pedersen og Rasmine Kristine Rasmussen, som havde den smukke stråtækte gård, som stadig ligger der – Ved Stranden 2.

Ud over fiskeriet havde Peder og Rasmine et jordstykke på toppen af Hyrdebakken – som dengang hed 'Hotelbakken'. Overdrevet kaldtes det.

Det bestod af en del jordlodder, hvor familier fra Lejet dyrkede deres nyttehaver med kartofler, bær, rodfrugter, æbler, kål etc.

Flere havde desuden får græssende, som blev passet af den legendariske 'Hyrde – Per'. Han kom uden sit vidende til at lægge navn til 'Hyrdebakken'.

Ud af en børneflokk på fem fik Peder og Rasmine to sønner. Hans Peder og Sigurd. Brødrene var henholdsvis Elis far og farbror.

Forældrene tildelte deres sønner to naboudstykninger på det tidligere overdrev.

Hans Peders grundstykke blev til det senere Hyrdebakken 6A, som denne artikel tager sit udgangspunkt i.

Et hjem bliver til på Hyrdebakken 6A

Hans Peder lod i 1916 huset på Hyrdebakken opføre og mødte samme år sin kommende hustru – Ragnhild. Han arbejdede på daværende tidspunkt som fisker. Ragnhild havde et sommerferiejob som barnepige hos en familie i Tisvildeleje. Senere blev hun stationsforstander på Pårup station og Hans Peder blev banearbejder. De giftede sig i 1917 og flyttede sammen på Hyrdebakken 6A i 1920. Hans Peder genoptog sit arbejde som fisker på Lejet.

Ragnhild og Hans Peder med deres 12 børn i 1951. Foto: Privat

I løbet af de næste 20 år blev familien forøget med 12 børn. En af de 7 piger var Ronalds mor, Ragna. Den yngste af de 5 sønner er Eli, som er den eneste nulevende ud af den store børneflokk.

Dagligdagen

Gøremål var der nok af for Ragnhild. Med fast og kærlig hånd styrede hun børneflokken, kogte og brasede på køkkenets brændekomfur, vaskede i den store gruekedel, syltede, saltede og henkogte, syede tøj og kanaldyner, tjærede tag, kalkede, malede og tapetserede.....for bare at nævne nogle af de utallige daglige bedrifter, som hun var kendt og respekteret for i hele byen.

En dag, hvor Ragnhild ville sætte nyt tapet op i stuen, bad hun sin mand, Hans Peder om at holde den lange tapetbane med klister op ad væggen. Han kom uforvarende til at give slip, så den klaskede ned over Ragnhild – og var ubrugelig. Han blev sendt ud, og hun ordnede resten selv.

Desuden var hun mester i at bøde sin mands og den ældste søn Ejvinds garn, som dengang var lavet af bomuld. For at øge holdbarheden blev de imprægneret med soda og katko.

Det blev foretaget i en stor gruekedel nede på Stejlepladsen i det lille sorte skur, kaldet 'Barkhuset'.

Der var altid mange munde at mætte. Til aftensmaden drak de 'stakit hvidtøl', som var en 5-liters flaske omgivet af et træstakit med håndtag. Smagen var sødlig og en smule bitter. Menuen bestod ofte af salte sild og saltet flæsk.

Når familien om aftenen sad bænket om bordet, skulle børnene sidde stille og spise. Overholdt man ikke den gældende bordskik, sendte Ragnhild dem 'blikket', som normalt fik alle til at rette ind. Hjalp det ikke, blev den formastelige sendt op i seng på loftet, hvor alle børnene sov. Det kunne ske, at et af børnene, i et forsøg på at undgå irettesættelser, prøvede at stikke af. Så løb Ragnhild efter med 'slev'en' højt løftet. Det var en træske, som kunne mere end at røre i gryden. I sådan en situation var det godt at mave sig ind under slagbænken og gemme sig.

At styre alt og alle i hjemmet var en udfordrende opgave, som dog lykkedes uden nogensinde at lægge hånd på børnene. De lærte tidligt at hjælpe til som en naturlig nødvendighed.

Ragnhild 1938. Foto: Privat

Som barn fik Eli tuberkulose og blev sendt på sanatorium i et par år.

Derved mistede han meget af undervisningen på Tisvilde skole.

Da han vendte hjem, tog Ragnhild sagen i egen hånd og lærte ham både at læse, skrive og regne, så han kunne følge den alderssvarende klasse.

Eli husker tydeligt, da der en dag kom en ny pige i klassen. Det var Hilma fra Stængehus, som hver dag i al slags vejr gik alene langs stranden eller skoven til og fra skole. Læreren havde set sig vred på hende, da hun somme tider på grund af vejrforholdene kom for sent om morgenen. Hilma skulle ofte sidde efter, høre på lærerens grovheder og gå alene hjem i mørke.

En dag blev det for meget for hende. Hilma stak af fra skolen. Læreren sendte klassekammeraterne af sted efter hende. De fandt hende hjemme hos Ragnhild og Hans Peder på Hyrdebakken 6A. Her havde hun grædende søgt tilflugt og var blevet taget godt imod. Hans Peders

vrede og indignation var til at tage og føle på. Han troppede prompte op på skolen, hvor læreren fik en uforglemmelig lektie, som medførte et øjeblikkeligt stop for eftersidninger og mobning.

Eli og Ronald mindes atmosfæren i huset på Hyrdebakken som venlig og harmonisk, men der blev kun talt om praktiske ting og gøremål. Livets store og små spørgsmål måtte børnene selv finde svar på. Der blev talt til og ikke med dem. Noget som givetvis også lå i tiden.

Hvis man dristede sig til at spørge om dette eller hint, kom svaret: »Det finder du ud af, når du bliver voksen«.

Tisvilde Skole 1948. Foto: Privat

Den store børneflokk havde hinanden og kammeraterne at støtte sig til, når der var brug for de betænelser og oplysninger, som alle børn og unge søger svar på.

Hans Peder arbejdede hårdt. I de første år som fisker og dernæst ved banen. Sidst, men ikke mindst som vejmand i Vejby, Tibirke og Tisvilde. En del af hans arbejde bestod i at knuse skærver af sten, som blev hentet på stranden. Skærverne blev brugt til vejbelægning. De ældste sønner hjalp somme tider deres far og tjente derved en ekstra skilling.

Hver dag kom Hans Peder hjem på sin cykel til frokost, hvor Ragnhild havde den varme mad klar. Han fik en stormende varm modtagelse af deres

elskede Sct. Bernhards-hund. Hans Peder skyndte sig altid at stille sig op ad muren, så han ikke blev væltet omkuld af hundens omfavnelser og kærtegn.

Somme tider stod han sammen med fiskere og godtfolk fra Hundested og talte om vejr, vind og 'verdens undergang', som de troede var nær. Når talen blev sporet i den retning, havde Hans Peder travlt med at komme hjem for at være blandt sine nærmeste. Han var et udpræget familiemenneske og sørgede for med de midler, han nu rådede over, at støtte hver og en. Både økonomisk og med tjenester.

Alle drengene kom i lære som 14-årige med diverse håndværk. De boede hos mester eller på lærlingehjem, indtil de var udlært. Eli kom i murerlære og tjente 1 kr. om dagen – foruden kost og logi. Pigerne kom i huset i nabolaget, når skoletiden var afsluttet.

Hans Peder og hans elskede Sct. Bernhards hund 1957.

Foto: Privat

Ragnhild og Hans Peder med børnene Randi og Edel – 1934. Foto: Privat

Ronalds mor Ragna med William Scharffs datter Lotte Scharff - 1940. Foto: Privat

På kælk ned ad Hotelbakken - 1942. Foto: Privat

Ronalds mor Ragna havde nogle gode år som ung pige hos maleren Scharff, hvor hun passede børnene Lotte og Morten. Desuden hjalp hun med de huslige gøremål.

Når vintrene bød på sne, morede børnene i familien sig med at køre på slæde helt oppe fra Hyrdebakken og ned til Lejet ad de små og større veje.

Hvis havet var frosset til, kørte de langt ud på isen. De kunne nemt sidde en 5 – 6 børn på slæden. Den blev ellers brugt til transport af tagrør fra 'Ryet' på Tibirke og Ramløse Sand, hvor man kunne komme ned til Arresø og høste dem. Rørene var dengang anvendelige til tagdækning.

I hjemmet på Hyrdebakken talte man ofte om den særligt hårde isvinter i 1942, da Eli kun var 4 år gammel.

Et norsk skib var grundstødt på det frosne hav. Besætningen kom gående over isen for at proviantere i den lille by, som pludselig genlød af fornøjelige og fremmede norske dialekter.

I vinteren 1947 kom vejmand Hans Peder slemt til skade, da han med sneploven skulle rydde en strækning ved jernbanen. Den store maskine kørte så hårdt ind i skinnerne, at både sneplov og skinner blev ødelagt. Hans Peder måtte en tur på sygehuset og var uarbejdsdygtig for en tid.

Havet spillede en stor rolle for alle. Især for fiskerne naturligtvis. Nogle af dem havde slægtninge i København.

Anita husker, hvordan det i slutningen af 1940'erne ikke var ualmindeligt, at fiskerne kunne glæde 'københavnerne' med friskfangede fisk til aftensmaden. Når fiskerne i Lejet kom ind med friske forsyninger, blev de særligt gode eksemplarer sorteret fra, flænset, parteret, pakket omhyggeligt ind i pergamentpapir og lagt i mærkede kasser. Som lille pige stod Anita ofte og iagttog deres arbejde og håbede på at være så heldig at få en tur ved siden af kusken op igennem byen, når hestevognen kom for at transportere fiskekasserne op til skinnebussen. Så blev der telefoneret til København og givet besked til de pågældende familiedlemmer, at de kunne stå klar på Østerport station, når toget fra Hillerød trillede ind og tage imod de endnu dagfriske fisk.

Isvinter - 1942. Foto: Gribskov arkiv

Alle mand i arbejde for at rydde sne - 1947. Foto: Gribskov arkiv

Fiskekasser klar til afhentning på Hovedgaden - 1955. Foto: Gribskov arkiv

Det store mondæne badehotel år 1940.

Huset på Hyrdebakken 6 A ses i nederste højre del af billedet.

Foto: Gl. postkort

Badehotellet i 1940'erne

Lige overfor Hyrdebakken 6A lå det store mondæne badehotel, hvor velhavende 'københavnere' i sommerhalvåret nød den smukke natur ved skov og strand. De levede i alle henseender et helt andet liv end de fastboende. Der var i bogstavelig forstand en verden til forskel. Både hvad angik sprog, påklædning og gøremål.

Eli og hans brødre morede sig i sommeraftenene med i ly af mørket at liste sig helt hen til hegnet og betragte det fremmedartede liv, som udfoldede sig så forunderligt. Orkestre spillede livlig og smægtende musik på terrassen. Folk lo, dansede og sværmede. Somme tider var der 'børnebal'. Men det var kun for de ferierende sommergæster.

Krigen bragte helt nye tider med sig. Badehotellets storhedstid var slut, og i årene 1945-47 blev et stort antal tyske flygtninge anbragt i bygningerne fra

det nedlagte hotel. Det drejede sig om kvinder med deres børn. Familien på Hyrdebakken 6A havde fået nye genboer.

Eli og hans brødre fik forbud mod at kontakte de tyske drenge. Hele området blev skarpt bevogtet af vagter fra Civil-beredskabet, som patruljerede døgnnet rundt.

Forbuddet blev imidlertid ikke overholdt. De tyske drenge fordrev bl.a. tiden med at fremstille 'pistoler' lavet af pinde og elastikker fra henkogningsglas. Hvis man anbragte en sten på den udspændte elastik, kunne man skyde ret så langt. Eli og hans brødre ville meget gerne i besiddelse af sådanne pistoler og fik gennem hegnet byttet sig til flere eksemplarer for rodfrugter og andre lækkerier fra familiens nyttehave.

Det var barsk for Eli at være vidne til de tyske drenge elendighed og fattigdom. De sov på halmballer, spiste kålrabi og var på alle måder i en sølle forfatning.

Somrene

Dengang – som nu – var livet i Tisvildeleje om sommeren noget helt særligt. Vinterhalvårets stille og tilbagetrukne liv blev om sommeren afløst af utallige feriegæster og livlig handel. Byen summede af stemmer, musik, trafik og strandliv.

Trods sin liden størrelse var der talrige forretninger i Tisvildeleje by i 1950'erne. En 8 – 9 stykker. Hele fire købmænd og diverse specialforretninger med nødvendige levnedsmidler.

Ikke nok med det. Mælk, ost, kød, brød og fisk blev bragt ud i små biler.

Det skæppede godt i kassen hos de handlende – og mangen en husstand opnåede en pæn ekstra fortjeneste gennem udlejning.

Sådan var det også på Hyrdebakken 6A.

Lige siden krigens ophør blev terminerne betalt gennem en kærkommen indtægt fra sommerudlejning til 'kjøbenhavnerne'.

I begyndelsen blev selve hovedhuset ryddet for familiens faste beboere, som flyttede over i de tilstødende mere trange kår i anneksbygningerne. De fine sommergæster kunne så nyde livet i husets gode stuer.

Eli husker, hvordan alle børnene måtte deles om at sove i loftsrummet, som i sommermånederne blev ulideligt varmt.

Når sommergæsterne tog hjem, købte Hans Peder en pattegris, som han kom hjem med i en sæk over skulderen. Den blev opfedet og slagtet til julemad. Eli hjalp som ung med at holde grisen, når Anitas far, Hjalmar Pedersen, fra Vængevej slagtede den. Kødet blev saltet i 'sulekarret', så det kunne holde sig.

I 1950'erne var Ronald jævnligt feriebarndom hos mormor Ragnhild og morfar Hans Peder.

I disse år bestod familien på Hyrdebakken kun af mormor og morfar – og måske et par af deres børn på sommerbesøg.

Feriegæsterne fik nu tildelt annekset og måtte også gerne bruge haven.

Ronald havde fået strenge instrukser om ikke at tale med ' københavnernes '. En svær opgave. Han oplevede mange gange at stå i et vanskeligt dilemma, når han mødte dem, og de venligt kontaktede ham med hilsner og spørgsmål. Så var det om at bide tænderne sammen og skynde sig væk.

Der var tre frostfri toiletter i en særlig tilbygning på Hyrdebakken. De kaldtes 'maskinlokummer'.

Ét til feriegæsterne, ét til husstandens beboere – bortset fra Hans Peder, som havde sit helt eget. Ingen andre måtte benytte det. Han ville spare på 000-toiletpapiret og brugte udelukkende avisepapir.

Ragnhild og Hans Peder- Foto: Privat

En gang om måneden var det vaskedag. Ragnhild fyrede godt op i den store gruekedel, som stod i vaskehuset. Vasketøjet blafrede efterfølgende i vinden på gårdspladsen.

Der blev installeret vandværksvand i 1939. Inden da måtte familien pumpe vandet op fra brønden.

Ronald blev forkælet af sine morforældre, hvis egne børn jo var blevet voksne.

Hver dag tog morfar ham ned på hjørnet til købmand Frydensberg for at nyde en is.

For københavnerdrengen Ronald var det en ukendt luksus. Han var vant til miljøet i Sydhavnen og små kår.

Til Ronalds store forundring hilste morfar på hver og en, som kom forbi. Tænk at kende alle mennesker i byen! Hjemme i Sydhavnen holdt man sig mere for sig selv.

Hans Peder var meget glad for sit ferie-barnebarn. Så glad, at han ind imellem ville kysse Ronald på panden eller kinden. Ronald frygtede disse kærtegn, for morfar 'snusede' og havde tit 'sovs' i mundvigene eller på hagen.

I lommen havde han altid en lille brun æske med det mørke granulat, som han dryssede lidt af op i låget for derefter at anbringe snuset bag underlæben.

Ronald elskede at gå i vandet nedenfor de høje skrænter. En sommerdag nød han badelivet sammen med sin moster Randi.

Pludselig trak sorte skyer sammen på himlen og et voldsomt tordenvejr brød løs. Randi og Ronald skyndte sig op af vandet og sprang hurtigt op ad de mange trapper for at komme i ly i huset på Hyrdebakken. Lige bag dem hørte de et kæmpe knald, da et lyn slog ned i havet på det sted, hvor de kort forinden havde moret sig i bølgerne.

Hvis tordenvejret brød løs om natten, stod alle op og samledes til 'tordenkaffe' i køkkenet, til faren var drevet over.

I de følgende år fra slutningen af 1950'erne og op igennem 1960'erne kom Ronald jævnligt på sommervisit i Tisvildeleje sammen med sin mor Ragna.

Hovedgaden i Tisvildeleje ca. 1950.

Til højre Thunebyes kiosk. I midten Knud Frydensbergs grønthandel og bag den, broderen Axel Frydensbergs iskiosk med hjemmelavet is og nybagte vaffer.

Foto: Hentet fra nettet

'Badetog' fra København til Tisvildeleje – 1960.

Foto: Hentet fra nettet

De tog det helt særlige 'Badetog' fra Københavns Hovedbanegård kl. 10.00 med ankomst kl. 11.10.

Timerne fløj af sted, for de skulle både nå at bade, sole sig og besøge familie og venner. Når damplokomotivet kl. 18.38 var ved at fløjte afgang, løb de om kap med alle de øvrige, som måtte retur til København samme dag.

Afslutning

Historien skabes som bekendt gennem vores minder, erindringer, fortællinger og overleveringer.

Vi opbygger alle vores identitet og selvforståelse ved hjælp af disse vigtige beretninger om den familie, vi er en del af.

Ronald, Elis og Anitas familiekronike er udsprunget fra fiskerlejet i Tisvilde.

Kun Anita bor her stadig – som den sidste og eneste.

Nu er der kun enkelte gamle fotos

og brudstykker af mundtlige overleveringer tilbage som minder fra den svundne tid.

Som sagt ligger familiens oprindelige boliger stadig velbevarede og istandsatte på adresserne Ved Stranden 2 og Hyrdebakken 6A.

I Lejet finder vi den fine stråtekte gård helt tæt ved havet – Ved Stranden 2, som sidst blev beboet af Peder og Rasmines barnebarn Erik Pedersen. Han var fætter til Anita, Eli og Ronalds mor Ragna. Erik var fisker ligesom sin bedstefar. Han fik sig også en ekstra god fortjeneste ved at udleje værelser til 'københavnere' om sommeren.

Erik Pedersen med en nyfanget torsk – 1995. Foto Privat

Fiskerbåde på stranden – 1920. Foto: Hentet fra nettet

En af disse var den kendte jurist, forfatter og journalist David Rehlings moster og onkel, som i løbet af somrene i slutningen af 1950'erne tog lille David med på sommerferie i huset.

David har i 2006 beskrevet sine barndoms minder meget levende. Han skriver bl.a.: »Om sommeren lejede min moster og onkel sig ind hos en fiskerfamilie. Der boede vi c/o fisker Erik Pedersen, Ved Stranden 2, Tisvildeleje.

Fisker Erik Pedersen var høj og rank med havblå øjne og sort strithår.

Han udstrålede mandighed og lugtede af nyskåren pibetobak og barbersprit.

Men bortset fra ham og hans lige så unge og smukke kone, var alle mennesker i Tisvildeleje gamle.

Erik Pedersen havde en far, der var fisker og grå og vejrbidt, men alligevel lignede Erik Pedersen, hvis man tog rynkerne væk. De to fiskede sammen.

De skubbede deres båd ud i vandet så tidligt, at jeg aldrig fik set det.

Fiskerbådene lå trukket op på stranden foran den lille 'dækmole'.

David Rehling har videregivet utallige anekdoter fra somrene hos Erik Pedersen.

Længere oppe i byen på Hyrdebakken 6A har huset fået nye ejere efter at Eli solgte det i 1986 til Nuni Tholstrup og Ludvig Bramsen. Kontakten med dem er bevaret til stor glæde for alle parter.

Vi har netop sammen fejret husets 100 år med champagne og søde sager i de smukke gamle stuer.

Det giver mening, når 'alting vender tilbage' – og ringene bliver sluttet.

100 år for Hyrdebakken blev fejret med champagne i september 2016.

Foto: Privat

Kilder og tak til...

Gribskov Arkiv

Nuni Tholstrup og Ludvig Bramsen, Hyrdebakken 6A

Diverse familiemedlemmer og efterkommere af de beskrevne personer.

David Rehling: 'Min barndoms somre smager af negerkys' Information 2007

Jean René og Sys Gauguin i Tisvilde

Af Chr. Friis

Paul Gauguin og Mette Gad – Paris/København

Jean René Gauguin blev født i året 1881 i Paris. Hans far var maleren Paul Gauguin, og hans mor var Mette Gad. Han var nummer fire i rækken af de børn, som det fransk/danske ægtepar fik sammen. Tilsyneladende var det en pæn, agtværdig og borgerlig familie, den lille Jean René var kommet til. Hans far var på det tidspunkt vekselerer og havde en smuk og sikker fremtid for sig med det job. Men Paul Gauguin ville noget andet: han ville være kunstmaler. Da familiens økonomi blev sat på lavt niveau, besluttede Mette og Paul, at de ville flytte til København, hvor leveomkostningerne var mindre, og hvor Mettes velstillede familie sandsynligvis ville støtte dem, indtil de kunne leve af Pauls indtægt som kunstmaler.

Men det kom hurtigt til at gå dårligt for Paul og Mette Gauguin i København. Selv om Paul arbejdede flittigt og fik skabt mange malerier, gik salget af dem dårligt. Desuden syntes Paul slet ikke om at være i det regnfulde og blæsende danske klima, og på mange måder stillede de mange børn og en temmelig krævende og bestemt ægtefælle sig i vejen for alt det, som han nu brændte for at skabe. Han måtte væk.

Jean René Gauguins opvækst

Resultatet var, at Paul Gauguin forlod sin familie i København og drog ud på en odysse, der formede den i dag så berømte maler Paul Gauguin. Han efterlod sig hustru og fem børn.. samt en række malerier, der efterfølgende kom

Mette og Jean Gauguin
Foto: Vejen Kunstmuseum

Clovis, Emilie – Pola, Aline
og Jean. Foto: 1884

til at betyde, at der i Danmark befinder sig en pæn portion af Gauguins tidlige værker på Glyptoteket, Ordrupgård og Statens Museum for Kunst m. fl. Det har været svært for Mette Gad at klare sig igennem denne situation. Økonomisk klarede hun sig ved at oversætte den franske digter Zolas værker, men hun havde meget svært ved samtidig at skulle være både far og mor for sine fem børn. Flere af dem blev i perioder sendt af sted til ophold hos Mettes familiemedlemmer, der var indstillet på at hjælpe hende. Jean René Gauguin blev sendt op til Norge hos sin langt ældre kusine, der var gift med general Rye. Her opholdt han sig fra 1887 til 1895, d.v.s. fra han var 6 år til 13 år. Han gik i skole i Norge i alle disse år, og heldigvis klarede han sig fint i skolen, men i fritiden lavede han af og til en del dumdristige ting bl.a. ved at klare skibakker, der fik selv nordmændene til at ryste på hovedet.

Ude af skolen tog han ud at sejle flere gange. En jul tilbragte han f.eks. på øen Sankt Thomas på De Vestindiske Øer. Det var hos apoteker A. H. Riise, der sandsynligvis lærte ham at drikke den nu så efterspurgte rom, som Riise selv producerede. En anden gang var han på rejse ved Island, hvor han blev bortvist fra skibet. Hans mor sørgede dog for, at denne bortvisning blev erkendt uretfærdig, men nu opgav Jean at være sømand. Hjemme i København gik han i lære som møbelsnedker. Han var dygtig, og i 1902 opnåede han at få en sølvmedalje ved sin svendeprøve. Han skulle dog lige efter aftjene sin værnepligt fra 1902 til 1903, inden han begyndte at tjene penge ved at lave møbler til private kunder. I 1905 ledsagede han sin mor, Mette, på en lang rejse til Colombia, hvor en af Jeans brødre havde været anbragt hos en faster i flere år.

Jean René Gauguin's kunstneriske vej

Hjemme igen arbejdede han i en periode med at lave møbler, men snart drog han af sted til Paris, hvor han studerede så meget kunst og kunsthåndværk, som han kunne overkomme. Nu var det især det keramiske felt, som han koncentrerede sig om. Fremover blev det et af hans bedste kunstneriske områder. Efter Paris rejste han til øen Madeira, hvor han bl.a. dekorerede en biografisal i hovedbyen Funchal. Han vovede sig også ud i at male flere malerier med motiver fra byens torve og pladser... selv om han kviede sig ved at skulle slå ind på sin berømte fars kunstneriske område... maleriet.

Jean Gauguin: Vortsvin - 1920: Foto: Katalog Vejen Kunstmuseum 2003

Nu var Jean Gauguin ved at være klar til at bryde igennem som kunstner i Danmark. Det materiale, som han kendte rigtig godt som møbelsnedker, var træ, så han skar nu en lang række træskulpturer. Et af disse værker blev set af den unge, danske billedhugger Kai Nielsen, der sørgede for, at Jean Gauguin blev inviteret med på Den Frie Udstilling. Der var nu opstået et stærkt venskab mellem de to billedhuggere, der begge snart ville blive meget anerkendte kunstnere i Danmark. I denne periode boede Gauguin i Laksegade i København, hvor han havde en lejlighed med tre værelser. I det ene arbejdede han med sine træfigurer, i det andet spiste, modellerede og sov han... og i det tredje var der et pulterrum, hvor alt overflødigt blev stuvet sammen!

I december 1913 giftede Jean Gauguin sig med lægedatteren Clara Feddersen. De bosatte sig på det spidse hjørne i det nye kvarter ved Amagerbrogade lige uden for Christianhavns volde. Nu udstillede Jean flere steder i København og opnåede, at kunstanmelderne anmeldte hans udstillinger og beskrev de enkelte værker bl.a. i avisen 'Hovedstaden', hvor Wilhelm Wanscher sluttede sin anmeldelse med ordene: »Jean Gauguin vil utvivlsomt blive lige så betydningsfuld en billedhugger som Kai Nielsen. Der er en vidunderlig naturfølelse og plastisk oprindelighed hos dem begge.« I året 1915 opstod der stridigheder og splittelse blandt de kunstnere, der var medlemmer af kunstnersammenslutningen 'Den Frie'. Resultatet var, at en betydelig stor og stærk gruppe af kunstnere dannede den nye sammenslutning 'Grønningen'. Der blev bygget en ny udstillingsbygning, som arkitekt Carl Petersen havde tegnet. Grønningen blev Gauguins udstillingssted i mange år fremover... og samtidig blev det også der, han fik adskillige af sine bedste venner og kolleger, der ligesom ham fik Tisvildeområdet som hjemsted som enten helårsbeboere eller sommerhusejere.

De tolv gode år på Barritgård i Holløselund

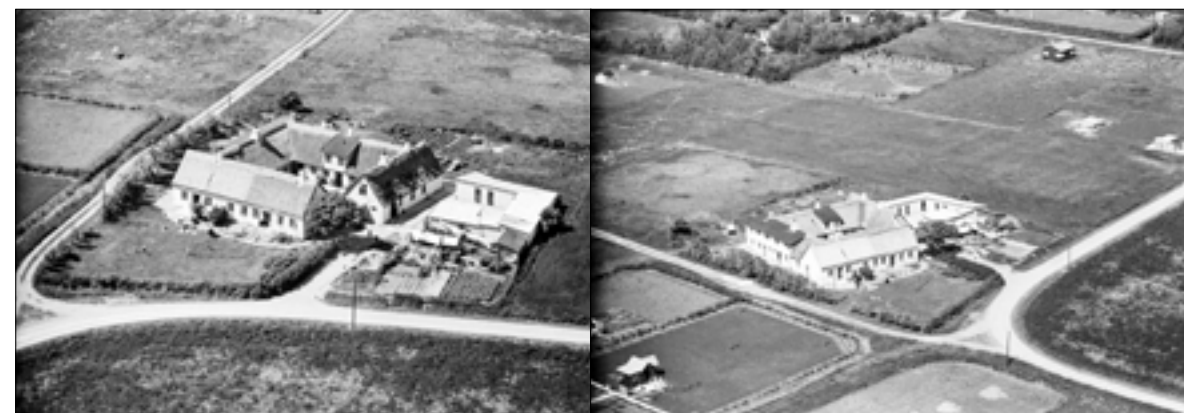
I 1917 havde Jean Gauguin behov for en større arbejdsplads. Han købte samme år parcelliststedet, Barritgården, der lå i Holløselund i nærheden af Tisvilde og tæt på Kattegat. Jorden omkring gården var efterhånden blevet udstykket til sommerhusgrunde, så Gauguin kunne købe selve beboelsesbygningen til en rimelig pris. Han gik straks i gang med selv at bygge det hele om, så han kunne få nogle store, sammenhængende stuer og et atelier, der havde store vinduer ud mod Kattegat. I den nordre længe blev der indrettet en stor gildesal med bjælkeloft, små vinduer og gamle bondemøbler. Mod syd lå der en lys havestue med mange vinduer. Her kunne man vandre ud i den gamle bondehave med de vindvredne træer. Her på Barritgård boede og arbejdede Clara og Jean René Gauguin i 12 år.

Alt tyder på, at det har været et dejligt sted for Gauguinfamilien. Om sommeren kom vennerne fra det nærliggende Tibirke og Tisvilde ofte på besøg. Oftest var det andre kunstnere og deres hustruer, der var gæster i huset, bl.a. malerne William Scharff, Julius Paulsen og Axel Ulmer. Sidstnævnte var endda

Kort viser Barritgårdens placering, Vejby Strand

Barritgaard - 1937. Foto: Privat

Barritgaard - 1949. Foto: Privat

Barritgaard - 1949. Foto: Privat

i perioder en daglig gæst, idet både Jean og Axel var meget ivrige skakspillere, der mente, at dagen var spildt, hvis man ikke lige havde haft et parti skak. Jean Gauguin var i stigende grad blevet optaget af kunstteorier, og her var han så heldig, at kunsthistorikeren og direktøren for Statens Museum for Kunst, Peter Hertz, boede i Tibirke Bakker – få kilometer fra Holløselund. Peter Hertz og Jean Gauguin mødtes ofte til intense diskussioner. En del af deres samtaler omsatte de begge i artikler om kunst i aviser, tidsskrifter og i diskussioner i kunstneriske kredse. Det var ikke så mange af de lokale, faste beboere,

som Gauguinfamilien havde forbindelse med til daglig. En undtagelse var dog kunstleren og mæcenen, lægen Holger Børge fra Helsingør, der havde sommerhus tæt på Barritgård. Han blev en meget afholdt ven, som Gauguin ofte besøgte, når han havde været ude på en af sine lange vandreture langs med de høje klinter ved Kattegatkysten i Holløselund og Vejby Strand. De fleste faste beboere syntes, at Jean var en underlig mand, der kom drønende af sted på sin blå 'Indian' motorcykel, der skabte skræk og angst hos naboerne, der frygtede, at børn og høns skulle blive kørt over af ham. I daglig tale hed han aldrig andet end 'den tovlige Gauguin'!

De festlige Sankt Hansaftener på Barritgård

Sankt Hansaften samledes rigtig mange i 'De fire Røghætter', som Barritgård var blevet døbt. Her kunne man opleve områdets største bål og et kæmpe sammenskudsgilde med gæster, der blev hentet i busser helt inde fra København. Store stege blev stegt på spyd og mange øltønder rullet frem. Inde i den bygning, der engang var lo, brændte der i hundredvis af levende lys og der var blomster i klyngevis. Her var der skabt en gildesal, hvor det hele strålede. Fra Vejby Forsamlingshus var der lånt en masse borde og bænke, der snart blev fyldt op med snakkende og diskuterende kunstnere og kunstkere. Clara Gauguin havde haft mere end travlt med at få anskaffet alt, hvad der skulle bruges til dette store arrangement og med at få dækket de lange borde. Men både hun og Jean var lykkelige, når de mange glade og opstemte gæster sad godt bænket, og festen var i fuld gang. Når det kæmpemæssige bål blev tændt og skinnede på de bølgende marker rundt om Barritgård, når duften af hyld kom ind over en..og når Kattegat lå skinnende og flot... så var Jean Gauguin den gladeste og mest taknemmelige af alle denne festaften.

Det kunstneriske gennembrud

I årene som ejer af Barritgård havde Jean Gauguin en fast kontrakt med den kunsthandel, 'Dansk Kunsthandel', som ingeniør Rump etablerede i København sammen med maleren Viggo Madsen som leder. I starten afleverede Gauguin primitive skulpturer i glaseret lertøj. Motiverne var religiøse f.eks.

'Eva frister Adam', 'Moses', 'Herren kaldte' og 'Marias bebudelse'. Men snart skabte han flere store bronzeskulpturer f.eks. en af maleren Holsøe og to andre med titlerne 'Mand med tung vægt på lige bane' og 'Mand med tung vægt på skrå bane'. En portrætbuste af malerkollegaen Holsøe og skulpturen 'Nævefægteren' blev to af Gauguins mest kendte skulpturer. Begge blev erhvervet af Statens Museum for Kunst. Den sidste i året 1921. Samme år tildeltes han Det Ancherske Legat for billedhuggere. Nu var Jean René Gauguin virkelig anerkendt som kunstner i Danmark.

Opholdet i Gmunden

I 1921 rejste familien Gauguin til Gmunden i Østrig, hvor de boede på et sanatorium, hvor Jean brugte den store svømmehal som atelier, idet den ikke var anvendt som svømmehal mere. Her skabte Jean en række relieffer og statuer, som han gav tinglasur og fik brændt i Scheiss's keramiske fabrik dernede. I byen ved Trauensee havde han fuldstændig ro til at arbejde om dagen og derefter opleve hyggeligt samvær med andre kunstnere og glade mennesker i byen om aftenen.

Tilbage til København

De glade og aktive år i Holløselund var uigenkaldeligt forbi i slutningen af 1920'erne. Årsagen var først og fremmest, at Gauguin havde fået fast ansættelse hos Bing & Grøndahl. Det levnede ham ikke tid til at bo så langt væk fra arbejdspladsen. Familien flyttede til København, hvor de efter et par knap så gode steder til sidst fik en lejlighed på den lyse side af Nyhavn i nr. 33. Jean fik stadigvæk bestillinger på gode og spændende opgaver som billedhug-

Slut 1950'erne: Jean arbejder hos Bing & Grøndahl med en løveskulptur.
Foto: Katalog Vejen Kunstmuseum 2003

Hermaid and Mermaid, Ordrupgård.

Foto: Chr. Friis

glad kastede sig ud i nye vovestykker. Et andet eksempel på Jeans energi og vovemod var dengang han besluttede, at han ville se Frankrig helt tæt på. Han kørte med toget til Lyon, hvor han straks købte en cykel. Først kørte han igennem Rhonedalens vinmarker. Han stod op kl. 06.00 hver morgen og kørte derefter frem til kl. 12.00 for at få frokost. På bagagebæreren havde han knapt 50kg bagage. Han kørte 100km hver dag og passerede snart Avignon, Narbonne, Toulouse, Orleans og endte så i Paris. Her ventede nogle af hans venner, men de skuffede ham noget, da de, efter at han havde fortalt, at han lige havde kørt 700km, blot spurgte ham med forbavselse i stemmen: »Hvorfor har du dog gjort det?«. Via Dunkerque og et skib til Esbjerg præsterede Jean at cykle fra Esbjerg til København. Turen tog i alt 14 dage, og Jean nåede at cykle 1400km. Godt klarer af en 50-årig. Beundringen har heller ikke været overvældende hjemme i København ..for kort tid efter hjemkomsten blev Jean og Clara skilt.

ger og kastede sig også på eget initiativ ud i stærke og energiske projekter. Ved indvielsen i 1935 af den store skulptur 'Havhesten' i Østerbro Svømmehal udførte Jean til alles forbavselse en rendyrket happening – lang tid før Jørgen Nash og Jens Jørgen Thorsen gjorde det. Efter den højtidelige indvielse af hans skulptur klædte Jean sig om til svømmedragt og steg derefter langsomt men sikkert op på 10-meter vippen. Gav sig god tid deroppe.... sprang så ud.. og landede perfekt i vandet. Baggrunden for udspringet var egentlig et væddemål om tre kasser øl. Han vandt de tre kasser øl, men hans skulptur blev desværre ødelagt i 1955, da et stillads væltede ned over den.

Ved skulpturindvielsen var Jean René 50 år, men stadigvæk et menneske, der

Sys Gauguin træder ind på scenen...

Meget tyder på, at Jean følte sig befriet efter skilsmissen. Han tog ofte op til Nordsjælland, hvor han havde mange af sine gamle venner og bekendte. Alle troede, at Jean var tilfreds med at være ungkarl og have fuld frihed til at arbejde som kunstner ...men mødet med den smukke og kunstnerisk begavede Sys Valmin ændrede hans verden.

Hvem var denne Sys Valmin? Sys var døbt Anne Hedvig Poulsen, men blev altid kaldt Sys. Hendes far var Frederik Poulsen, arkæolog og direktør på Ny Carlsberg Glyptoteket, og hendes mor var Nonny Poulsen. Allerede som 13-årig kunne man se, at Sys havde talent for at tegne, og hendes forældre sørgede for, at hun som 16-årig rejste ned til Italien for at uddanne sig som maler og tegner. Hendes mor, Nonny, tog dog med for at passe på sin livlige datter.

Da hun kom hjem igen til København, blev hun engageret som teatermaler på Det kgl. Teater, hvor bl.a. den dygtige teaterscenograf Helge Refn oplærte hende. Rigtig dygtig til at klare de store teaterdekorationer blev hun aldrig, så på et tidspunkt i 1936 blev hun ansat som illustratør og tegner på Berlingske Tidende og senere flere andre områder i Det Berlingske Hus. Inden da havde hun allerede i 1927 – 18 år gammel – giftet sig med arkæolog, dr. phil. og lektor, Mathias Nata-nael Valmin, der i begyndelsen af deres ægteskab underviste og boede i Lund i Sverige. Her kedede Sys sig temmelig bravt, men opnåede dog at føde den søn, Jan, som var en engageret formand for Vejby-Tibirke Selskabet i 1970'erne og som den dag i dag er æresmedlem i Selskabet!

Sys Gauguin med rose i håret.

Foto: Privat

Sommerhuset 'Knokkelro', Pyramidestien 4. Tisvildelunde. Foto: Chr. Friis

Navneskilt på hovedhuset. Udkåret af Sys Gauguin. Foto: Chr. Friis

Navneskilt på gæstehuset 'Lille Knokkelro'. Udkåret af Sys Gauguin. Foto: Chr. Friis

Sys og Jean Gauguin i Tisvilde Lunde

I 1936 giftede Jean René sig med Sys Valmin. På det tidspunkt var Jean 55 år og Sys 27 år. Der var nok flere i samtiden, der hævdede et par kritiske øjenbryn, når de hørte om det giftermål. Efter brylluppet slog Sys og Jean Gauguin sig ned i Tisvilde Lunde. Det var ikke Jean, der havde penge til etableringen. Det var Sys, for hun havde tjent ca. 7.000 kr. ved at skabe en meget populær tegneserie. Det betød, at hun kunne købe et grundstykke oppe på det sandede område ved Sandflugtsmonumentet. Her blev der bygget et bjælkehus, som fik det specielle navn, 'Knokkelro'. Senere kom der en tilbygning til, der kom til at hedde 'Lille Knokkelro'. Jan Valmin har beskrevet, hvordan den første tid forløb på 'Knokkelro':

»Både min mor og Jean var dynamiske og energiske mennesker, og det første, de sørgede for, var plantningen af en masse nåletræer, så der kunne skabes læ omkring det vindomsuste hus. De indkøbte et stort udvalg af mere eller mindre sjældne graner og fyrretræer. De og den lokale brøndgraver (red.: Niels Peter Svensson, der senere giftede sig med Gauguinfamiliens hushjælp, Tora)

plantede træerne og vandede dem, indtil de havde fået fodfæste i sandjorden. Desværre plantede de alt for mange træer, der stod alt for tæt, så de inden længe lukkede solskinnet ude fra grunden, der til sidst blev en noget sur skovtykning«.

Jan Valmin har også beskrevet sin stedfar Jean René som en noget uhyggelig morgenmand:

»Jean var udpræget husets morgenmand, og da han ikke gad være alene vågen i længere tid, stillede han sig op midt i stuen og sang med gjaldende røst en morgenvækkesang fra sin tid i marinen:

*Rejse, rejse, rejse!
Op og slå roven i dækket!
Op og høre englene fise!
Op og se land!
Så står vi op!«*

Efter denne sang var alle i huset vågne, og så vankede der stærk the og friskbagt, klægt og tungtliggende landbrød fra bager Larsen nede i Tisvilde By. Det blev spist i tykke skiver med tykt smør og store skiver nitritrød spegepølse med hvidløg og efter det med ost og bitter pomeransmarmelade. Det var glad og mættende morgenmad, og alle gik styrkede og energiske fra morgenbordet.

Og Jans beskrivelse af Jean René som sin far: »Jean, som i feriestemning var et stort legebarn, gjorde en stor indsats for at opmuntre mig. Han byggede en

Jean René Gauguin ved 'Knokkelro' ca. 1950. Foto: Privat

næsten mandshøj kassedrage med stof af blåt køkkentern. Den blev meget flot, og den fløj stolt oppe under himlen et kort og glørværdigt øjeblik... Hvorefter den med uhyggelig sikkerhed sørgede for at havne i kronen på det eneste store fyrretræ i miles omkreds. Dragen blev til forvredne pinde og laset stof, og Jean mistede lysten til at være dragebygger»

Jan var ikke eneste barn i 'Knokkelro', for allerede i 1937 fødte Sys en pige, som blev døbt Nonny Lucretia Gauguin. Hun blev aldrig kaldt andet end Lulu Gauguin. Pigen voksede op og blev sin fars øjsten. Snart kunne man se den ældre, men stolte far cykle rundt i Tisvilde med sin lille datter foran i en kurv på cyklen.

Hos Jean Gauguin blev skakspillet genoptaget med den gamle ven, maleren Axel Ulmer, der nu boede tæt ved Jeans bolig i Lundene. I nærheden boede adskillige af de kunstnere, som Sys og Jean både beundrede og kendte ganske godt. Billedhuggeren Hugo Liisberg boede også fast i Lundene, og han arbejdede ligesom Jean med dyreskulpturer. Jean og Hugo blev hurtigt nære venner. Hugo Liisberg var desuden velsignet upylret, når det gjaldt om at inddrage børnene i farlige lege. Han lærte hurtigt Lulu at skyde med bue og farlige pile med modhager. Hun fik også sin egen lille haglbøsse, hvor hun fyrede sine hjemmelavede patroner af mod dyr og fugle i Lundene. Maleren William Scharff boede også lige i nærheden, og også han blev en rigtig god bekendt af Jean og Sys. Det må ofte have været en lykkelig tid for dem; men Jean havde dog en psyke, der betød, at han i perioder kunne være manisk og i andre perioder meget depressiv. Aldersforskellen mellem dem kunne måske også spille en rolle i deres samliv, så ægteskabet mellem Jean og Sys varede kun i knap syv år.

Sys giftede sig derefter med journalist og senere forbundsformand og medstifter af Dansk Journalistforbund, Carsten Ib Nielsen, der også arbejdede i Det Berlingske Hus. De giftede sig i 1943, og det viste sig at være et mere holdbart ægteskab; idet kun Carsten Ib Nielsens død i 1987 afsluttede deres samliv. Sys Gauguin nåede at blive en gammel dame, idet hun – der var født i 1909 – døde i 1999. Nu ligger de begge begravet ved siden af hinanden på Tibirke Kirkegård. Sys og Jean René Gauguin fik som tidligere nævnt en datter, Lulu Gauguin. Hun giftede sig med radio- og tv-producer m.m., Thomas Winding. De boede i det hus i Mønge, som Karen og Viggo Bentzon bor i i dag. Sammen fik de børnene Alberte Winding og Aske Bentzon, der på hver

Sys Gauguin: Carsten Nielsen. Oliemaleri. Foto: Chr. Friis

Sys Gauguin: Bea, Tisvilde. Sys Gauguin og Carsten Nielsens datter. Foto: Chr. Friis

4 gravstene på Tibirke Kirkegård. 3 x Gauguin og Carsten Nielsen. Foto: Chr. Friis

Lulu Gauguins gravsten, Tibirke Kirkegård.
Foto: Chr. Friis

deres område har bidraget på fineste vis på det musikalske område her i Danmark. Også Lulu Gauguin ligger begravet på Tibirke Kirkegård, hvor hun nu ligger sammen med sin mor og far. Hun nåede kun at blive 35 år.

To aktive kunstnere – også efter skilsmissen

Både Jean og Sys var aktive på mange områder i tiden efter deres skilsmisse, og de bevarede også efter skilsmissen en fin forbindelse med hinanden. Sys Gauguin havde mange talenter. Hun skrev manuskript og udformede plakaten til filmen 'Hold fingrene fra mor', som blev en meget stor succes. Filmen skildrede, hvordan en skilsmisse godt kan gennemføres, så parterne stadigvæk kan omgås på en god måde. Sys's egne erfaringer på det område dannede baggrund for filmen. Sys illustrerede mange avisartikler, bøger og tidsskrifter, men havde også tid til langt mere krævende og ambitiøse opgaver. Det var Sys

Carsten Nielsen, gravsten på Tibirke Kirkegård.
Foto: Chr. Friis

Sys Gauguins filmplakat til hendes egen film 'Hold fingrene fra mor'.

Jean René Gauguin: Skrubbetudse i Helsingør Gadekær.
Foto: Chr. Friis

Sys Gauguin oversatte og illustrerede George Orwells roman 'General Napoleon'.

Gauguin, der oversatte og illustrerede George Orwells satiriske roman 'General Napoleon' – en aktuel roman, der lige nu burde genoptrykkes med hendes oversættelse og illustrationer.

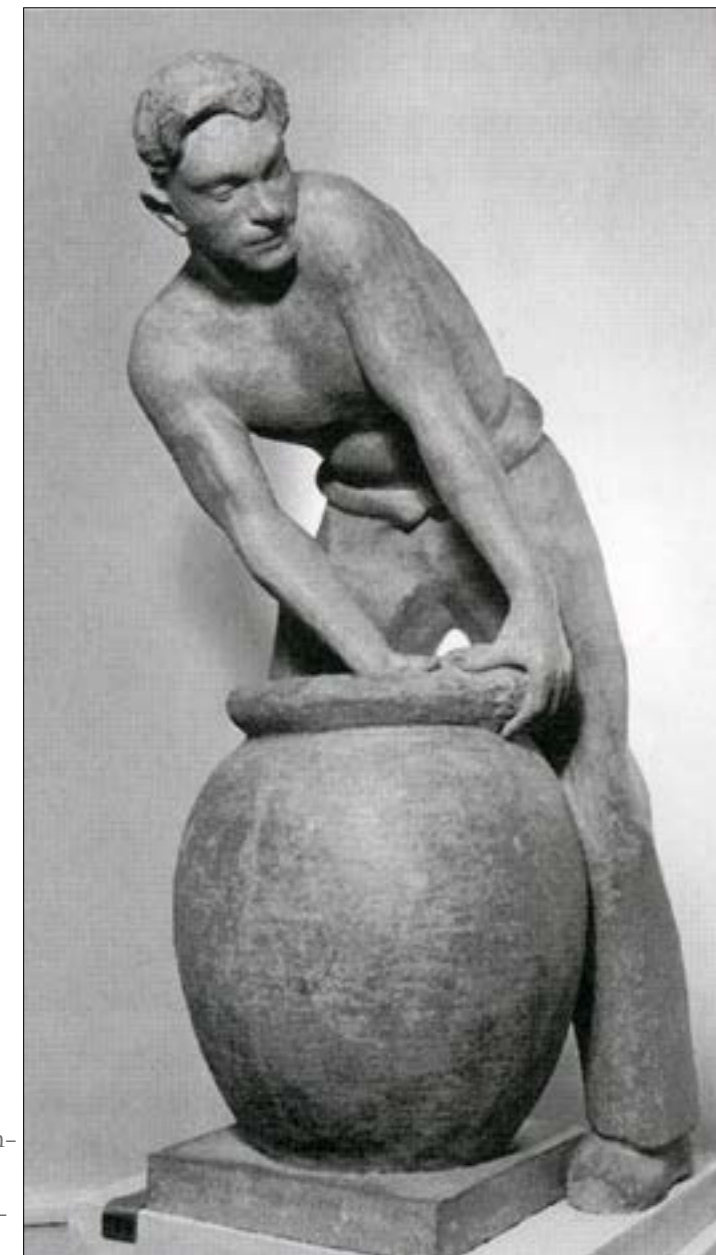
Jean René Gauguin arbejdede uhyre flittigt og målrettet både som billedhugger og som keramikker helt frem til sin død i 1961. Han nåede at udstille utallige gange og blev højt respekteret både som billedhugger og som keramikker. I 1960 indviedes for øvrigt en vandkunst i form af en tudse i Helsingør Gadekær. Den gamle ven, doktor Holger Børge, Helsingør, havde bekostet det hele. Tudsens øjne er glasmosaikker. Den dag i dag springer vandet lystigt fra den store tudse i Helsingør Gadekær.

I foråret 2016 blev der indviet et stort og fint keramikmuseum i Middelfart. Det har navnet 'Clay'. Ved

museets indgangsparti står der en imponerende stor skulptur. Det er Jean René Gauguin, der har formet denne figur. Inde i museet vil de besøgende få et klart indtryk af den respekt og beundring, der tildeles keramikeren Jean René Gauguin på Clay.

Da Jean René nærmede sig 80 år, fik han at vide, at han ikke havde ret lang tid tilbage, før den nyopdagede kræftsygdom ville gøre det af med hans liv. Da besluttede han sammen med sin samlever at sælge alt, hvad de ejede for sammen at tage ud på en jordomrejse. Det gennemførte de, og det betød samtidig, at Jean forlængede sit liv, så han nåede at opleve de dele af verden, som han gerne ville se, inden det var for sent. En smuk måde at sige verden

Jean Gauguins mandsstore figur af keramik ved indgangen til 'Clay', Middelfart.
Foto: Katalog Vejen Kunstmuseum 2003

farvel. Jean René Gauguin døde i 1961 og ligger begravet på Vestre Kirkegård i København.

Kilder

Vejen Kunstmuseum. Katalog ved Jean René Gauguins udstilling 2002 - 2003.

Samtaler med Carl Chr. Madsen, ejer af Barritgård. Adgang til kort, fotos m.m.

Samtaler med Bea Nielsen. Adgang til fotografering af malerier m.m.

Samtale med Viggo Bentzon. Lån af foto m.m.

Korrespondance med Jan Valmin. Tilladelse til fotografering af 'Knokkelro'.

Kløverstierne i Vejby

Af Erik Malling Sørensen og Kirsten Jørgensen

Hvad er Kløverstier?

Kløverstierne i Danmark er blevet til i et samarbejde mellem Danmarks Idræts-Forbund, Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, Dansk Firma-idrætsforbund, Friluftsrådet og 10 pilotkommuner i 2011. Udviklingen af stierne er finansieret af Nordea-fonden og Tips- og Lottomidlerne til Friluftsliv.

Kløverstierne er et afmærket og opmålt stikoncept, hvor hver Kløverstier består af fire ruter i fire forskellige længder: grøn 2,5km, blå 5km, rød 7,5km og sort på mindst 10km.

Formålet er at forbedre lokale borgeres, besøgendes og turisters mulighed for at kombinere friluftsliv, motion og oplevelser af både natur og kultur. Stierne skal være bynære og lettilgængelige. Det betyder, at der er ganske bestemte regler, der skal følges, hvis man ønsker at etablere kløverstier.

Hvordan kom projektet i gang i Vejby?

Da Vejby Lokaleråd blev opmærksom på Kløverstierprojektet, blev vi meget hurtigt enige om, at her var et projekt, der gav os en mulighed for at få et nyt og spændende arbejde med stier i gang i vores lokalområde.

Folder udarbejdet i forbindelse med indvielsen af 'Kløverstierne'

Vejby Lokalråd har i mange år arbejdet for at bevare områdets gamle stier og for etablering af nye. På lokalrådets visionsdag i september 2013 kom der mange gode ideer frem til nye tiltag i vores lokalområde.

Efterfølgende blev der nedsat nogle arbejdsgrupper, som arbejdede videre med de mange forslag.

Der blev udarbejdet forskellige planer og lavet økonomiske overslag.

Da lokalrådet kun rådede over meget beskedne midler, var det helt nødvendigt, at vi kunne få økonomisk støtte til vores projekter. Det var derfor en stor glæde for os, at byrådet i budgettet for 2014 afsatte 1 million til en landsby-pulje, som kunne søges til nye projekter i lokalsamfundene.

Vi søgte til 3 projekter: 'Vejby Kunst', 'Vejby – en by med udsigt' og 'Kløverstier' – og fik penge til alle projekterne.

Til kløverstierne fik vi 50.000kr. Da vi var det første lokalråd i vores kommune, der søgte, fik vi automatisk 25.000kr. fra Friluftsrådet.

Arbejdsgruppen afholdt en dag, vi kaldte for 'Vejby Træf' vedr. Kløverstierne i april 2015.

Her fremlagde vi et forslag til de 4 ruter, som fik stor opbakning. Mange af de fremmødte afprøvede flere af stierne.

Der var tegnet kort over ruterne og lavet forslag til de interessepunkter, som de 4 ruter skulle indeholde. Efterfølgende kom der forslag til mindre ændringer, som blev taget med i det endelige forslag.

Dette blev siden godkendt af Gribskov Kommune og Friluftsrådet.

Indvielse af Kløverstierne

En betingelse for at få tilskud fra Friluftsrådet var, at kløverstierne blev indviet inden udgangen af september måned 2016. Efter hårdt arbejde lyk-

kedes det stigruppen at blive færdig, så lokalrådet kunne holde indvielse af stierne lørdag den 24. september 2016.

Vi havde en flot og meget velbesøgt indvielse kl. 13.00 ved Vejby Gadekær, hvor viceborgmester Jannich Petersen klippede det røde bånd, så vi kunne trække presennin-gen af den store kløverpylon, som er opstillet ved gadekæret.

Alle 4 stier starter ved Vejby Gadekær og slutter samme sted. På kløverpylonen er der opsat skilte, som viser de 4 ruter. Desuden er der et kort og en boks til de foldere, som fortæller om ruterne.

Langt over 100 mennesker var mødt op til den festlige indvielse, som fandt sted i det dejligste solskin. Der blev udskænket vin og sodavand samt budt på diverse forfriskninger og frugt. Desuden blev der uddelt T-shirts og kasketter med kløverstierne logo på.

Som formand for Vejby Lokalråd bød jeg velkommen og fortalte lidt om stierne og arbejdet med dem. Jeg nævnte også de mange problemer, vi har haft med at få de rigtige skilte frem til tiden.

Faktisk var det sådan, at vi til selve indvielsen måtte sætte nogle midlertidige skilte op på interessepunkterne.

Da jeg havde budt velkommen, fik viceborgmester Jannich Petersen ordet. Lokalrådet fik stor ros for det flotte arbejde. Rosen blev også tildelt alle de

Erik Malling, formand for Vejby Lokalråd byder velkommen.

Foto: Bill Kaae – Radio Kattegat

Viceborgmester Jannich Petersen ved 'Kløverpylonen'.

Foto: Bill Kaae – Radio Kattegat

Den grønne rute, 'Det gamle Vejby', 2,4km.

frivillige i byens mange foreninger, som er med til at gøre Vejby til et attraktivt sted at bo.

Efter Jannich talte Bente Nielsen, som repræsentant for Friluftsrådet. Bente fortalte lidt om kløverstiprojektet. Hun kunne oplyse, at der i 44 af landets kommuner findes kløverstier. Bente ønskede til lykke med et flot projekt.

I Gribskov Kommune er der nu kløverstier i både Vejby og i Ramløse.

QR kode til grøn rute /
P. C. Skovgaard

Hvad indeholder de fire ruter?

Den grønne rute

Den grønne rute, kaldet 'Det gamle Vejby', er på 2,4km. Det er en dejlig afslappet tur gennem den gamle del af Vejby. Op forbi en af landets længste landsbykirker ned forbi den gamle rytterskole og lærerindeskolen, ned til Vejby Station og videre ad Stationsvej forbi guldaldermaleren P. C. Skovgaards barndomshjem og et af Nordsjællands ældste forsamlingshuse.

- Den blå rute, 'Kongehøjen', 5,6km.
- Den røde rute, 'Heatherhill', 7,2km.
- Den sorte rute, 'Kystruten', 11,7km.

QR kode til blå rute /
Melhøj

Den blå rute

Den blå rute er på 5,6km og kaldes 'Kongehøjen'. Den går op over skolen forbi Vejbyhallen og hen til Kongehøjen. Herfra videre ned til Vejby Idrætsforening og videre ad Julehøjstien med en flot udsigt til Ørby Baun. Ruten fortsætter forbi den lille sø og mose ved Kælderbjerg/Saxenkol. udstyknin-gen frem til Møngevej, som passeres. Der fortsættes ad den gamle tipvognssti forbi Vejby-Tisvilde Fjernvarme og når op til sommerhusområdet ved Vejby

Blå rute til Melhøj. Ebbe Jørgensen fortæller om 'Trolde i Melhøj'

ud over stedet hvor Vejby-koggen engang sank med sin guldsat. Derefter ind i landet gennem området ved Sankt Helene Centret og hen til institutionen Godhavn og Godhavn Trinbræt. Videre ad cykelstien mod Vejby. Ved Lunde-huset drejes til venstre ad Holløselundvej. Et stykke fremme følges den gamle kirkesti til højre gennem afvekslende landskab med bl.a. vådområder. Stien rammer cykelstien mod Vejby, som følges forbi Trongården og skolen i Vejby frem til gadekæret.

Strand. Sidste del af ruten går gennem P. C. Skovgaards guldalderlandskab med bronzealderhøjen Melhøj.

Den røde rute

Den røde rute er på 7,2km og kaldes 'Heatherhill'. Ruten fører ud mod kysten og gennem det lyngklædte naturområde Heatherhill, hvorfra der er fri udsigt over Kattegat. Ruten går ind i det lave område ved Svanemosen og fører via en lille bro over Højbro Å. Ind i landet mod de små landsbyer Stokkebro og Unnerup, hvor man passerer gravhøjen Gadehøj med en flot udsigt over marker og Gribskov Efterskole. Ruten løber langs Møngevej tilbage til Vejby Gadekær.

Den sorte rute

Den sorte rute er på 11,7km og kaldes 'Kystruten'. Den følger på en del af strækningen kysten fra Vejby Strand ud mod Tisvilde. Man passerer oldtidsminder, gode badesteder og får et kig

På alle 4 ruter er der et antal interessepunkter. Her er der placeret et skilt med en kort beskrivelse af det pågældende sted. Desuden er der på skiltet en QR-kode, som man kan scanne ind med sin smartphone. Der vil så komme en længere tekst evt. suppleret med billeder frem. Man kan også besøge vores hjemmeside www.vejbyliv.dk og læse om alle ruternes interessepunkter.

I bladet 'Vejby Nyt', som udgives af Vejby Lokalforsamling, blev stigruppen enig om at følge op på vores arbejde ved at bringe nedenstående indlæg i bladet, som udkom i november 2016:

Vil du være ambassadør for Vejby Kløverstier?

- og være med til at sikre stierne forbliver attraktive, synlige og sjove at bruge?

Det er et stort arbejde, der ligger bag etableringen af Kløverstien. Arbejdsgruppens 6 frivillige har alle lagt en del tid og kræfter i projektet, og vi var stolte, da stierne kunne indvies ved Kløverpælen lørdag den 24. september. Men arbejdet standser ikke her. Når nu stierne rigtigt tages i brug, vil vi uden tvivl opdage nye muligheder og ting, der kan forbedres.

Derfor har vi brug for hjælp fra alle, der bruger Kløverstien. Når du går eller cykler finder du måske et sted med en god historie, en sjælden blomst eller andet, som kunne være sjovt at dele med andre. Det kan også være, at du opdager fejl i skiltningen, eller har forslag til, hvordan skiltning mm. kan forbedres.

Ny hjemmeside

Uanset hvad, så er din viden, kommentar og indsats værd at dele – og det kan du gøre på den nye hjemmeside, stigruppen har oprettet for Kløverstierne i Vejby.

Hjemmesiden hedder www.vejbyliv.dk og her kan du skrive

Mange var mødt frem ved indvielsen.

Foto: Bill Kaa

Der lyttes til Jannich Petersens tale ved indvielsen.

Foto: Bill Kaa

ris og ros, nye ideer, gode historier, spørgsmål og invitationer til arrangementer på Kløverstierne. Den nuværende stiggruppe er i begyndelsen tovholder på at læse og reagere på de henvendelser, der bliver sendt, men vi håber flere vil være ambassadører for kløverstierne.

Hvad laver en Kløversti-ambassadør?

Det kræver ingen tilmelding – bare lidt action fra din side...

Du er ambassadør, når du er med på et eller flere af disse punkter:

- Passer på stierne & naturen, når du bruger Kløverstiens ruter
- Fortæller andre om Vejby Kløversti
- Samler skrald – og egen hunds efterladenskaber fra stien
- Sender en besked fra hjemmesiden www.vejbyliv.dk, når du:
 - ★ Har forslag til forbedringer
 - ★ Når der mangler stifoldere ved Kløverpælen, idrætshuset mv.
 - ★ Har en god historie fra en af ruterne, du deler med andre
 - ★ Vil invitere andre på en tur eller et arrangement på Kløverstien
- Bruger Kløverstien, når du arrangerer løb, vandretur eller fødselsdag
- Deltager i et årligt Kløvestitræf, hvor vi går og snakker om forbedringer og muligheder.

Kløverstigruppen består af: Erik Malling, Kirsten Jørgensen, Anne Grell, Jørn Nielsen, Citta Flensted og Kirsten Moustén.

Kilder

Bill Kaa fra Radio Kattegat.

Kunstnere ved kirken i Tibirke

Af Lone Nørmark

»Hvorfor skriver I aldrig om nogle af de mange nulevende kunstnere i Tibirke-Vejby-området?«, spurgte nogle medlemmer.

Det må siges at være et relevant spørgsmål. Det gør vi så nu.

Vi begynder med to, der bor tæt ved Tibirke Kirke:

Eva Müller (1948), der bor Ved Kirken 4, har foretaget en stille ikon-revolution og maler abstrakte ikoner.

Viggo Kierkegaard (1945), der bor på Kædemosevej 10, er inspireret af tegneserier, graffiti og film og sætter molekylerne i universet sammen på en ny måde.

De er således vidt forskellige - og dog er der lighedspunkter.

Splintret træ efter storm

Efter en voldsom storm i november 1981 fandt Eva i Store Lyngby Skov et stykke splintret træ. Det forestillede ikke noget, men alligevel syntes hun, at det var en ikon. Da hun kom hjem, var der kommet et postkort med et billede af en (traditionel) ikon. Postkortet satte hun på træstykket og tænkte så, at det måtte man da kunne male selv.

Og sådan begyndte hun så småt på, det hun kalder 'en stille ikon-revolution'.

Da hun med familie flyttede til Tibirke i 1996, skulle der fældes en del træer for at give lys og luft til grunden. Hendes mand, Torben, savede og kløvede og »det var som om de der stykker træ kaldte på mig«, forklarer Eva. Der var især en blok, kløvet i 8 stykker. Den blev siden til 8 bemalede ikoner med græske tekster.

Skulpturel ikon, 8 dele med diverse tekst. Foto: Jacob Müller

1/8 del af ikon.
Foto: Jacob Müller

Født med en farve i hånden

Eva har altid tegnet og malet. Som barn boede hun på Frederiksberg i Kbh. og tilbragte somrene i Snekkersten, hvor hendes farfar udbyggede et hus i takt med, at familien voksede. Til sidst byggede han et tårn på huset.

- Så det var et spøjst og fantasifuldt hus. Vi børn elskede det. Farfar rejste meget, og han havde ofte gaver med hjem. Jeg fik altid farver, fortæller Eva.

Hun blev sendt på Sankt Josephsøstrenes franske skole på Østerbro.

Det var i begyndelsen lidt skræmmende med de sortklædte lærerinder i deres lange gevandter. Også den lange skolevej var hun lidt beklemmt ved.

- Jeg var i det hele taget noget forskræmt og genert, fortæller hun, men når vi fik læst højt skulle vi altid tegne. Godt nok på noget billigt 00-agtigt papir, men det passede mig godt, og jeg er aldrig holdt op siden. Desuden havde vi en meget inspirerende tegnelærerinde, Birgitte West; hun var kunstmaler og altså ikke nonne. Jeg fik en gang lov til at lave plakaten til den årlige udstilling af alt det, vi piger møjsommeligt havde baldyret i årets løb. Det var en vældig stor ære!

Stiftede familie

Eva vidste ikke, hvad hun skulle efter skolen. Hun arbejdede midlertidigt i et handelsfirma og i et forsikringselskab, men blev så gift med Torben i 1968. Tre år efter flyttede de på lan-

det, nærmere betegnet til Lille Lyngby, syd for Arresø, hvor Torben fik embede på skolen, og Eva indimellem havde vikariater. I 1970 havde de fået sønnen Henrik, og 8 år senere kom Jacob til.

Eva begyndte at tage HF og søgte derefter ind på kunsthistoriestudiet. Samtidig blev hun lokalredaktør på Kunstavisen, hvor hun dækkede hele Nordsjælland med bl.a. Louisiana, Munkeruphus og Gl. Holtegaard. Det var ulønnet, men meget lærerigt, sjovt og prestigefuldt – og tidskrævende. Så efter 7 år var det nok. I studietiden arbejdede hun på Kunstakademiets billedsamling, som er statens dokumentariske samling.

I 1999 blev hun cand.phil. i kunsthistorie på en afhandling om dansk kirkekunst: 'Glasset som forkynder – om glasset som formidler af hellighedsbegrebet i moderne dansk kirkekunst'. I forbindelse med Kunstakademiets 250 år jubilæum blev hun projektansat under Akademirådet.

Den stille ikon-revolution

Efter 25 år var huset ved Lille Lyngby Skole blevet for småt for familien. Tilfældigt faldt Eva i 1996 over salgsannoncen for huset Ved Kirken, og da de så det, var de straks sikre på, at det skulle blive deres nye hjem. Sådan var der også mange andre, der havde det. Men med lidt held og snarrådighed blev huset deres.

Det var så her, hver gang Torben havde flækket nogle træstykker, at Eva fór ud og kaprede træ, der så spændende ud, og som kunne bruges til de ikoner, hun var begyndt at male. Efterhånden slap træet op, og i dag maler Eva på alt, hvad der kan males på. På det seneste har hun eksperimenteret med lakseskind, men det er ikke lige lykkedes endnu.

Undervejs, mens hun læste kunsthistorie, kom hun bl.a. meget på Glyptoteket, hvor der dengang var udstillet en meget flot ikonsamling i et særskilt lokale. 140 ikoner, der hang tæt, tæt.

- De var helt vidunderlige at se på, men så var der noget krimskrams på nogle af dem, og det irriterede mig vanvittigt, at jeg ikke kunne læse det. Men en af vores venner, der var præst, sagde: »Jamen, jeg kan da godt lære dig græsk til husbehov«. Det blev så græsk til ikon-behov. Det kunne lige så godt have været russisk, men på grund af præsten blev det altså græsk. Jeg

Himmel nr. 1, 40x30.

Foto: Jacob Müller

Himmel nr. 2, 40x30.

Foto: Jacob Müller

synes også, de græske bogstaver er så smukke. Og jeg kan godt lide, at det er det oprindelige sprog, man bruger.

Evas ikoner er tænkt som et alternativ til de oprindelige ikoner. Hun mente, at der var opstået et behov for en luthersk eller evangelisk version af ikonen, tilpasset vores himmelstrøg.

Selve ordet ikon kommer af det græske eikon, der simpelthen betyder billede. Og et billede kan jo forestille hvad som helst eller ingenting.

I kristendommens opfattelse af begrebet er der altid tale om en form for andagts- eller meditationsbillede. En form for vindue ind til en verden, vi ikke kan se. Det guddommelige, det sublime. Det åbner forståelsen for, at der er noget, som ligger udenfor menneskets magtsfære.

Teksterne, som ofte er fra Det nye Testamente, er fundamentet.

- Det er meget tilfældigt, siger Eva, hvordan jeg vælger teksterne. Man kan blive optaget af et eller andet eller komme i tanke om noget. Og så er der naturligvis dem som altid er der: »Størst af alt er kærlighed«, den elsker alle jo. Og »I begyndelsen var ordet«. Men ellers kan man jo høre et eller andet, som fx »Hvis hesten er død, så stå af!«. Det er godt nok ikke et skriftsted, men det kan godt sætte nogle tanker i gang. Men farverne er også vigtige. De skal understrege tekstens betydning.

I malerkunsten symboliserer de hvide og gule farver ofte lyset og det guddommelige, men de bliver tit erstattet af det ædle guld. Også i mit værksted, mens sølvet henviser til Guds Moder, altså Jomfru Maria. Den grønne er helligåndens, håbets og vækstens farve. Hjertets, kærlighedens og blodets farve

er naturligvis rød. Lidelsens og passionens er violet, mens himlens, evighedens og visdommens farve er blå.

Blå er meget dominerende, når jeg maler. Jeg kan godt beslutte mig for en anden farveholdning, men inden jeg får set mig om, så er det blå.

Arbejdsproces

Fysikeren Niels Bohr forlangte, at der på hver forskers kontor på Risø skulle være en sofa, fordi han var overbevist om, at de bedste tanker tænkes, når man hviler, ikke når man sidder ved arbejdsbordet.

- Uden sammenligning i øvrigt, siger Eva, har jeg en slags sofa i mit værksted...

Hvis man lægger sig og prøver at tænke på ingenting, så dukker der idéer og billeder op.

Jeg tegner tusindvis af skitser, men nogle gange tager kompositionen selv over, når jeg er i gang med farver og former. Det udvikler sig, når man står med det i hænderne.

Matematikeren Fibunacci, der levede i Norditalien og Nordafrika i 1400-tallet, har inspireret Eva til en speciel arbejdsmetode via en talrække, som hun bruger på den måde, at hun begynder med to ens, små kvadrater, tilføjer et, som er dobbelt så stort som de foregående tilsammen og så fremdeles. Kvadraterne arbejder sig så ud i en spiralform.

- Jeg bruger tit det motiv til en tekst, som henviser til skabelsesberetningen og til Johannesprologen, siger Eva.

Kompositionerne er meget forskellige, ligesom størrelserne varierer fra 120 x 80 til 10 x 10. De små kalder hun for pilgrimsikoner. De hverken vejer eller fylder ret meget, så de er velegnede til at tage med på pilgrimsvandring.

Treenighed, 20x20.

Foto: Jacob Müller

Faktaboks

Fibonacci foretog nogle komplicerede udregninger og kom frem til, at hele naturen er opbygget efter et bestemt princip. Han regnede sig frem til en talrække, som man billedligt talt kan se på fx et sneglehus, i bunden af en fyrrekogle eller endnu tydeligere i en solsikkens glade ansigt. Han illustrerede selv udregningen med en spiralbevægelse eller med et frø, der lægges i jorden og spirer, sætter to kimblade og derefter flere blade efter et bestemt mønster opad sådan: 1,2,3,5,8,13,21,34,55 o.s.v., hvor man hele tiden lægger de sidste 2 tal sammen for at få det næste. Han argumenterede for, at også menneskekroppen passer ind i det system. Det er beslægtet med Leonardo da Vincis vitrovianske mand og Le Corbusiers Modulorfigur. Fibunaccis talrække har også sammenhæng med 'det gyldne snit'.

Kreationisme - Hommage a Fibonacci. 35x28. Foto: Jacob Müller

Eva i galleriet. På staffeliet: 'Endnu ser vi en gåde...' 120x80
Foto: Jacob Müller

Eva maler og lakerer, maler og lakerer mange, mange gange og opnår derved stor dybde i billederne.

- Men man kan sommetider opnå samme dybde med bare ét lag maling på forskelligt underlag. Det kan f.eks. være på håndlavet papir, fortæller hun.

Ikonernes antikverede udseende skyldes ikke, at de skal se gamle ud, men blot henvise til tekstens alder på rundt regnet 2000 år.

Udstillinger og salg

Første gang Eva udstillede ikoner, var på Munkeuphus.

- Og så kørte det, siger hun. For nogle år siden udstillede jeg i sognegården i Vejby sammen med den klassiske ikonmaler, Anne Marie Valton, der har atelier og undervisning på Aspevej i Tisvilde. Klassiske ikoner på den ene væg og abstrakte på den anden. Det fungerede til vores store undren vældig fint. Måske fordi guldets skabte forbindelse mellem de ellers så forskellige ikoner.

Eva har også i flere år udstillet på den årlige kunstudstilling 'Kunst for alle' i Øksnehallen i Kbh., såvel som hun er med i 'Kunstrunden Nordsjælland' m.m.m.

Og så har hun sit eget lille udstillingssted ud mod vejen på bopælen.

Et lille træhus, der kom som samlesæt og som, inden hun fik set sig om, var samlet af sønnen, Jacob. Det lille bitte galleri hedder 'IXΘΥΣ', som er græsk og betyder fisk. Forbogstaverne står også for: Jesus Kristus Gud Søn (og) Frelser.

Fisken var et hemmeligt kristent symbol i den tidlige kristendom, hvor det var livsfarligt at bekende sig til troen. Det blev blandt andet brugt på den måde, at man lavede en lille fisk i ler og brækkede den midt over. De to, der delte den, mødte måske hinanden flere år senere, og så skulle de to halvdele passe sammen. Man kunne også tegne en opadvendt bue i sandet, og hvis en anden så tilføjede en nedadvendt bue, vidste man, at man var blandt trosfæller.

Fisken som symbol på kristendom er blevet brugt lige siden og ses bl.a. i Folkekirkens Nødhjælps logo.

I forbindelse med 'Santiagoruten i Nordsjælland - Tisvildevejen' i juli 2015 kom der 3 x 30 'pilgrimme' forbi Evas lille udstillingssted.

Hun får også bestillinger fra søster Merete Pelle Poulsen, der er forstander på Diakonissestiftelsen i Kbh., når nogle diakonisser skal have en personlig jubilæumsgave.

Søster Pelle - som hun kaldes - lærte Eva at kende efter undtagelsesvis at have lavet en ikon med en figur, en due.

- Jeg hørte hende i radioen og blev så begejstret. Og da jeg hørte, at duen var søster Pelles symbol, sendte jeg hende min lille ikon. Det resulterede - udover jubilæums-ikonerne - i en større diakonisserudflugt til Tibirke og et værdifuldt venskab med søster Pelle.

Eva Müller og Viggo Kierkegaard om hinandens værker

Eva er meget begejstret for Viggo Kierkegaards billeder, og hun foranledigede, at han kom til at udstille i Ramløse Sognekøge.

- Viggos univers er spændende, fascinerende og uudgrundeligt - man finder hele tiden noget nyt i hans billeder. Viggo og jeg har i øvrigt guldets til fælles, efter at han er begyndt at eksperimentere med det, bl.a. fordi han fik to pakker bladguld af sin bror, Bo Kierkegaard, der er konservator.

Pilgrimsikoner,
10x10cm.
1. Kor. 13,13.
Kyrie eleison.
Rom. 8,26.
Foto: Jacob Müller

Dunderklumpen, 80x100cm. Foto: Viggo Kierkegaard

- Evas malerier siger mig meget - også det med guldets, siger Viggo. Men egentlig er det på en lidt sjov måde. Jeg er kommet meget i Grækenland. Jeg har bl.a. været guide i noget, der hed Flycamping. I de gamle, græske kirker er der, oppe ved alteret, en stribe gamle ikoner med guldstaferinger rundt om. Det så helt forkeret ud. Der var de flotte billeder, og så var der det der flade guld rundt om. Det har altid forvirret mig meget. Det har siddet i hovedet på mig. Jeg har altid haft lyst til at lave det. Men de gange jeg har prøvet, har det været svært at få det til at virke ordentligt. Eva kan gøre det, få det til at virke ordentligt. Det er som om hun har taget en stump af kirken, som om hun har tænkt, ej, jeg skærer lige den her stump af kirkevæggen ud. Det jeg bedst kan lide, er de der træblokke med græske tekster.

Udsnit af Bavnebakken 8.
Foto: Lone Nørmark

Interiør, køkkenhus.
Foto: Lone Nørmark

Tag på køkkenhus.
Foto: Viggo Kierkegaard

Tibirke Bakker

Viggos tilknytning til Tibirke begyndte med en fødselsforberedelsesgruppe i 1980'erne.

-Vi skulle holde nogle møder udover de der fødselsforberedelsesting, fortæller Viggo.

En af dem havde en onkel, Hans Helweg, (dansk/engelsk blad- og børnebogstegner). Han ejede 5 mindre huse, bygget i 1903 og beliggende på en 15.000m² stor grund i Tibirke Bakker. Der blev flere af møderne holdt. I en periode var husene i øvrigt udlejet til forfatteren, Anders Bodelsen, der har skrevet flere af sine bøger på adressen.

Da Hans Helweg nærmede sig de 100 år, ville han gerne afhænde husene. Hans nevø var interesseret i at købe, men havde ikke råd. Så han spurgte sig omkring.

- Jeg var på med det samme, siger Viggo.

I alt måtte der 6 familier til for at kunne betale det. De er stadig fælles om at eje det med de fordele og ulemper, det giver.

Siden købte Viggo hus på Kædemosevej, hvor han nu bor hele året.

Opvækst

Som barn boede Viggo i en 1½ værelses i 2. baggård i Istedgade. Hans far, Kjeld Kierkegaard, der var kunstmaler, havde malet et kæmpestort maleri på den ene væg.

- Det var gigantisk flot, en blanding af abstrakt og naturalisme: i den ene side en maler med palet, der står i et abstrakt landskab og rækker hånden ud mod den anden side, hvor der sidder en nøgen kvinde på en gren og ovenover sidder der to små ugler. Det var mig og min lillebror, tror jeg. Min yngste bror var ikke født på det tidspunkt, hvor det var blevet malet. Det billede så jeg på hver dag og troede, at sådan var det i alle hjem. Foran stod en kæmpe væv. Min mor vævede tæpper og strikkede.

Men hverken malerier eller tæpper gav nok til livets opretholdelse, så begge forældre lavede alt muligt andet. Faren dekorerede plankeværker, (fx en reklame for Amagerbanken) m.m.m. og moren var avisbud, køkkenhjælper m.m.m.

Ægteskabet endte i skilsmisse og Viggo flyttede hjemmefra som 11-årig, som han siger.

Han gik til optagelsesprøve på Det kgl. Opfostringshus i Randersgade på Østerbro, hvor skolen tidligere havde haft adresse, men på det tidspunkt var den flyttet til Hellebækgård/Det Schimmelmannske Palæ i Hellebæk. Et smukt sted ved Øresund, men det havde han som dreng ikke den store sans for. Han syntes bare, at det lå udenfor lands lov og ret. Men ellers var han glad for at være der og især glad for en tegnelærer, der støttede hans tegnetalent.

Senere kom han på Rungsted Statsskole, hvor han malede kulisser til teaterforestillinger og lavede forsider til studenterbladet.

Han blev indkaldt som soldat og havnede i marineinfanteriet. Det gik ikke så godt, men han var heldig at slippe hen i en krog, hvor han fik lov til at være tegner på 'Regimentsbladet'.

Den lange vej til fuldtidstegner og -maler

Viggo er uddannet jurist på Københavns Universitet.

- Men på en eller anden måde er det altid lykkedes mig at snige mig hen i en krog, hvor jeg ikke kun skulle lave jura, fortæller han. Det meste af min tid,

har jeg faktisk været it-jurist. Det går på, at man skal sammenholde de faktiske omstændigheder med de regler, der er, factum et jus.

Man har en kæmpe dyngge ting, og så skal man skære ind og skære ind og skære ned og skære ned. Og egentlig maler jeg på samme måde, synes jeg. Man bliver overvældet, og så går det ud på at skære ned og skære ned, og finde ud af, hvad stilen egentlig er, man har gang i.

Viggo har altid tegnet og malet, så hvorfor jura?

- Det var fordi min far jo var kunstmaler - og det levede han faktisk ikke specielt godt af. Han levede faktisk rigtig dårligt af det. Det gjorde vi andre også.

Så undfangede jeg den snedige idé, at jeg lige skulle have noget at brødføde mig med. Så kunne jeg være halvtids jurist og gøre det andet ved siden af. Men så er det, ligesom man bliver fanget i de to lejre. Man bliver hverken det ene eller det andet.

Ikke en gris, 80x100cm. Foto: Viggo Kierkegaard

Lejligheden med farens vægmaleri findes ikke mere. I stedet er her Kjeld Kierkegaards (1900-1974), Jacobs Drøm, 98x53,5cm. Foto: Otto Kierkegaard

Viggo blev far første gang som 24 årig. Fik i alt 4 børn – og har nu også 8 børnebørn. Den børnerige familie og lønarbejdet var tidskrævende.

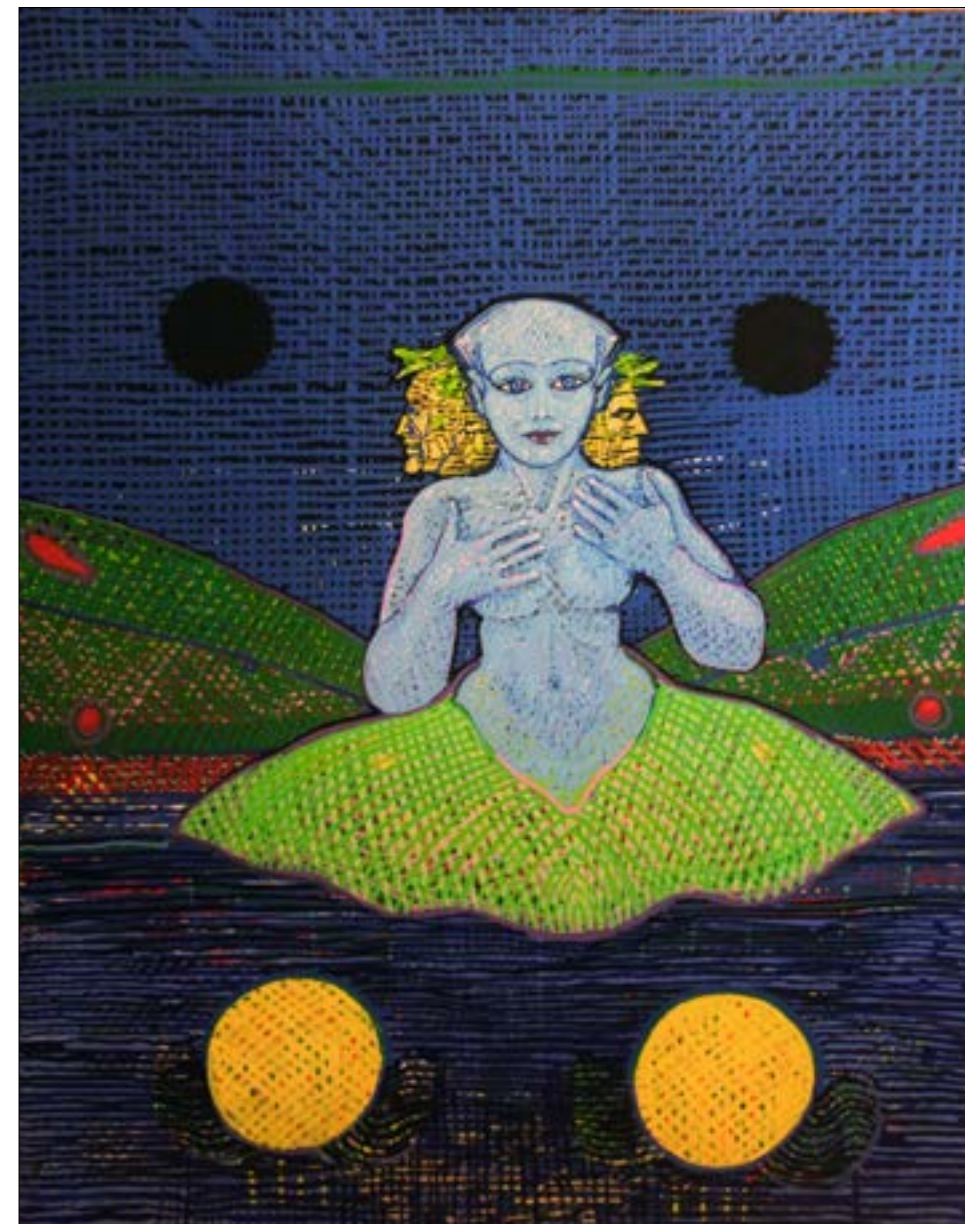
– Og så var der lige 'verdensrevolutionen', smiler Viggo, men jeg tegnede og malede uafbrudt, mens jeg arbejdede med jura.

Dertil kom, mener han, at gammeldags kunstmaleri er »røven af fjerde division«.

– Man skal over i film og i computeranimation. Det er den vej, vi skal. Så det ville jeg hellere begynde på.

Det blev til et par film i 1980'erne. Den ene blev vist på Vesterbros Lokal TV. Den blev lavet v.h.a. en Amiga – datidens grafiske computer.

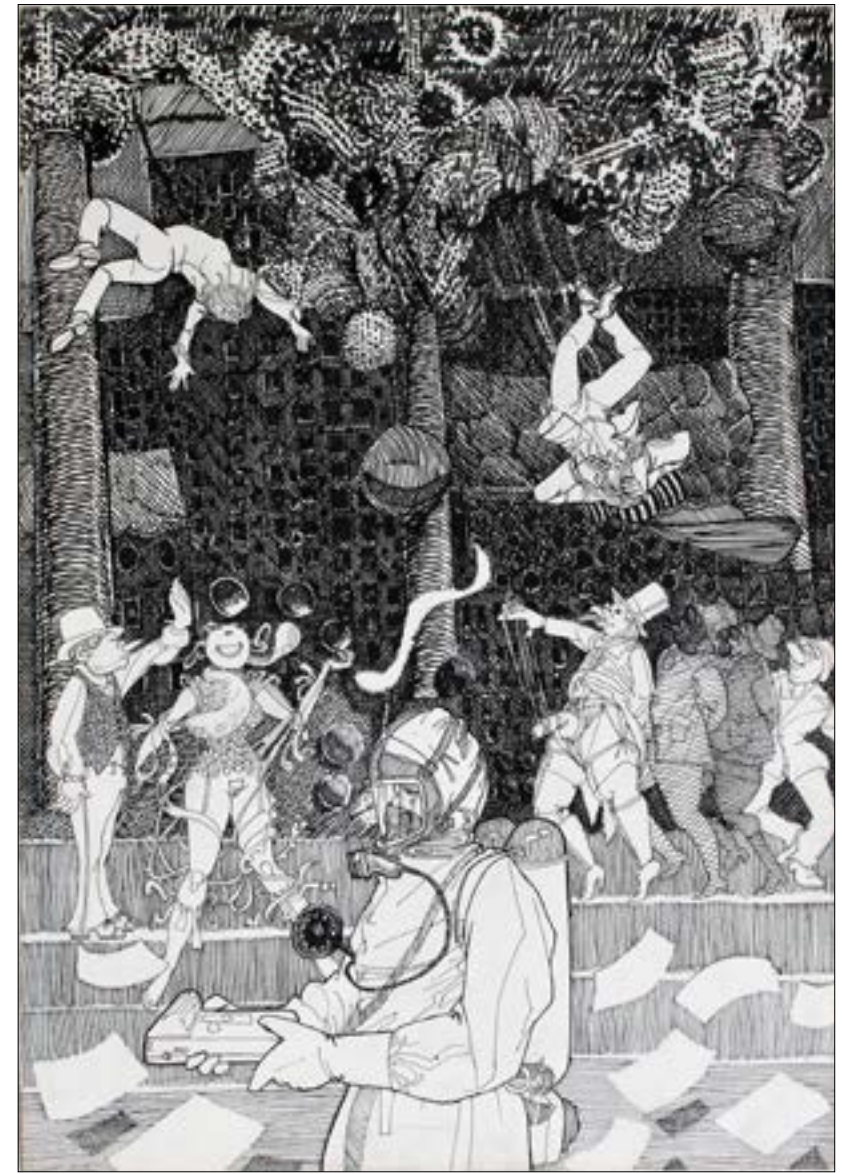
– Men det gik i sig selv igen. Det var svært at komme videre med. Senere gik jeg på universitetet for at lære 3D-computeranimation. Jeg var i 50'erne på det tidspunkt. De andre var 17-18 år. Så det var sådan lidt mærkeligt det hele. Men det var mega interessant. Jeg fik også lavet nogle meget mærkelige ting, som jeg slet ikke kunne forstå, at jeg kunne lave. Jeg

Skal, 70x90cm. Foto: Viggo Kierkegaard

Churches are falling, 80x80cm. Foto: Viggo Kierkegaard

Nedfald, 40x30. Foto: Viggo Kierkegaard

tegnede bl.a. en blender i 3D og fik den til at dreje rundt og sprøjte og sådan noget. Men det korte af det lange er, at det er så mega svært og tidskrævende. Jeg ville jo lave det selv. Men ligegyldigt hvad man laver indenfor den verden, så kan man kun blive specialist i et hjørne. Så skal man have 100 mand til at hjælpe sig. Jeg kunne sidde og nørkle med det, og når jeg så havde brugt en hel måned, havde jeg lavet et sekund. Jeg kom ikke ud af stedet. Det var lidt nederen det der. Så der var ikke andet for end at vende tilbage til udgangspunktet og give sig til at tegne og male igen.

Han fortsatte som it-konsulent, men har altid opfattet sig selv som tegner og maler.

- Mit hus har altid været proppet til med billeder - og min families også. De hænger rundt omkring mange steder, bl.a. en del hos min ældste datter, der bor i Berlin og hos en nevø, der har et datafirma i to store, gamle fabrikslokaler i Ravnsborggade på Nørrebro i København.

Og så er der det der med, om det er et privat foretagende, eller om det er i forhold til offentligheden. Når jeg har et billede i hovedet, så skal det bare ud og ned på papiret eller lærredet. Det blev først et problem for mig den dag, jeg gik væk fra at tegne små, sorte A3- eller A4-billeder, der ikke fylder noget i forhold til alle de her malerier. De kan fandme ikke være herhjemme mere. Jeg drukner i store lærreder, så nu skal jeg af med dem. Der er flinke folk omkring mig, der har sagt, at det skal de nok sørge for. De har arrangeret udstillinger hist og pist. Bl.a. i Ramløse Sognelænge og i Greens Galleri.

Selv at lave udstillinger er ikke hans spidskompetence. Han bliver nervøs for, om det ser ordentligt ud. Er belysningen i orden? Hvordan med ophængningen? o.s.v..., og pludseligt kan han slet ikke lave noget.

Dog er hans billeder tilgængelige på www.viggokierkegaard.wordpress.com, mest fordi det er et praktisk arkivsystem for ham selv. Som sådan en udløber af hans tid i statens tjeneste som it-altmuligmand, hvor han arbejdede med database-systemer, hvor »man skulle have adgang til alt muligt«.

Molotowpenne

- Jeg har malet sort/hvidt altid. Det eneste rigtige, syntes jeg, var sådan noget som Palle Nielsen. Han lavede bl.a. lino-tryk ('Tegneserierne': Isola og Orfeus

Positive negativer, 50x70cm. Foto: Viggo Kierkegaard

og Euridike) - en vanskelig teknik, der kræver megen omhu og tålmodighed. Så er det lettere at tegne det i hånden. Det er det, jeg synes jeg kan, hvis jeg skal rose mig selv. Men det var der ikke rigtig interesse for, viste det sig. Men så var der alt det med graffiti. Jeg boede på det tidspunkt i Sydhavnen. Og der var det dejligt at færdes i de graffitimiljøer, der var der. Det var faktisk de bedste kunstudstillinger. Jeg så, hvad det var for værktøjer, de brugte. Og så gik jeg ind i en butik i København og købte nogle af de der molotowpenne. Ja, det hedder de!

Jeg kan mærke, at når jeg tegner med dem, så får jeg den samme følelse, som da jeg tidligere tegnede med sort.

Grafittigalleri i Sydhavnen. Foto: Viggo Kierkegaard

Når man sidder ved en computer, bliver ens hjjerne afbrudt af, at så kommer der lige en eller anden pixelfejl eller lignende, og så taber man tråden. Med pennen kommer man ind i en rytme: tegn, tegn, arh.... det kører. Men så kan det være, at man næste dag synes, det ligner lort, men så kan man bare male det over og tegne videre på det igen.

Var han ikke fristet af selv at male graffiti?

- Jo egentlig lidt. men det var lidt, som da jeg sad inde på it-universitetet med de der 17-årige. Det var lidt op ad bakke, når der skulle dannes hold og sådan.

Min bror, Otto, der er arkitekt, har gennemfotograferet graffitimalerierne i Sydhavnen og lavet nogle store flotte plakater.

Om at sætte molekylerne i universet sammen på en anden måde

Viggo bliver inspireret af en blanding af tegneserier, dystopisk science fiction og Politisk Revy.

- Normalt danner billederne lidt sig selv, fortæller Viggo. Jeg kan godt have en plan og sige, at det skal ligne noget bestemt - og tegne efter det - have et motiv. Men jeg bliver så træt af det, så hvorfor skulle jeg det? Det sjove er jo at lave noget, som ikke var der før. Sætte molekylerne i universet sammen på en anden måde. Det er sådan set det, det går ud på.

Der er masser af historier i Viggo Kierkegaards billeder, men bortset fra titlerne, må man selv afkode dem.

Dr. Strangelove, 80x80cm. Foto: Viggo Kierkegaard

- Metoden kan sommetider være at starte nede i et hjørne. Og så håber jeg, at jeg på et tidspunkt taber en klat. Det er irriterende, lige når det sker, men

når jeg så kommer tilbage til det, opdager jeg, at hov, det var et hoved, og der er et halvt hus....og så kan jeg gå ud fra det.

Jeg vil helst have, at det skal være mat, når jeg maler det, og så til sidst smører jeg det til i fernis, så det ligner forsiden på sådan et gammelt tegneserieblad.

På et af billederne i Viggo's stue er der en figur, der ligner Frida Kahlo, en, der ligner Dalai Lama og en mystisk troldmandslignende figur med sådan nogle rød/grønne briller, man bruger til at se 3D med.

- Og der kommer jeg altid til at tænke på en tegneserie, jeg købte nede i 'Fantask' i gamle dage, 'Zap Comics'. Den var i 3D-farver, og der fulgte et par briller med. Der stod på brillerne, at man kunne blive blind af at bruge dem!

Viggo tog brillerne på og læste tegneserien uden problemer. Men da han tog dem af igen, så han rødt med det ene øje og grønt med det andet.

- Jeg havde siddet så længe med dem på, at mine øjne kun kunne se rødt og grønt og jeg tænkte, 'makes you blind'! Men det gik jo over hen ad vejen, tror jeg nok... siger Viggo med et skævt smil.

Mindetavlen over P. C. Skovgaard i Vejby

Af Niels Jørgen Larsen

Johan Thomas Skovgaard – søn af Joakim Skovgaard og barnebarn til P. C. – stod i spidsen for familiens initiativ til mindetavlen på barndomshjemmet i Vejby og holdt talen ved afsløringen af mindetavlen i november 1942.

Foto: Skovgaard museet

»Dette Sted er blevet alle os Efterkommere af P. C. Skovgaard kært gennem disse mange lysende Skildringer og Vejby føler vi alle, i hvert Fald i min Generation, som Slægtens fælles Udgangspunkt og det er os alle en stor Glæde at få Lov til at sætte vores Farfar og Morfar dette Minde på dette Hus, hvor han havde sit Barndomshjem.«

Citatet er fra den tale P. C. Skovgaards barnebarn Johan Thomas Skovgaard holdt ved afsløringen af den mindetavle for landskabsmaleren, der fortsat sidder på den tidligere købmandsgård i Vejby, ejendommen Stationsvej 16 ved siden af Vejby Forsamlingshus. Hvornår mindetavlen er sat op og af hvem har været et lille mysterium for os med interesse for Vejby-områdets lokalhistorie, men det er nu ble-

vet opklaret – takket være Skovgaard Museet i Viborg.

Her lå man nemlig inde med manuskriptet til talen ved afsløringen af mindetavlen. Datoen for opsættelsen er søndag den 1. november 1942, og anledningen var således 125 året for P. C. Skovgaards fødsel.

Johan Thomas Skovgaard, søn af Joakim Skovgaard, holdt talen ved afsløringen af mindepladen for P. C. Skovgaard i Vejby i november 1942. Foto: Privat

Johan Thomas Skovgaard (1888-1977) var søn af Joakim Skovgaard – P.C. Skovgaards ældste søn – og førte slægtens kunstneriske åre videre som maler, særligt med kirkeudsmykninger, hvor han bl.a. hjalp faderen i Viborg Domkirke og Lund Domkirke og farbroderen Niels i Høve Frimenighedskirke. Johan Thomas Skovgaard har udført udsmykninger i talrige kirker, bl.a. glas-

malerier i Kregme og Vedbæk kirker, og han var også kendt som bogillustrator.

Født i 1888, 13 år efter P. C. Skovgaards død, har Johan Thomas Skovgaard altså ikke kendt sin farfar, men det er tydeligt på talen, at minderne om ham står klart og varmt i familiens erindring. Og der kan næppe herske tvivl om, at Johan Thomas er navngivet efter P. C. Skovgaards nære ven og kollega Johan Thomas Lundbye. Lundbye gæstede, som det vil vides, sammen med P. C. Skovgaard Vejby i sommeren 1843. Efter Lundbyes tidlige død i 1848 fandt P. C. Skovgaard sammen med Lundbyes kæreste Georgia Schouw. De blev gift i 1851 og fik børnene Joakim, Niels og Susette.

Alle tre børn blev kunstnere – Susette, gift Holten, maler og keramiker – noget i skyggen af sin kendte far og brødre. Joakim, Niels og Susette døde i løbet af 1930'erne, så det var deres børn som stod bag mindetavlen i Vejby. Johan Thomas Skovgaard fortæller i sin tale, at tanken om mindetavlen første gang opstod, da han og broderen, ingeniør Niels Skovgaard, var på besøg i Vejby og talte med købmand Nebelong Ibsen. Han drev købmandshandelen frem til midten af 1930'erne, hvor han åbnede i Vejby Strand.

Da mindetavlen blev opsat, var købmanden på stedet Balle Nielsen, som fik tak med på vejen af Johan Thomas Skovgaard.

Johan Thomas Skovgaard var primus motor for arbejdet med at skaffe de nødvendige midler til mindetavlen. Bidragyderne var P. C. Skovgaards børnebørn. Det fremgår af indsamlingslisten, at de skulle bidrage med 15 kr. hver. Joakim Skovgaards søn Peter betalte dog 30 kr. ifølge det regnskab, som Skovgaard-museet i Viborg har fundet frem. Der blev indsamlet i alt 182 kr. og 50 øre. Murermesteren skulle have 10 kr. for opsætning, og stenhuggerens faktura lød på 93 kr. Af kvitteringer fremgår det, at der var 22 deltagere til højtideligholdelsen. Der blev nydt 22 kuverter kaffe, 10 øl og 9 vand til en pris af 29 kr. og 36 øre. Resten af det indsamlede beløb gik til advokatbistand og tinglysning.

Af en deklaration af 22. december 1942 fremgår det, at mindepladen »ingen Sinde maa fjernes eller flyttes, saalænge ejendommen staar.«

I sin tale ved afsløringen af marmortavlen fortalte Johan Thomas om P. C. Skovgaards opvækst i Vejby, hans tidlige tegninger og den hjælp – organiseret af skolelærer Niels Jensen – han fik til at komme på kunstakademiet. Og om P. C. Skovgaards mange efterfølgende besøg på Vejby-egnen:

»Han var som oftest hjemme i Vejby, når han havde Lejlighed dertil og gjorde Studier på egen Hånd. Byen og hele Egnen var ham kær og han har tolket alt, hvad han fandt, med inderlig Følelse og med stor Friskhed lige fra de mest

Mindetavlen på Stationsvej 18 i Vejby. Det anføres at Skovgaard-familien kom til Vejby i 1825. Det rigtige årstal er imidlertid ifølge de fleste kilder 1823. Foto: Niels Jørgen Larsen

beskedne Emner som f. ex. en Slibesten i en udhulet træstamme og Markens vilde Blomster, det hyggelige Hjem inden Døre og til den åbne Strand med Kullen i det fjerne. Det tidligste Landskab af Farfar her fra Vejby er nok Gadebilledet med Vippebrønden 1836 og det sidste Billede han malte her er, så vidt jeg ved, Vinterlandskabet med en Bondebryllupsfærd 1854. I de 18 Aar som ligger mellem disse to Aarstal har han malet alle sine Vejbybilleder.»

Det er Johan Thomas Skovgaard, der har udformet mindepladen, der bærer en snerlekrans af markens vilde blomster efter tegning af P. C. Skovgaard.

Tavlen bærer denne inskription: »Landskabsmaleren Peter Christian Skovgaard, født paa Gaarden Hammershus ved Skee 4. april 1817, død i København 13. april 1875. Han opvokste i Vejby, hvor hans forældre bosatte sig 1825, og hans Moder drev Købmandshandel til 1854 i dette Hus.«

Årstallet 1825 er imidlertid forkert! Langt de fleste kilder siger, at det var i 1823 at familien Skovgaard kom til Vejby.

Frederiksborg Amts Avis skrev, at ca. 30 mennesker overværede afsløringen af mindepladen og at deltagerne efterfølgende var samlet til spisning i samlingshuset, hvor der blev holdt flere taler.

»Farfars Minde er et levende og stærkt Samlingspunkt i Slægten og det er mit Håb, at det vil vedblive at være det også for kommende Slægtled,« sagde Johan

Thomas Skovgaard afsluttende i sin tale foran mindepladen.

Et oldebarn til P. C. Skovgaard repræsenterede familien 25 år senere, da landskabsmaleren blev mindet ved barndomshjemmet i anledning af 150-dagen for hans fødsel, den 4. april 1967. Vejby-Tibirke Selskabet, der var stiftet året før, stod for arrangementet, hvor maleren Mogens Vantore holdt tale om P.C. Skovgaards betydning for dansk malerkunst. Sognerådsformand Niels Peter Nielsen og formand for Vejby Borgerforening Mogens Larsen fremhævede den hæder og fortjeneste P. C. Skov-

gaard havde givet byen og kommunen. Niels Peter Nielsen nævnte, at man nogle år forinden havde navngivet en gade i byen efter Skovgaard.

P. C. Skovgaardsvej går som bekendt fortsat fra Stationsvej til gadekæret og Tisvildevej.

På Skovgaard-museet i Viborg markeres 200-året med en særudstilling i sommer om 'den private Skovgaard'. Her udstilles mere ukendte værker af P. C. Skovgaard, som er i privateje. Museet erhvervede i efteråret et Skovgaard-værk fra 1841 med motiv fra Esrum sø. Det lykkedes med offentlige og private bidrag at erhverve billedet på en Bruun Rasmussen-auktion for i alt ca. 780.000kr., hvilket blev betegnet som et 'røverkøb'.

Stationsvej i dag. Tavlen er flyttet en smule i forbindelse med ombygning i forhold til den oprindelige placering.

Foto: Niels Jørgen Larsen

P. C. Skovgaard, bøgetræet og Grundlovens fædre

Af Niels Jørgen Larsen

»Der har aldrig været et Ord om Politik i dine Breve, hvad skeer der i Verden? Hvorledes staar det sig med Krigen, Freden eller Vaabenstilstanden? I dag har jeg seet en rigtig Flaade paa 8 Linieskibe 1 Fregat og nok ogsaa en Brig komme østerfra og passere Klinten, eller rette Møen henad Slesvig til.«

Under sit ophold på Møn i 1850 skrev P. C. Skovgaard således til sin forlovede Georgia. Det skete under arbejdet med et af Skovgaards hovedværker 'Udsigt over havet fra Møns Klint'.

I 1850 rasede krigen om Slesvig stadig. Den krig som havde kostet Skovgaards nærmeste ven og kunstnerkollega Johan Thomas Lundbye livet to år før. Den 30-årige Lundbye meldte sig som frivillig og drog afsted som tapper landsoldat, men døde ved en vådeskudsulykke, da en stabel geværer væltede og et skud gik af, mens soldaterne havde slået lejr ved Bedsted.

Skovgaard havde naturligt krigen i tankerne på samme måde, som den politiske situation i Danmark optog ham meget. Året før var Danmarks Riges Grundlov vedtaget, men det meget spæde demokrati havde yderst vanskelige vilkår.

Brevet til sin kommende hustru Georgia er et af mange eksempler fra omfattende brevkorrespondancer, som er blevet nærstuderet de senere år. Breve som har fået kunsthistorikere til at se P. C. Skovgaard i et andet lys, end det der traditionelt er blevet tegnet af guldaldermaleren som en lidt mere grå person, der stod i skyggen af Lundbye og andre jævnaldrende malere.

Anerkendt som en af de ypperste landskabsmalere blev Skovgaard dog allerede i sin samtid, hvor hans værker blev købt til gode priser. Han blev professor på det kunstakademi, hvor han var trådt ind i sine ungdommelige sko i en alder af bare 14 år. Men ny forskning placerer P. C. Skovgaard særdeles centralt omkring de store forandringer, det danske samfund gennemgik i midten af 1800-tallet.

'Udsigt over havet fra Møns klint' 1850 (Skovgaard-museet)

P. C. Skovgaards første møde med Møns Klint var i 1841 og han kom der siden mange gange. Udsigt over havet fra Møns klint malede han 33 år gammel i 1850, da han var nyforlovet med Georgia Schouw. Foto: Skovgaard Museet

Således blev P. C. Skovgaard valgt som en af tre kunstner-repræsentanter på det såkaldte Casino-møde i marts 1848, hvor De Nationalliberale og deres støtter i det københavnske Casino-teater vedtog at gå til kong Frederik VII og kræve en fri forfatning. Det skete dagen efter, hvor 15.000 fulgte med til kongen, som erklærede sit ministeriums afgang. En fredelig revolution, der førte til enevældens fald og banede vejen for Grundloven, men også førte til den første Slesvig-krig, da de nationalliberale med Orla Lehmann i spidsen

krævede 'Danmark til Ejderen'. Man ønskede Slesvig som en del af det danske rige, men Holsten skilt ud.

På første række hos Grundtvig

P. C. Skovgaard var tæt på Orla Lehmann, D.G. Monrad og andre national-liberale. Og på N.F.S. Grundtvig, der viede P. C. og Georgia i 1851. P. C. Skovgaard havde fast plads på første række i Vartov kirke, hvor Grundtvig var præst, og han var ven med Grundtvigs sønner. Skovgaard tegnede og malede Grundtvig, der ellers ikke brød sig om billedkunst, syv gange. Et portræt fra 1847 hænger på Frederiksborg Slot.

- Skovgaard er inde i hjertet af de store politiske begivenheder, både gennem svigerfaderen Schouw, som jo er en aktiv skandinavist og temmelig demokratisk af sind, og de tætte venskabsbånd til de nationalliberale politikere Lehmann og Monrad. Også Martin Hammerich er en vigtig figur og ikke mindst kunsthistorikeren N. L. Høyen, som jo var opstillet som kandidat for det nye liberale parti. Han reflekterer meget over landets politiske situation, også på sine udlandsrejser og følger aktivt med i den politiske udvikling, ligesom han tydeligvis har en vision om, at Danmark skal udvikle sig i en demokratisk retning, siger museumsdirektør, mag.art Gertrud Oelsner, som en årrække har forsket i P. C. Skovgaard.

Gertrud Oelsner er, her i 200-året for P. C. Skovgaard, direktør på Den Hirschsprungske Samling. Hun er tidligere museumsinspektør på Fuglsang Museum, hvor hun i 2010 var en af hovedkræfterne bag bogværket P. C. Skovgaard. Dansk Guldalder revurderet - det første store samlede værk om P. C. Skovgaard, hvor bogudgivelsen sammen med udstillinger på Skovgaard-museet i Viborg og på Fuglsang satte Skovgaards liv og hans produktion i et nyt lys.

Drengen Peter fra Vejby

Men lad os gå tilbage til begyndelsen og fortællingen om Peter – en dreng fra Vejby, som overskriften var, da Harald Ditzel (daværende leder af Skovgaard-museet i Viborg) i 1982 i Vejby-Tibirke Årbogen beskrev Peter Christian

Skovgaards opvækst og vej fra småårshjem i Vejby til at blive en af de største indenfor dansk landskabsmaleri.

Peter Christian Thamsen Skovgaard blev født på gården Hammershus nær Ringsted den 4. april 1817 som søn af Tham Masmann Skovgaard og Catrine Elisabeth, født Aggersborg. Familien kom til Vejby – eller Weibye som stave-måden var dengang – i 1823 efter at faderen måtte skille sig af med ejendommen Fredbogaard i Græsted og opgive en tilværelse som landmand.

I Vejby søgte familien at skaffe til dagen og vejen ved at drive købmandshandel, men det rakte ikke, så Tham Skovgaard måtte i 1826 tage job ved politiet i København, mens Madam Skovgaard – som hun blev kaldt – alene passede den blandede urtekræmmer-landhandel i Vejby.

Trods de svære vilkår blev hendes fattige hjem et samlingssted, hvor alle var velkomne. Peter kom i skole hos lærer Niels Jensen i Vejby – en foregangsmand på alle fronter, der fortjener en selvstændig artikel i denne årbog ved lejlighed. Det var lærer Jensen, der tidligt spottede Peters talent for tegning. I 1828 forærede han den 11-årige dreng et tegnehæfte, som Peter bl.a. anvendte til at gengive naturstudier af vejbyboere som Fåre Lars og Store Hans.

I 1831 blev Peter konfirmeret i Vejby kirke, men allerede året før var Niels Jensen i gang med at planlægge den talentfulde drengs fremtid. Det skete sammen med kollega Hans Jensen Visby i Agerup, der havde kontakter til København. De to lærere indledte en rundtur i det nordsjællandske hos førende mænd for at skaffe midler til Peters uddannelse, således at han efter konfirmationen som 14-årig kan indskrives på kunstakademiet samtidig med, at han starter en håndværksmaleruddannelse hos malermester Bruus. I tre år står han i lære fra april til september, mens han i vinterhalvåret kan modtage undervisning hos akademiprofessor J. L. Lund.

I foråret 1836 – som 19-årig – debuterer han på Charlottenborg, og hans værk Parti af Langebro ved måneskin bliver købt af kronprins Christian, den senere Christian VIII, for 24 Rigsdaler. Samme år er han hjemme i Vejby, hvor moderen nu er blevet enke, da Tham Skovgaard døde i 1835, og maler forskellige motiver fra byen – bl.a. Gade i Vejby med brøndvippe og et portræt af lillesøster Vilhelmine Skovgaard.

I årene efter følger flere motiver fra besøg i Vejby og Tisvilde – bl.a. fra 1839 Udsigt mod Frederiksværk fra Tisvilde Skov. Landskabsmaleriet havde hans

'Pige på en kæmpehøj ved Vejby' 1838, et lille værk på bare 10x15 cm. Kan være fra Kongehøjen med udsigt mod Tisvilde. Skovgaard var 21 år, da det blev malet, lillesøsteren Vilhelmine var 15 år. Kan det være hende?

Foto: Skovgaard Museet.

største interesse, og den unge kunstner blev tidligt anerkendt af de indflydelsesrige med kunsthistorikeren L.N. Høyen i spidsen.

I marts 1841 maler han 'Et siellandsk Landskab', hvortil Motivet er taget ved Fredensborg. Billedet måler 116x160cm og er eksempel på, at han tidligt turde kaste sig ud i større formater. Maleriet med udsigt over Esrum sø blev i

Udsigt over Esrum sø (nyerhvervet Skovgaard-museet):
P.C. Skovgaard, 'Et sjællandsk Landskab', hvortil Motivet er taget ved Fredensborg, marts 1841.
Olie på lærred. 116 x 160 cm. Skovgaard Museet erhvervede i efteråret 2016 denne udsigt over
Esrums sø, et af Skovgaards absolutte hovedværker, malet i 1841. Foto: Skovgaard Museet

september 2016 erhvervet af Skovgaard-museet i Viborg med et hammerslag på 600.000kr. plus omkostninger.

I København fandt Skovgaard sammen med andre unge kunstnere som Købke, Dankvart Dreyer, Frølich, Freund og Constantin Hansen, men venskabet med den et år yngre Johan Thomas Lundbye fik ganske særlig betydning.

Sommeren i Vejby

De to venner var i 1842 sammen om udsmykning af Skovgaards onkel H. C. Aggersborgs lejlighed på Holmens Kanal, og året efter i sommeren 1843 tog de den fodtur til Vejby, der førte til et væld af malerier, skitser og tegninger, så de to måneder, de opholdt sig sammen i Vejby, er kaldt et sluttet hovedværk i dansk kunst.

Nogle af resultaterne fra Sommeren i Vejby 1843 – der i øvrigt var regnfuld – kan ses i den fornemste sal i guldalder-afsnittet på Statens Museum for Kunst: Skovgaards Gade i landsbyen Vejby, Lundbye maler og Havremærk ved Vejby (det mest kendte Skovgaard-værk udenfor Danmarks grænser) og Lundbyes berømte Kostald i en bondegård, Vejby.

Det sidste blev købt af kong Christian VIII, selvom det siges, at han holdt sig for næsen, da han så maleriet. Og kostalden blev senere brugt i Henri Nathansens 'Indenfor murene'.

Lundbyes problematiske sind havde godt af opholdet i Vejby og omgangen med bønderne:

»Jeg har nu levet mig ind i Bondelivet, jeg boer hos en Bonde, omgaas daglig Bønder og har deraf den største Glæde. Jeg besøger dem ikke som Kjøbenhavn-eren, der gjør dem den Ære, men trækkes til dem af Lyst«, skriver Lundbye i et brev til Frølich under sit ophold hos gårdejer Morten Jensen i Vejby, hvor han var indkvarteret, da der ikke var plads til en ekstra overnattende gæst i Skovgaards hjem.

I bogen 'Længsel, Lundbye og Kirkegaard' konstaterer Hans Edvard Nørgaard Nielsen, at det var en tillidserklæring fra Skovgaards side, at han inviterede den bedre stillede Lundbye med sig hjem til Vejby. I 1843 havde Lundbye afsluttet det, som skulle blive hans hovedværk 'En dansk kyst', så han tog til Vejby med styrket selvtillid, mens Skovgaard, med besøget i Vejby, kunne vise de lokale, at den støtte han havde fået til at skabe sin karriere, var godt givet ud.

Med udgangspunkt i 'En Havremærk ved Vejby' skriver Hans Edvard Nørgaard Nielsen om de to venners ophold i Vejby-Tisvilde den sommer: »Sådan gik tiden, det ene underværk efter det andet sprang kunstnerne af både penslen og pennen«. For de maledes som syv satan, uden sorg eller tanke, men begravet i deres grønne omgivelser på samme måde, som de ellers trak vejret. Det var

'Havremark ved Vejby' 1843. Olie på lærred, Statens Museum for Kunst. Skovgaard har sat sig midt i den grønne havremark.

Maleriet bliver reproduceret oftere i udlandet end nogen andre af Skovgaards værker.

Foto: SMK

'I udkanten af landsbyen Vejby'. Lundbye sidder ved vejkanthen og tegner. Et af Skovgaards motiver fra sommeren 1843 i Vejby. Motivet menes at være fra det senere 'Halvdans Hjørne' med udsigt mod Møngevej. Tilhører Statens Museum for Kunst. Foto: SMK

uden nogen indbygget kappestrid, men der blev ikke lagt fingre imellem, når de satte sig til at gennemgå hinandens resultater.

Under opholdet i Vejby arbejdede de med nogle af de samme motiver, og indtil Lundbys alt for tidlige død i 1848 var de tæt forbundet. Så meget at de ligefrem også malede på hinandens værker.

- Det findes der flere eksempler på, og der er ingen tvivl om, at de havde et meget nært forhold. De var jo oven i købet forelsket i den samme kvinde, så der er meget, der binder dem sammen, og de har vel følt sig kunstnerisk vældigt beslægtet med hinanden og har haft fælles visioner kunstnerisk. Det handlede om mere end at tegne et glansbillede af Danmark, nemlig også om en bevidst markedsføring af en politisk ambition for Danmark, siger Gertrud Oelsner om venskabet mellem Skovgaard og Lundbye.

Lundbye blev først forelsket i Georgia Marie Luise Schouw, datter af videnskabsmanden og politiker J.F. Schouw. De nåede at blive forlovet, og Georgia havde særdeles svært ved at komme sig over Lundbys død, men det lykkedes Skovgaard, via et omfattende brevskriveri, at vende Georgias følelser mod ham, således at de to kom til at danne par.

Engageret, politisk menneske

Når P. C. Skovgaard af kunsthistorikere gennem mange år er blevet fremstillet som, den mere grå, tavse og introverte, skyldes det måske nok til dels den fremstilling som Johan Thomas Lundbye gav af vennen i sine mange dagsbogsnotater, der antageligt blev skrevet med en større offentlighed for øje.

- Man har altid fremstillet Skovgaard lidt som modfigur til vennen Lundbye, men det er i virkeligheden lanceret af Lundbye i hans dagbøger, hvor han udlægger myten om Skovgaard som denne stille og tænksomme figur. Det har nok passeret til Lundbys egen kunstnermytologi og været nyttigt for hans egen etablering af en kunstnerisk identitet som den udadvendte og talende, konstaterer Gertrud Oelsner og fortsætter:

- Det er svært på 200 års afstand at sige noget entydigt om, hvordan Skovgaard var, men det jeg har kunnet læse mig frem til var, at han var vældig politisk engageret. Lundbye er i kunsthistorien ofte blevet fremstillet som den store, fædrelandskærlige maler. Men brevene indikerer, at noget lignende var

'Parti fra udkanten af Tisvilde Skov'. 1845, olie på lærred, 89x137 cm. Tilhører Skovgaard Museet. Maleriet af de forkrøblede og vindblæste træer nær Asserbo Slotsruin med Arresø i baggrunden er forberedt gennem en række studier og motivet er formentlig fundet under sommerrejsen med Lundbye i 1843: Foto: Skovgaard Museet.

tilfældet hos Skovgaard, men det er ikke så velbeskrevet i litteraturen. Ved at læse hans breve får man et billede af et meget engageret, politisk menneske. Som også havde forbindelser lige direkte ind i de inderste nationalliberale kredse på det her tidspunkt.

Der er næppe tvivl om, at Lundbys tidlige og dramatiske død har været med til at skabe myten omkring ham, lidt på bekostning af Skovgaard.

– Lundbye blev tidligt genstand for store biografier og udstillinger. Skovgaard har været mindre tilgængelig, men han blev købt tidligt af samlere, og hans værker befinder sig for en større dels vedkommende i privateje, siger Gertrud Oelsner.

Til historien om Lundbye føjer sig i øvrigt, at det er hans ansigtstræk som Herman Wilhelm Bissens mindesmærke om den første slesvigske krig 'Den tapre Landsoldat' er udstyret med.

Bøgetræet tager over

I bogen 'P.C. Skovgaard. Dansk Guldalder revurderet' og i andre artikler og afhandlinger beskriver Gertrud Oelsner, sammen med Karina Lykke Grand, der er lektor ved Institut for Kommunikation og Kultur ved Aarhus Universitet, Skovgaards tætte tilknytning til den nationalliberale politiske top i Danmark. Deres forskning rokker ved synet på den tids kunstnere og hvad der ligger bag deres billeder.

Skovgaard er kendt som bøgeskovens maler, og det forårsgroede bøgetræ skal ses politisk som symbolet på det frie, nye, demokratiske liv ud fra en skandinavisk tankegang (modsat det tyske), som det nationalliberale borgerskab ønskede. Egetræet symboliserede i modsætning hertil kongemagten. Man hæfter sig ved de ranke, lysegrønne bøgetræer i Skovgaards værker som kontrast til de forkrøblede og dødstruede egetræer.

Bøgen blev et demokratisk nationalsymbol i de år, hvor fædrelandssangen 'Der er et yndigt land' blev mere og mere populær.

Landskabsmalerne beskrev med bøgetræet som det centrale, et andet Danmark end det kongemagten stod for. Oelsner, og andre nutidige kunsthistorikere anser, at flere af kunstnernes arbejder et godt stykke hen ad vejen har været bestillingsværker fra de nationalliberale topfolk som Lehmann og Monrad. Orla Lehmann fik bl.a. Skovgaard til at male motiver fra Lehmanns hjemegn ved Vejle. De besøgte den jyske hede sammen, og Lehmann virkede til en vis grad som mæcen for den unge Skovgaard i 1840'erne.

I nutidens historieskrivning kan man vel konstatere, at datidens nationalliberale bevægelse endte med at være mere national end liberal. Nationalisme

Hjemkommet fra sin første rejse til Italien kastede P. C. Skovgaard sig over motiver fra godset Iselingen ved Vordingborg. Hans hovedværk 'Bøgeskov i maj' blev færdiggjort i 1857. Olie på lærred, 189,5x158,5 cm. Hænger på Statens Museum for Kunst. Foto: SMK

klinger i dag – set med både historiske og nutidige briller – af noget andet og skræmmende.

– Men de nationalliberale grundtanker var ganske progressive og udsprang af revolutioner og oprør rundt omkring i Europa. Billedkunsten kunne sætte billeder på, hvad Danmark var og være med til at skabe et fælles nationsbillede, konstaterer Gertrud Oelsner.

Det danske folk var omkring 1850 ikke parat til demokrati – og det som kom ud af grundloven fra 1849 var som bekendt også langt fra, hvad vi i dag forstår ved demokrati. Grundloven af 1849 gav kun stemmeret til ca. 14 procent af befolkningen. Man skulle eje noget, være mand og have en vis alder for at kunne stemme.

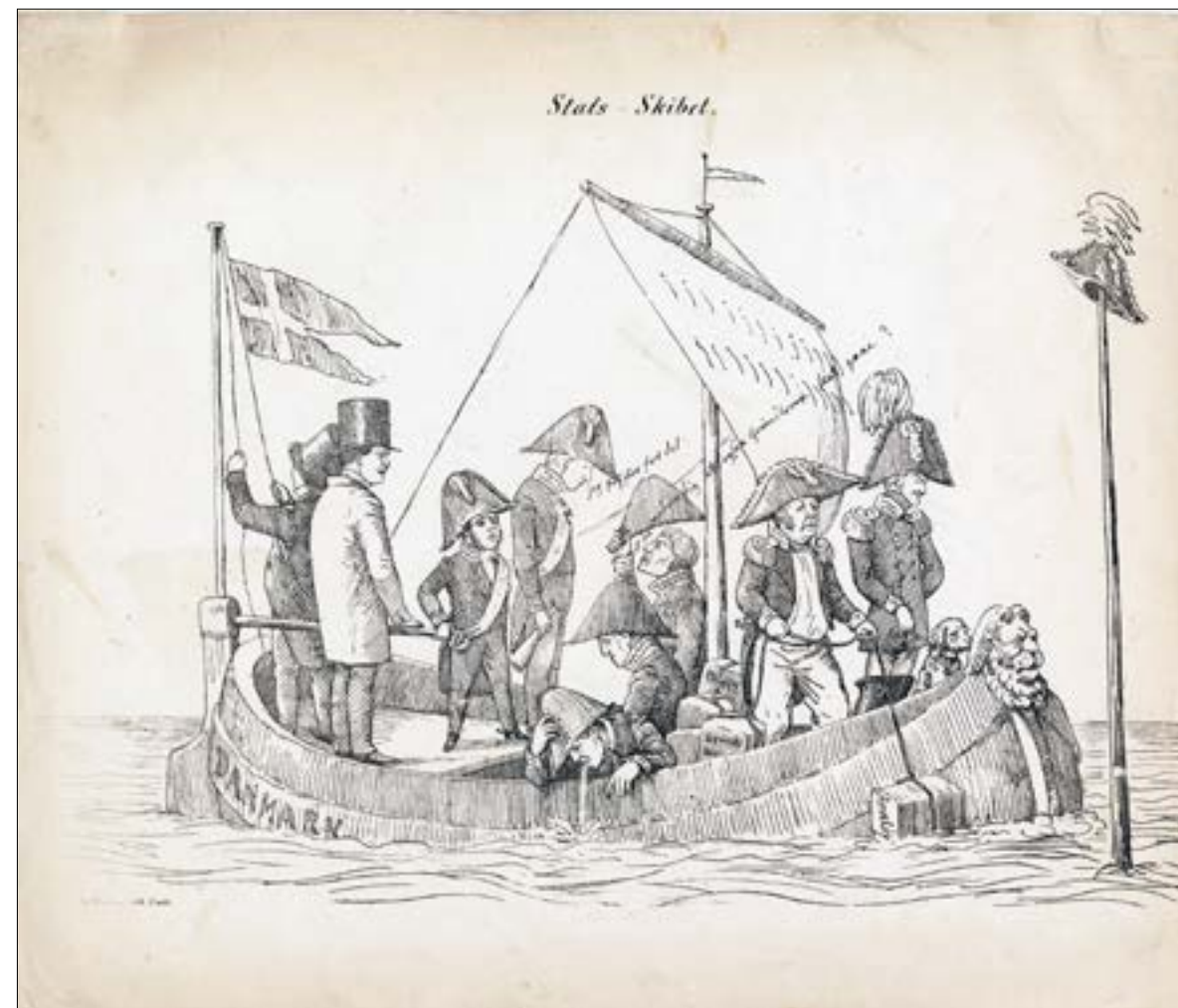
I årene efter 1849 var der flere angreb på grundloven. De nationalliberale fik ikke den indflydelse de havde drømt om før fra 1857 og frem til den anden slesvigske krig, det store nederlag i 1864, som de nationalliberale måtte bære skylden for, hvorefter partiet mistede prestige og indflydelse. En af grundlovens fædre, D.G. Monrad – fremstillet af Nicolas Bro i Ole Bornedals omdiskuterede TV-serie 1864 – rejste fra Danmark og søgte så langt væk som til New Zealand.

Satiretegneren Skovgaard

Modsat nogle af kunstnerkollegerne bevarede P. C. Skovgaard de personlige kontakter med Lehmann, Monrad og andre af de nationalliberale, men han lagde dog også en vis distance til dem. Således skriver Skovgaard i 1852, efter at have udført bestillingsopgaver for Orla Lehmann i Vejle, i et brev til fru Georgia:

»(...) hos Lehmann maatte man, aandeligt talt tage Frakken paa for at beskytte sig imod Blæsten (...) jeg vilde ønske Høyen og Lehmann og flere af deres Sind havde mere Mildhed.«

Fra samme år, 1852, stammer en satiretegning fra P. C. Skovgaard 'Statsskibet', der skildrer Danmarks vanskeligheder på et tungt lastet fartøj bemandet af admiraler og politikere, hvor en af passagererne kaster op ud over rælingen, mens en anden bekymret frygter for, at man som det næste må kaste grundloven overbords for at holde skuden oven vande.

Satiretegning 'Statsskibet' 1852 (SMK):

En helt anden side af P. C. Skovgaard: Satiretegningen fra 1852 udtrykker de store vanskeligheder det spæde demokrati i Danmark efter vedtagelsen af Grundloven. Foto: SMK

- Skovgaards satiretegninger fortæller om en meget skarp politisk begavelse. Også én der er god til at tænke anderledes. Vi er vant til at se hans klassiske landskabsmaleri, men han mestrer også en helt anden genre, en meget skarp-sindig politisk satire. Jeg synes faktisk hans tegninger er ret vovede og modige. Constantin Hansen lavede også satiretegninger, og de var jo nære venner. De viser mod og en evne til at pege på problemer med visuelle virkemidler. Det er en spændende side af Skovgaard, som man bør forske mere i, siger Gertrud Oelsner.

Satiren i Danmark havde på det tidspunkt et ståsted i bladet Corsaren, der udkom fra 1840 til 1855.

Vennen Wilhelm Marstrand malede dette portræt af P. C. Skovgaard i 1866. Olie på lærred 48,5x39,85 cm. Maleriet har været i privateje i USA og er købt hjem af Skovgaard-museet i 2010.

Foto: Skovgaard Museet

Portrætmaleren Skovgaard

Hvor satiretegning er en nærmest ukendt side af P. C. Skovgaard, så er det lidt mere velkendt, at han også var en fortræffelig portrætmaler. Det ses bl.a. i de portrætter han har malet af sin familie og ikke mindst af vennen, Lundbye.

- Vi kender ham som bøgeskovsmaleren, men han maler nogle skønne portætter, tit og ofte nogen han har en relation til. Han viser, at det kunne han også – og at talentet er mere varieret end eftertiden har villet vide, siger Gertrud Oelsner og fremhæver de nærmest identiske portrætter der findes af Lundbye, det ene selvportræt, det andet Skovgaards version.

Om Skovgaards evner som portrætmaler skrev redaktør Carl Ploug i øvrigt i bladet Fædrelandet kort efter Skovgaards død i 1875 således:

»Hans levende Iagttagelsesevne, der heller ikke svigtede ham ved Forstaaelsen af det Ejendommelige hos det enkelte Menneske, især naar han ved en indre Overensstemmelse knyttedes til den, han ville male, gjorde at han fik Personligheden, set med det milde og kjærlige Blik, der baade aandeligt og legemligt var hans eget, til at åbenbare alt hvad der boede af Godt og Elskværdigt i dens Indre.«

Til Jylland og Italien

Men det er som landskabsmaler P. C. Skovgaard har markeret sig. Og han var blandt de kunstnere, der kom mest rundt. Langt hovedparten af guldaldermotiverne er fortættet omkring København og Nordsjælland.

Skovgaard kom videre ud i det sjællandske landskab. Blandt hovedværkerne er, udover motiverne fra Møns Klint, også Bøgeskov i maj, malet ved godset Iselingen ved Vordingborg.

- Han var meget fin skildrer af flere lokaliteter på Sjælland. Jylland kommer sent til i malerkunsten, men han var relativt tidligt ude at male i Jylland med heden som motiv, siger Gertrud Oelsner.

På det tidspunkt var 4/5 af Jylland hedejord – et 'skotsk' landskab Skovgaard måske har haft en lille forsmag på i form af Heatherhill mellem Vejby og Rågeleje, og det lidt mere vilde landskab omkring Tisvilde var lidt en pendant til den jyske ørken, som man kaldte det.

Når Jylland dukker sent op i kunsten havde det også naturlige forklaringer:

- Det var i virkeligheden langt vanskeligere at komme til Jylland end at komme ned mod Europa. Tidligere kunne man tage dampskibet til Kiel, men det var først i 1830'erne, at der kom fast dampskibsforbindelse fra København til Jylland. Turen tog ca. 24 timer, og H.C. Andersen beskrev det som at flyve over vandet, fortæller Gertrud Oelsner.

I foråret 1854 var det så blevet tid til en kunstnerisk dannelsesrejse uden for Danmark for P. C. Skovgaard. Han er 37 år og tager hustruen Georgia med på rejsen til Italien, hvorfra der er bevaret et væld af rejsebreve, der både giver indtryk af Skovgaards oplevelser i Italien og samtidig er et yderligere vidnesbyrd om, hvor meget han samtidig fulgte med i den politiske udvikling i Danmark.

På den lange rejse besøger de både kunstner venner og familie, men Skovgaard vælger lidt andre veje end mange andre danske kunstnere. Han er ikke den overfladiske turist, søger også til mere ukendte og ydmyge steder og bliver længere i de enkelte byer for at fordybe sig.

Undervejs på rejsen kommer der triste nyheder hjemmefra, da Skovgaards mor dør, men det er alligevel en styrket kunstner, der vender hjem og kaster sig over de danske motiver igen.

- Skovgaard rejser med sin hustru, det var der ikke mange der gjorde. Mange sagde farvel uden at vide, om de ville få deres kære at se igen. Det var forbundet med fare at tage af sted, med sygdom og hvad der ellers kunne ske. Han maler fra Italien spændende og anderledes motiver, bl.a. i Milano fra toppen af domkirketaget. Da han kommer hjem går han med det samme i gang med den opgave, som bliver hans hovedværk, Bøgeskov i maj. Motiv fra Iselingen. Rejsen har antagelig modnet ham som kunstner, og da han vender hjem, er han klar til at påtage den store opgave og maler et helt vidunderligt billede fra Iselingen, siger Gertrud Oelsner.

De sene værker

P. C. Skovgaard når en rejse mere til Italien. Den tager han på i 1869 for at komme sig over sin elskede hustrus død. Georgia dør i barselssengen i sommeren 1868, parrets fjerde barn dør også. Tidligere har de fået sønnerne Joakim og Niels og datteren Susette, som han efterlader hjemme, da han rejser til Italien sammen med bl.a. Wilhelm Marstrand. Men at børnene er i tankerne ses bl.a. på motiver fra Rom, hvor Skovgaard maler både Georgia og børnene ind.

Fra 1850'erne var P. C. Skovgaard anerkendt som en af Danmarks største landskabsmalere, han solgte godt, og byggede en stor villa på Rosenvængets Hovedvej på Østerbro. Villaen ligger

Villaen på Rosenvængets Hovedvej.

Foto: Niels Jørgen Larsen

'En skovsø, badende drenge ved Bondedammen', 1867 (Skovgaard-museet):

P. C. Skovgaard besøgte også ofte området ved Hellebæk. Dette motiv fra Bondedammen er et af hans senere værker. To af drengene er hans egne sønner Joakim og Niels.

Foto: Skovgaard Museet

der i øvrigt endnu og bebos af en advokat. Det store hus rummer to atelier, der er udlejet til kunstnerne.

I 1860 får Skovgaard titel af professor. I 1864 bliver han medlem af Kunstakademiet og et år før sin død i 1875 bliver han Ridder af Dannebrog. Han når også rejser til London og Stockholm.

Blandt hans senere værker skal nævnes 'En skovsø, Badende drenge ved Bondedammen' (ved Hellebæk, to af drengene er hans sønner Joakim og Niels) og 'Sommereftermiddag med en bortdragende regnbyge, Jægersborg Dyrehave fra 1874'.

P. C. Skovgaard dør den 13. april 1875, 58 år gammel, akut af en hjerneblødning som følge af en hjertelidelse efter at have arbejdet til det sidste og kort forinden på dagen holdt morgenandagt sammen med sine børn. Han er begravet på Assistentens kirkegård i København. Gravstedet er fælles med Georgias forældre, J.F. Schouw og hustru og rummer også gravsten for to af Joakim Skovgaards sønner, der døde ved en drukneulykke i 1914.

I maj 1875, en måned efter Skovgaards død, bragte avisen Fædrelandet flere store artikler om dansk landskabsmaleri og P. C. Skovgaard. Artiklerne er efter alt at dømme skrevet af bladets redaktør Carl Ploug, der også hørte til de nationalliberales inderkreds.

Om Skovgaard kan man bl.a. læse: »Skønt andre unge Kunstnere kappedes om at fortolke vor Naturs Skønhed for deres Landsmænd, blev det dog Skovgaard med sin ulige rigere, alsidige Begavelse, der fik den største Indflydelse på Udviklingen af den ejendommelige Karakter, der blev Særkjendet for det danske Landskabsmaleri.«

Videre skriver bladet: »Hans skønne rene dybe Sjæl var som en af de vidunderlig dejlige Skovsøer hans Pensel formåede at fremstille, ligesom Træerne der kranse dem spejle i det klare stille Vand, således afspejlede hans Sjæl også Naturens rige Verden, der omgav ham.«

Op i en ny skala

Med sin opvækst i fattige kår i Vejby lå det ikke i kortene, at P. C. Skovgaard skulle få en kunstnerisk karriere på det niveau, men Gertrud Oelsner er over-

bevist om, at opvæksten i Vejby har haft stor betydning for hans kunstneriske virke.

- Nogen har skabt rammerne for ham deroppe, og det har betydet meget for ham, at han har mødt opmuntring fra dem, som troede på hans talent og støttede ham i at komme på akademiet så ung. Det har ikke været nemt, det var ikke nogen dans på roser dengang heller at være kunstner, men han fik relativt hurtigt succès, siger Gertrud Oelsner.

Om Skovgaard konstaterer hun videre, at han har været en bedre netværker, end man har haft blik for, og måske slet ikke var så stille og så introvert, som kunsthistorien gerne har villet gøre ham. Hun foretrækker at vurdere kunstnerne ud fra deres værker og ikke så meget andet.

- Selvfølgelig hører han til i toppen af tidens landskabsmaleri. Han er en af de store landskabsmalere, om han skal være nr. 1, 2 eller 3 er efter smag og behag, hvad man kan lide og måske også, hvilke geografiske præferencer man har. Men jeg synes bestemt, at han rangerer mellem de mest interessante indenfor guldalder og nationalromantik. Måske vil man sige, at Skovgaard er mest nationalromantiker, hvor man får et politisk program for landskabsmaleriet. Her er han afgjort en af de vigtigste skikkelser, som også tager landskabsmaleriet op i en ny skala. Han maler jo meget større end generationen før. Ingen af Eckersberg-eleverne maler landskabsmotiver i den størrelse, siger Gertrud Oelsner og fortsætter:

- Det jeg oplever er en særlig kvalitet i Skovgaards værker, er hans evne til at karakterisere de forskellige landskaber, ikke mindst skoven, som var et motiv, han arbejdede meget med, og måske også mere end de fleste andre kunstnere i tiden. Derudover oplever jeg ham som fornyende i forhold til synsvinkler, blikvinkler og ved, at motiverne ikke alene er overbevisende fortolkninger af det sete, men også kan rumme større budskaber om Danmark, danskhed, demokrati, m.m.

Dansk kunsthistorie havde været ganske anderledes og meget fattigere, hvis det ikke havde været for lærer Jensen i Vejby, hans blik for en drengs tegnetalent og hans initiativer til at hjælpe ham videre. At det sidenhen blev påskønnet og husket af P. C. Skovgaard er der mange vidnesbyrd på. Her kan vi afrunde med et citat fra et brev skrevet i marts 1844 til søster Wilhelmine i Vejby på

et tidspunkt, hvor landet er underdrejet af isvinter, og der berettes om sygdom og død: »Lev nu vel og Gud lade Sygdommen blive borte fra vores og Jensens Huus... og hils Moder, Jensens og Alle gode Venner fra Din hengivne Broder«.

Kilder m.v.

Forfatteren af denne artikel retter en stor tak til museumsinspektør Kathrine Svanum Andersen og Leif Nielsen m.fl. på Skovgaard Museet i Viborg samt til direktør Gertrud Oelsner, Den Hirschsprungske Samling.

Videre er bl.a. anvendt disse skriftlige kilder:

P. C. Skovgaard Dansk Guldalder revurderet, Aarhus Universitetsforlag, Fuglsang Kunstmuseum og Skovgaard Museet

Politisering af det nationale, Karina Lykke Grand og Gertrud Oelsner, Kunstdidsskiftet Passepartout

Længsel: Lundbye og Kirkegaard, Århus Universitetsforlag

Vejby-Tibirke Årbog 1982, Peter en dreng fra Vejby

Sommerrejsen til Vejby 1843, Statens Museum for Kunst

Avisomtaler fra Fædrelandet m.v.

Brevkorrespondancer m.v. fra Skovgaard Museets arkiver

Danmarkshistoriens Hvornår skete det

To Nordsjællænderes erindringer, udgivet af Anders Uhrskov

Et tilbageblik på Tisvildelejemolen

Af Anita Olsen, Tisvildeleje.

Molen omkring 1906 – og lidt senere

Tisvildelejemolen – bølgebryderen eller slet og ret bare 'bryderen' –, som erhvervsfiskerne kaldte den, fordi den 'brød' bølgerne, kalder mange minder frem hos mig, da den jo blev kraftigt renoveret i 1944. Samme år hvor jeg blev født.

Den var som altid et trygt værn mod havet, der især i vinterhalvåret kan være temmelig voldsomt.

Både min farfar og far var erhvervsfiskere i hele deres voksenliv her i Tisvildeleje. Farfar er født i 1883, og den første mole blev bygget i 1906. Før den tid landede de bådene længere henne ad stranden, omtrent ved nedgangen fra vejen 'Ved Stranden'.

Molen, Tisvildeleje ca. 1958

Foto: Privat

I starten af min farfars tid som fisker, har det været ret barskt. Åben båd og ikke iført det gode varme og vejrbestandige tøj, som man fik i løbet af min fars arbejdsliv. De fiskede så heller ikke om vinteren dengang.

Det var større både på ca. 28 fod, og med sejl. Først mellem 1910-20 fik de motor i bådene, og som jeg har kendt dem, blev bådene på 18 fod. Men de kunne lægge til ved molen, for det var, inden man nedbrød Stenørerevet, som lå ret ud for den store P-plads for enden af Hovedgaden. Ud fra datidens store 'klogskab' sejlede man ud... og bragte stenene ind til bredden. Her blev de hentet af en hestevogn og transporteret op til P-pladsen, hvor skærveknusere sorterede dem i forskellige størrelser, hvorefter lastbiler kom og hentede materialet for at køre det hen, hvor det skulle bruges. Efter sigende, har Trekronerfortet nydt godt af denne ordning.

Men det gjorde, at sandet ikke længere blev ledt udenom molen, men lagrede sig omkring den mere og mere i årene efter. Resultatet ser vi i dag!

Vinterfiskeri og salget i 1950'erne

Vi går tilbage til vinterfiskeriet i 50'erne, hvor fiskerne tog ud, når det blev lyst for at røgte deres kroge. De fiskede efter torsk og var væk det meste af dagen. På vejen ind rensede de fangsten og sorterede den efter størrelse ned i fiskekasser. Lever og rogn blev svøbt sirligt i pergamentpapir.

Vel inde blev kasserne sat på molen, og far skulle derefter hjem og skrive mærkesedler til at sætte på kasserne. Så var det blevet halvmørkt, og jeg gik med ned og holdt lykten for ham, så det blev gjort rigtigt. Vognmanden, Ejnar Gudmandsen, var 'tilsagt' med sin hestevogn, og kasserne blev læsset på vognen. Jeg stod og så på, og ville meget gerne med op på stationen, men først når Ejnar sad på bukken, vendte han sig om og sagde: »Skal du med?« »— om man ville?... »Ja!«.

Jo, det var dengang, man godt måtte sende fisk med Gribskovbanen. En af vognene i skinnebussen var beregnet til gods af forskellig art, og kasserne blev fragtet ind til importøren, Sejrbø og Jensen. Man blev ikke velhavende af at være fisker på Tisvildeleje, så da fiskehuset 'Westa', som brødrene August og Oluf Gudmandsen havde på Hovedgaden 94, ophørte, købte fiskerne tilsammen en varevogn. Da fisker Erik Cornelius Pedersen havde kørekort, blev fisken kørt til Gilleleje af ham og solgt på auktionen der. Det gav jo noget mere.

Westa købte ellers normalt deres fisk i hele forårs- og sommerperioden, for de måtte ikke sælge deres fangst ved bådene, så længe butikken fungerede. Først da Westa lukkede, blev der kø ved bådene, når de kom ind med den friske fisk. Sommetider kunne det gå lidt 'vildt til', hvis de ikke havde så stor fangst med ind, men det var ret festligt. Som jeg husker det, var der i min barndom 6-7 både.

Fiskerne fik jo levende agn. Det blev leveret af Jens fra Hundested, der kom kørende med sin lille ladvogn, hvorpå der var svejset et bassin. I det havde han de levende agn (ålekvaiberne). Når han rundede købmand Søby's hjørne (nu

Thomas købmand), satte han hånden på hornet og holdt det i bund, til han nåede nedgangen til stranden.

Ingen på Lejet var i tvivl om, at nu kom Jens fra Hundested med agn!

Fiskerne skyndte sig ned for at modtage deres bestilte sending af agn, som straks skulle 'ekspederes' ud i hyttefadene, som lå i molekrogen - i læ for vind og vejr. Ålekvaiberne skulle forblive levende.

Bagefter kom betalingen, og det var med 'cool cash'. Det var, syntes jeg, ret store sedler, som fiskerne lagde i Jens's kæmpenæve. Han havde altid en stor, vamset ulster på med rummelige lommer, og når han modtog sedlerne, blev de lige krammet sammen, før de forsvandt ned i lommens dyb.

Jeg tænkte: »Hvor respektløst!« Sådan var vi i hvert fald ikke opdraget til at behandle pengene.

NB. Har du smagt 'strandmadder'?

Jeg skal forresten lige huske at spørge læserne, om nogen har smagt 'strandmadder'? Nej, det tænkte jeg nok, for det var, hvis far havde en rundtenom tilbage af madpakken, når de kom hjem ud på eftermiddagen. Sådan en mad, der havde været på havet i mange timer, smagte skønt af salt og friskt vejr!

Når isvinteren kom

Men så var der de vintre, hvor havet lagde til med is i et par måneder. De var lidt svære at komme igennem, for dengang var der ikke noget med at gå op på 'sjalen' (red.: socialkontoret) og hente forstærkning. Man måtte tære på sommerens overskud. Vi havde min dejlige farfar boende, så jeg tror, han spædede lidt til, for vi frøs og sultede aldrig. Men

Isskruninger på molen. 1955.

Foto: Privat

det var meget mærkeligt, når det hele var isbelagt. Normalt kan man altid høre havets susen – lidt eller meget. I isvintrene var her totalt stille, og der er sikkert mange af jer, der har billeder af isskruningerne på molen, der var helt dækket. Isen har ligget meget tungt på den – men den holdt!

Fiskerne gik sådanne år ud på isen, som var meget farlig, idet man ikke kunne se vågerne, der gemte sig under isdækket, hvor døde havfugle sad fast i isen.

Sådanne fugle/måger, der har simret nogle timer i en gryde, er for øvrigt det rene guf!

Jeg kan huske et år, hvor isen havde holdt sig i over to måneder. Jeg sad ved spisebordet, da der pludselig lød nogle høje brag nede fra stranden. Vejret var slået om, og vinden vendt. Det var befriende!

Så blev det forår

Og foråret kom, og fiskerne håbede på at fange mange tunger, som efter min mening er 'kongen' blandt fiskene. Sædvanligvis tog fiskerne med deres mellemrum fisk fra til sig selv, men ikke tungerne. De skulle sælges til højeste pris.

Nu skulle de sejle langt ud for at få fat i fisken, der var søgt ud på dybere vand. Det var så fladfisk af alle slags, der blev fanget. De fiskede med bomulds-garn (jeg har stadig et af dem, som far selv har bundet), og de skulle 'barkes' i gruekedlen i 'Barkehuset', der er det lille, sorte skur på stejlepladsen mod havet. Man fyrede op, og når vandet kogte, puttede man 'Katko' i. Det var ligesom en rød smykkesten, som farvede vandet rødt og som gjorde, at garnet blev imprægneret. Først i starten af tresserne fik de nylongarn, der bare skulle renses for tang og ikke hænges op på stejlerne og tørre hver gang.

Sommerfiskeri i 1950'erne

Molen var jo ikke så gammel på det tidspunkt. På den meget kraftige gangbro var der ud mod vandsiden boltet nogle ringe fast, så bådene kunne forløjres. Man var derfor fri for at skulle trække de tunge både op i dagtimerne. Jeg kan huske, at far stod op kl. ca. fire for at trække garn. Fra 1953 til 1963 havde de desuden ca. 60 hummertejner, der samtidig skulle tjekkes. Sidst på dagen tog de så ud og satte deres 7-8 garn igen. Enkelte år blæste det store dele af juli,

Sommerfiskeri i 1950'erne

Foto: Privat

Sommerfiskeri i 1970'erne

Foto: Privat

så de ikke kunne komme på havet. Det var skidt, for det var jo det, der gav noget ekstra.

Når bådene lå forløjret ved molen, var der ofte nogle 'knægte', der muntrede sig med at springe i vandet fra bådene, eller smide grejet overbord. Heldigvis havde de vores gode livredder, Kaj Walther, dernede, som sørgede for, at det ikke gik for vildt til!

Han havde jo i mange år svømmeundervisning i 'molekrogen', så der har molen også altid betydet meget – f.eks. at ungerne trygt har kunnet boltre sig i læ af den.

Efterårsfiskeriet... og kobbersøm i Molen

Efterårsfiskeri – ikke bare i 50'erne, men også langt tilbage i tiden – betød sild, og vi har billeder af de store både, der ligger ved molen, mens konerne er i fuldt sving med at håndtere alle sildene.

Det var ikke ufarligt, når bådene med deres tunge last af sild skulle 'ind over brækket', d.v.s. over den sidste revle mod land, men fiskerne vidste, hvornår den rigtige bølge kom, som de kunne 'ride' på ind til molens trygge læ.

Da molen blev bygget, fik fiskerne til opgave at slå kobbersøm i de meget svære stolper, der blev fundament til molen, så hver en ledig stund blev brugt på dette formål. Det var for at modvirke pæleorm, og de må have gjort det

Da molen endnu var indtakt. 1975. Foto: Privat

Båden bjerger i en storm. 1970'erne. Foto: Privat

godt, for det er stadig de gamle 'tandstumper', der holder det, der er tilbage af molen! Alle de år, hvor fiskerne stod for vedligeholdelsen af den, havde de en 'bryderkasse', som de betalte 2% af deres bruttoindtægt til. Mange af de lettere reparationer klarede de selv, men nogle gange fik de en ladning nye sten på, så det kostede jo noget.

Molen på vej mod forfald... men...

Og sådan gik tiden. Fiskerne blev ældre og faldt fra. De to sidste trak båden op for sidste gang i 1980, og fra da levede molen sit eget liv. I 1995 havde jeg min første 'lokale hyggeaften' i Idrætshuset, og hvad skulle jeg starte med at fortælle om? Det blev om P-pladsens og molens historie. Molen var jo efterhånden blevet 50 år og noget slidt.

Efter den aften gjorde man fra Helsingørskommunes side et godt forsøg med at 'pynte' på den gamle dame, og nogle mindre sten blev lagt på. Efterhånden blev plankebroen også for dårlig, og man tog den ned og erstattede den af en badebro, som materielgårdens folk fra kommunen tog ned tidligt om efteråret og satte op til sommersæsonen. Forinden havde 'Tisvildeleje går i fisk' benyttet den gamle plankebro til at styre travaljeringen fra.

I år 2000 gik det galt, da Helsingørskommune blev sammenlagt med Græsted/Gilleleje kommune. Man nedlagde materielgården, udliciterede hele molevitten, og 'de nye' kom alt for sent til at redde badebroen inden efterårets storme, så alle plankerne lå spredt fra molen og hen til Helene Kilde. Jeg gjorde forvaltningen opmærksom på dette, men de havde åbenbart ingen, der kunne samle stumperne sammen.

Så gik der igen nogle år, hvor folk balancerede rundt på stenene, og børnene fiskede de såkaldte 'elevatorkrabber', så godt de kunne.

Men i Bådelauget, som blev stiftet i 1985, talte de om, at det jo var forfærdelig, som molen så ud, og medlemmerne gav ekstra penge udover deres kontingent til at få genoprettet molen, så den kom til at ligne molen i 1944. Vi var fire, der fik til opgave at finde ud af, hvordan det kunne lade sig gøre, og jeg sendte i 2008 de første breve – et til Gribskov kommune og et til Naturstyrelsen. Efter en rum tid meldte Naturstyrelsen tilbage, at de ikke havde nogen

Badebroen i 2013 – før 'Bodil' tog fat. Foto: Privat

penge, men ville ikke lægge os hindringer i vejen. Kommunen ville så give et beløb efter 'krone for krone-princippet'. Det sprang de senere fra!

Der var dog samlet mange penge ind blandt Bådelaugets medlemmer, så ingeniørfirmaet Niras udarbejdede et projekt til ca. 87.000. Vi regnede også med at søge fonde og få glæde af og støtte fra kommunen.

Sådan noget tager lang tid, for der er rigtig mange instanser, der skal høres, bl.a. Kystdirektoratet, hvor vi har en 'sindet' tilladelse liggende.

I 2012 var der en kreds med Stanna Øland i spidsen, der opnåede midler til igen at få sat en badebro op, og i samråd med Bådelauget blev den sat tæt op ad den gamle mole. Imidlertid ødelagde stormen og 'skarnstøsen Bodil' projektet, idet alle de sten, som Bådelauget havde bekostet lagt over på den anden side af molen, kom tilbage igen og ødelagde de rør, som molestængerne skulle hvile i. Det var jo ærgerligt for dem.

Men nu er der endelig 'lys for enden af tunnelen', for de sidste fire år har 7 foreninger, inkl.. Bådelauget, arbejdet intenst på at få samlet penge sammen, bl.a. gennem tilbud om 'køb af en sten' til 10.000kr – så man kan få sit navn på en sten på molen. Vi havde også kaffeboden på Birkepladsen en lørdag i juli for at gøre opmærksom på det gode projekt.

En større bestyrelse er valgt. Den har stort kendskab til alt inden for juridiske spørgsmål, for det er man altså nødt til at have. De gør det godt!

Gribskov kommune med Anders Gerner Frost som ankermand, har igen lovet os 'krone for krone', så vi er ret fortrøstningsfulde nu.

Men jeg må sige, at jeg aldrig i min vildeste fantasi havde forestillet mig, at det skulle være så svært at få renoveret en 110 år gammel bølgebryder! Men stædighed betaler sig.

Kommentar

Vejby-Tibirke Selskabet sympatiserer med tanken om at få genskabt Tisvildelejemolen. Støt derfor Anita Olsens appel herunder:

»Ja, som ovenfor skrevet, er 'Molelauget' fortrøstningsfulde – og stædige. Efter så mange års arbejde, ser det ud til at lykkes. MEN vi er ikke helt i mål, så vi er stadig meget taknemmelige for flere bidrag, - store som små, eller køb af sten.

Man kan gå ind på vores hjemmeside, www.tisvildelejemolen.dk og under 'støt molen' sende os en mail med de nødvendige oplysninger.

Donationen bedes indbetalt på: Reg. nr. 9570 – kt. nr. 11807488.

På forhånd TUSIND TAK!«

Helene Klint og Kyst

- en mosaik om naturen og kystsikringen

Af Bo Bang Petersen

4 tangsammlere tager sig en hvil før turen op gennem Slugten.

Langs store dele af Nordkysten var der en slags kørevej, opbygget af nedfaldent sand, grus og sten fra klinerne sammenfiltret med tang fra Kattegat. Udover tang til gødning, hentede man også byggematerialer til huse og veje. Kysten, der kun flyttede sig få meter pr. hundrede år, havde således ikke meget tilfælles med Vestkystens flotte, men ubeskyttede strande. J.Th. Lundbye 1843.

Når man har tilbragt størstedelen af sine 70 somre kun få huse fra Helene Kilde, kan det sikkert godt undskyldes, at man gerne vil fortælle lidt om området.

Heldigvis henvender denne artikel sig til kendere af Tisvilde, så jeg slipper vel for at gengive sagnet om den svenske Helene. Alligevel kan jeg ikke dy mig for at komme med en forkortet version, skrevet som turistinformation i den fashionable svenske by Torekov, 50 km nord for Helsingborg:

»Den onde stedmor ønskede at dræbe de 3 kongebørn og bad derfor en fisker om at sejle ud i Kattegat og drukne dem. Han gjorde som befale. Tore

drev i land på den svenske Kattegatkyst og stedet fik navnet Torekov. Helene drev i land ved Slugten i Tisvilde. Gille drev ligeledes i land på Nordkysten og gav navn til byen Gilleleje!!«

For at understrege min interesse for Kilden bør det vel også nævnes, at min familie i 3 generationer har været medlemmer af bestyrelsen for Sankt Helene-kilde Kystsikringslag, et lag der skal sikre kysten over en strækning på 800 m. bl.a. ud for Helene Kilde.

»Det er I jo ikke sluppet særligt godt fra« siger mange fra området; men prøver samtidigt at trøste med et »at vi jo er op imod naturen, tænk bare på Bodil!«

Mange myndigheder siger ligefrem, at vi må leve med, at havet tager; men det er jo slet ikke historien, for at bruge det ægte udtryk om fortiden. Jeg håber i det følgende – udover meget andet –, at kunne forklare hvordan naturen de sidste mange tusinde år har været Nordkysten usædvanlig nådig. Faktisk er vi her slet ikke op imod naturen, tværtimod, og kunsten består i at samarbejde med den!

Nordkysten siden istiden

Hvis man skal forstå, hvad der sker langs Nordkysten, skal man helt tilbage til tiden for omkring 9000 år siden. Istidens is havde for længst trukket sig, også de 3 mindre fremstød, der afsluttede istiden. Kysten ud for Tisvilde lå 10 – 12 km længere ude end nu. Til sammenligning kan det nævnes, at Hesselø i dag ligger ca. 25 km fra kysten.

Over de næste 3000 år rykkede kysten tilbage til omtrent der, hvor den ligger i dag. Forklaringen på tilbagerykningen er ganske enkel. Afsmeltningen af isen på polerne bevirkede, at verdenshavene steg voldsomt. Modsat hævdede Nordkysten sig, efter at jorden havde været presset sammen af ismasserne. Nettoresultatet blev, at havet ud for Tisvilde over de nævnte 3000 år steg 15-17 meter og dermed rykkede kysten 10 – 12 km tilbage. I gennemsnit forsvandt der 3-4 meter af kysten hvert år. Hvordan den afhøvling foregik, har vi vist alle oplevet. Vestenvinden førte de lettere materialer til havs langs kysten, mens de større sten blev skubbet ind mod skrænten. Dermed dannedes et bredt beskyttende stenbælte langs kysten med flere stenrev længere ude. Havets enorme

kræfter kunne man tydeligt se efter Stormen Bodil i 2013. F.eks. blev selv meget tunge sten løftet op på landevejen i Rågeleje.

Over de næste 6000 år blev tang, sand, grus og sten fanget i kystbæltet, der fik karakter af en 50-100 meter bred strandeng. At der er mange sten i klinterne, så man også tydeligt i de nøgne skråninger efter Bodil.

Udviklingen efter istiden var enestående heldig. F.eks. sank revene ikke ned i sandet, da der mange steder er underliggende lerlag. I de sidste 5-6000 år er nedbrydningen af kysten derfor nærmest gået i stå. Havet steg ikke mere end landhævningen. Tværtimod, Tisvilde og mange af de andre fiskerlejer på Nordkysten og langs Øresund, er anlagt på den havbund, der var resultatet af, at landhævningen enkelte steder gik stærkere end havstigningen.

Tisvilde hæver sig stadig ca. 10 cm. pr. hundrede år. Stiger havet med de forventede 40-50 cm frem til år 2100, skal man trække 20-25% fra langs Nordkysten.

Klinten år 1820

Hvis man skal undersøge, hvordan Danmark så ud for ca. 200 år siden, er der en usædvanlig god kilde, som ikke er ret kendt. Det transportable fotografiapparat kom jo først frem omkring 1880-1900, og de fleste kunstmalerere søgte jo ofte de samme markante motiver og ikke det almindelige Danmark. Men ikke Ole Jørgen Rawert (1786-1851). Som embedsmand tog

Ole Jørgen Rawerts akvarel fra 1820 er den ældste gengivelse af selve stranden foran Kildekarene, som jeg kender. Desværre kiksede en nylig fotografering af det samme motiv, både fra luften og fra en kajak. Men ligheden med dagens konturer er slående.

han rundt i hele Danmark og rådgav mindre virksomheder om den nyeste teknik! Han medbragte altid sin skitseblok og lavede tusindvis af akvareller af bygninger og landskaber overalt i landet.

Han passerede også Tisvilde, og her forevige han Helene Klint og Helene Kilde i sommeren 1820. Hans stil er nok ikke den festligste og hans gengivelse af vores klint er nok noget af det mest kedelige, han har lavet; men alligevel er det en god beskrivelse af, hvordan området så ud på den tid. Og mon ikke han har ankret båden op ved Helenestenen?

Området ligner det vi kender, især som det så ud for få år siden. Kapellet er ganske vist væk. Det blev ikke opslugt af havet, men revet ned efter Julestormen i 1902.

Den nederste del af klinten blev i 1930 ændret i forbindelse med opførelsen af en betonmur. Muren er af hensyn til sikringen af Kildekarene ført 50 m forbi nedkørslen, og plateauet bag denne del af muren har lige siden og indtil stormen Bodil været et velbesøgt område med bænke og en oplægningsplads for joller og andre mindre både.

I 1846 tegnede J. Th. Lundbye Slugten set fra vest (se indledningen). Igen svarer konturerne til dem, vi kender i dag. Denne illustration viser i øvrigt, at det var muligt – ganske vist med firspand – at hente tang til gødning langs kysten. Vognen kørte jo ikke på en vestjysk sandstrand, men på en sandet og stenet strandeng.

Desværre viser hverken denne eller andre gengivelser, jeg kender, den lille bro, der førte over bækken gennem Slugten. Bækken blev rørlagt i forbindelse med afvandingen af Vibemosen og udstykningen Viemosegård.

Uvejr i perioden 1872 til 1922

Hvis man interesserer sig for uvejr, så studser man over hvor lidt der generelt vides om de 5 voldsomme storme, der raserede Danmark i de nævnte 50 år.

Men egentlig vil jeg hellere begynde med at omtale den storm, der omkring år 1380 tvang en kogge til stranding ud for Vejby Strand. Stormen må have været skrækkelig, og der var ingen overlevende. Skibet medbragte en meget stor guldskat, som først blev fundet i 1975 (læs VTS årbog fra 1977-78). Selve vraket lå kun 22 m fra vandkanten, og da de yngste mønter er fra 1377, har

kysten næppe flyttet sig med mere end 10-12 meter siden da! Snarere mindre. Det svarer igen til 1-2m pr århundrede! Et tal, der burde være så tankevækkende, at det står i enhver lærebog om Danmarks kyster. Men ak. Jeg kender ingen.

I 1872 havde vi akkurat den samme situation, som den vi havde i begyndelsen af 2017. En uheldig kombination af vindretninger hævede også dengang vandstanden katastrofalt meget. På Lolland druknede næsten 100 mennesker. 260 skibe forliste i de danske farvande og tog ca. 200 personer med sig i havet.

Da mange af fiskerhusene i selve Lejet er opført i årene lige efter 1872, må fiskerne have antaget, at de 3 m høje pæleværker, der blev opført i de år, var sikring nok. At man hentede byggematerialerne sand, sten og grus langs kysten ved enhver, der har renoveret et af de gamle huse. At det også var pokkers uheldigt af hensyn til kystsikringen, spekulerede man ikke på!

Men at den var gal langs Nordkysten både i 1872 og igen i 1922, kan man læse i Villabyerne, Gentoftes lokalavis, i januar 1922. Jeg citerer:

Udvalgt afskrift fra Villabyerne

En gammel fisker fortæller efter stormens ødelæggelser den 31/12 1921:

På vort Spørgsmaal om Grunden til at Havet bortæder Nordkysten, faar vi som Svar, »at Grunden vel nok er den, er der paa Nordsjællands kyster er drevet et rationelt Stenfiskeri, ved hvilket man ikke blot opsamlede de Sten, som laa ude i Vandet, men ved Nattetid og i Maaneskin dristede disse Stenfiskere sig med deres Joller helt ind til Strandbredden. Paa den Maade har man selvfølgelig fjernet den naturlige Sikring af Strandbredden«.

En gammel fisker fortæller til Nordsjællands Venstreblad: *»Da jeg var Dreng, legede vi på den brede Slette, der lå foran Gilbjergbakkerne. Men Sletten er væk nu. Det skyldes nok, at da man i sin tid byggede Middelgrundsfortet og Københavns Frihavn, drev man et rationelt Stenfiskeri, ved hvilket man ikke blot opsamlede de Sten, som laa ude i Vandet, men også ved Nattetid og Maaneskin dristede sig helt ind til Strandbredden, hvor man så fyldte sine Joller med Sten. Paa den maade har man selvfølgelig fjernet den naturlige Sikring af Strandbredden.«*

Fiskeren var ikke i tvivl, og i dag er flere og flere ved at få samme opfattelse. De store mængder sten i alle størrelser, der er taget fra stranden og havbunden, har fjernet naturens egen beskyttelse af klinerne på Nordkysten. Og det er ikke småting, der er ført væk. Bare tænk på alt fra Kronborgs fundament til vejbyggeriet i de forrige århundreder; til de mange havne og de store forsvarsværker omkring København. Men fiskeren blev ikke forstået. Selv da kystværnet foran Helene Kilde skulle anlægges, var man ikke klar over problemet, men det kommer jeg tilbage til.

Efter Nytårsstormen i 1921

Den 31/12 1921 var den gal igen med højvande og store bølger. Det meste af vegetation på klinerne skred i havet langs hele Nordkysten. Myndighederne blev nu bange for, at Kildekarene ved Helene Kilde også ville skride med ned, næste gang der kom en storm. Fælles kystsikring var også dengang en langsommelig proces. Man skulle arbejde sammen; men en del grundejere var allerede gået i gang på egen hånd. Hvis man dannede et kystsikringslag, hvordan skulle de så kompenseres? Men i 1928 blev man enige og byggede et kystværn efter samme model, som man i tyverne var nået frem til i selve Lejet: En 3,2 m høj betonmur som skræntsikring med 13 ca. 40 m lange høfder vinkelret på kysten. Staten specificerede omhyggeligt, at betonmuren skulle bygges af materialer fra stranden. Cementen blev sejlet til i store dritler, og alle materialer blev blandet med det salte vand fra Kattegat. Utroligt, at muren holdt i 75 år. Det med 'materialer fra stranden', går vi meget stille med i dag. Til gengæld er vi glade for den sti, der løber mellem muren og skrænten. Den kan benyttes 360 dage om året, i modsætning til skræntfodssikringen med stenoplæg. Her er passage meget vanskelig en stor del af vinteren.

Min egen barndom i Tisvilde

Jeg havde de mest privilegerede sommerferier i Tisvilde i hele min barndom. I de første 4 uger boede vi hvert år hos min mormor og morfar på østsiden af Helenekildevej, ca. 200 m fra Strandvejen.

Familien Michelsen, der dengang boede i det store markante træhus midt på Strandbakkevej, tog dette foto i sommeren 1931, kort efter at muren var bygget. Solnedgangstrappen er endnu ikke opført, og selvom det var 10 år efter de store skred den 31/12 1921, var vegetationen stadig meget sparsom. Sammenligner man stranden med situationen i dag, er den nogenlunde uændret, dog er den lidt smallere, men med mere sand langs muren. Så meget, at der er nu mindre tuer med marehalm nedenfor betonmuren. Det er ikke set før.

På det indsatte foto fra 1942 ser man skråningen med de vandrette jordlag nedenfor Hotellet. Det er de lerfyldte kliner på strækningen mellem Helenekildevej og Hotellet. Her kan vandet ikke sive ned, men trænger i stedet ud i skrænten, så græsset her har svært ved at få fodfæste. Faktisk var hotel-ejeren så bekymret, at man i forbindelse med opførelsen af den store tilbygning i 1956, fik kørt mere end 500 m³ muldjord på skrænten. Mulden blev forankret med mere end 100 pæle. Skrænten groede omgående til og lå meget stabilt i de næste 40 år, indtil hotellets nye ejere omlagde haven til terrasser og p-pladser..

Som de fleste andre, fik min far tidligt fri om lørdagen, og om eftermiddagen på den 4. lørdag lagde min mor og far alt vort tøj og sengetøj op i en gammel jernseng på hjul. Så trillede vi ned ad Helenekildevej mod vandet, drejede 5 m til venstre på Strandvejen, og pakkede det hele ud igen hos min farfar, der boede 'lige ud til vandet'.

Der var verdener til forskel på livet i de 2 sommerhuse. Her vil jeg blot nævne en enkelt. Min morfar havde 4 stk. 12 m lange jordbærbede, der bugnede af bær. Både plukning og lugning gav gode lommepenge. Min farfars jordbærplanter var derimod utroligt små og det tog ribsbuskene ca. 10 år, at blive 1 m. høje. Resultat, ingen lommepenge. Vi troede alle, at den sandede og ufrugtbare jord var prisen for at bo så tæt på havet.

Min farfars planter vandede vi ustandseligt, og selvom vi glemte at lukke for vandet, kunne det hverken ses i bedene eller på vandregningen for den sags skyld. Man betalte jo ikke efter forbrug!

Sådan var det ikke hos min morfar. Hans hus var fra 1932, 5 år ældre end min farfars, og i 1932 kunne man ikke få indlagt vandværkssvand på Helenekildevej. I stedet måtte han anlægge en mere end 20 m dyb brønd. Den kostede i øvrigt mere end både grunden og huset. Selvom det kun var 3-4 gange om dagen der blev råbt: »Hvem henter vand?« fra køkkenet, var jorden foran brønden altid mudret. Det spildte vand kunne næsten ikke trænge ned i jorden.

Og hvad har det så med Helene Kilde at gøre? Det korte svar er ALT. For 40 år siden købte familien et sommerhus skråt overfor min morfars. Det viste sig hurtigt, at 'jorden' her også var sand, og langsomt gik det op for os, at skellet mellem den sandede jord og den gode jordbærjord ikke gik langs vandet, men i stedet fulgte Helenekildevej ind i landet! Regnvandet fra området mellem Slugten og Helenekildevej havde særdeles svært med at komme væk. Et kildeudløb blev naturens løsning. Fra Helenekildevej og ned mod Lejet vil der aldrig kunne opstå en rigtig kilde! Tænk bare på min farfars vandslange. Regnvandet her synker omgående lodret ned.

Isvintre eller hvad blev der af pælehøfderne

Som tidligere nævnt byggede man i 1930 høfder vinkelret på kysten. De bestod af nedrammede pæle, der stak 80 cm op over daglig vande. Pælerækken slut-

Påsken 1942. Isen er i opbrud. Høfderne foran Helene Kilde blev ikke beskadiget under isvintrene i 1940 og 1942; men under isvinteren 1956 gik det galt. Havet frøs igen til is, og tykkelsen var vel 40-50 cm.

tede med et høfdehoved på ca. 2 x 2,5 m. Hovedet var omkredset af pæle og opfyldt med kampesten. De blev sikkert taget fra kysten, hvis ikke stenfiskerne fra Gilleleje allerede havde været der.

For at ormene ikke skulle gøre det af med pælene alt for hurtigt, slog man kobbersøm i den del af stolpen, der skulle ned i sandet. Stationskiosken fik fremstillet et postkort, der viste, hvorledes de lokale fiskere sad ved Helene Kilde og hamrede søm i pælene. Det var et attraktivt ekstrajob og fiskerne havde jo erfaringer med de mange bundgarnspæle, der stod i lige rækker ca. 150 m. fra kysten.

Pælene stod ikke helt tæt; der var en vis gennemstrømning, så vandkanten fulgte sådan nogenlunde betonmuren.

Høfderne led ikke skade under isvintrene i begyndelsen af 1940'erne, men under isvinteren 1956 gik det galt. Havet frøs igen til is, og tykkelsen var vel 40-50 cm.

Ved Vadehavet har man et specielt udtryk for et meget ødelæggende naturfænomen, kaldet isflod. Det oplevede man i Tisvilde i 1956. Fralandsvinden

Ove Kunert malede i 1956 denne høfde ud for Helene Kilde. Da det blev forår, var høfden væk. Isen var drevet til havs, men pludselig vendte vinden og isflagerne blev til knive, der skar den øverste del af de fleste høfder.

førte først den opbrudte is til havs. Derefter vendte vinden, og så kom ismasserne pludselig tilbage og knuste alt på sin vej. De fleste pæle blev en meter kortere.

Da man ikke før havde oplevet dette i lagets 25-årige historie, blev fiskerne genansat den følgende sommer. Desværre oplevede man isflod og knækkede pæle igen i 1958, og derefter blev pælerækkerne løbende erstattet af kampesten, dvs. marksten hentet fra grusgrave på Sjælland.

For at stenene ikke skal synke ned i sandet, lægger man fiberduk og mindre sten i bunden. Nu er nedsænkning ikke et stort problem hos os. Der ligger spærrende lerlag lige under sandet. Til gengæld skubber de kraftige storme ofte rundt med de glatte marksten. Enkelte andre steder ser man derfor, at marksten bliver erstattet med svenske brudsten, som låser bedre. De fleste synes dog, at brudsten virker meget 'udanske'!

I 1980'erne begyndte man at anlægge bølgebrydere, dvs. stenvolde parallelt med kysten.

Det er ikke nemt at sige, hvad der er bedst, høfder eller bølgebrydere. Mange faktorer lader til at spille ind. Er der obstruerende havneanlæg, svinger kysten ind eller ud, er der skjulte rev, eller ledes der store mængder regnvand ud i havet?

Desværre er vor kyst fra Molen og ca. 2 km mod øst stærkt præget af alle 4 faktorer. Vi har f.eks. Kystdirektoratets ord for, at Tisvildemolen skaber problemer mod øst, men det siger vi ikke til nogen. Vi skulle jo nødt blive uvenner.

Ca. 500 m øst for Slugten er forholdene mere ensartede, hvilket ses ved den række af bølgebrydere ud for Nordre Strandvej, der samler en masse sand.

Den nyeste udvikling inden for kystsikring er de såkaldte fiskerev. Ud for Liseleje har man på forsøgsbasis anlagt, hvad der svarer til en stor skjult bølgebryder. Det bliver spændende at følge udviklingen. Det er ikke forkert at sige, at man med bølgebrydere og fiskerev reelt er vendt tilbage til naturens oprindelige sikring langs Nordkysten. Ganske vist har man nu anlagt værnet så hensigtsmæssigt, at der normalt kommer bedre sandstrande med gode bademuligheder!

Vi håber, at Staten og Kommunen en dag vil anlægge et skjult fiskerev ud for deres grunde ved Helene Kilde. Man kan se, at der er sand nok; i de sidste

10 år er det bare blevet standset af revet ud for Solnedgangsbakken eller sendt langt udenom Helene Kilde, der ligger let tilbagetrukket.

En god pointe

Som pensioneret museumsinspektør har jeg af og til scoret nemme points med citatet: »For den historieløse, er alting nyt!« Ikke desto mindre er det jo sandt. Hvem husker eller har hørt om Oktoberstormen i 1967, hvor Tisvilde Hegn blev væltet til ukendelighed eller de store regnmængder i juli 2007, som ødelagde mange skrænter bl.a. dem foran Helenekilde Badehotel og Helene Kilde.

Den 5. juli 2007 faldt der på kort tid i Tisvilde ca. 50 mm regn, i de følgende 14 dage regnede det uafbrudt og den 22. var den gal igen med omtrent 50 mm regn på ganske kort tid. Det kunne især de lerede skrænter slet ikke klare, hvilket tydeligt fremgår af det luftfotografi, der blev taget i sommeren 2008. Før regnen var alle skrænter bevoksede. Det vidste jeg alt om. I mange år havde jeg fået 3 flasker vin af hotelejer Fru Larsen for at rydde bjørneklo på hotellets skrænt, og naboerne var lige så gavmilde.

Forklaringen på skreddene ud for hotellet og Kildekarene var enkel nok. Det er jo grunde af jord med lerlag, der ikke så nemt som sand opsluger vand. Regnen mættede derfor hurtigt græsplænerne, og DONG havde af vanvare ikke gjort situationen bedre. I 2007 havde man indlagt fiberkabler og samtidigt asfalteret indkørslerne, så vejvandet frit kunne strømme ind. Da hver kvadratmeter af skråningen samtidigt indeholdt 100–200 kg regnvand, skulle der ikke meget til at trække det øverste jordlag ned.

Også ved Kildekarene gik det galt. Det gamle pensionat ved Helenekilde var jo de sidste 10 år blevet omdannet til et selskabshotel, med store fliseterasser og mange nye parkeringspladser. Regnvandet fik nu endnu sværere med at sive ned i undergrunden. I stedet blev det ledt over mod kilderne, der nu pludselig fik meget mere vand end før.

Her skal det indskydes, at historien om at kildevandet var vandværksvand, var god nok i mange år. Men da kommunen eller vandværket glemte at lukke for vandet en vinter, skete der så store skader på skrænten og kystværnet, at vandtilførslen 6 år senere blev blokeret. I de mellemliggende 6 år havde jeg

På få timer forvoldte regnen den 22. juli 2007 næsten lige så store skader ved Hotellet og Kildekarene, som Bodil's 36 timers højvande og storm.

De kystsikringsplaner for Nordkysten, der ikke også omfatter løsning på problemerne med vand 'oppefra og bagfra', er udarbejdet af personer uden kendskab til forholdene. Foto: Samvirket af Nordsjællands Dige- og Kystsikringslag

det ærefulde job at sikre, at myndighederne virkelig lukkede for vandhanen i målerbrønden.

Efter 2007 og frem til i dag

Efter de store skred i 2007 tog det 5 år før Naturstyrelsen gik i gang med den tiltrængte renovering af hele området omkring kilderne.

Nedenfor karrene forankrede græstørv i skrænten, og over karrene blev der anlagt et nyt og meget effektivt drænfang, der førte kildevandet ned til det kar, der ligger længst fra kysten. Derefter ledte et overløbsrør vandet over til det yderste kar, og herfra blev vandet ført ned til en brønd bag muren. Museumsfolk kunne i øvrigt berette, at det yderste kar tidligere havde ligget længere ude, men at det for 350 år siden var blevet flyttet 5 m ind. Det passer igen fint med, at kysten har trukket sig ca 1-2m pr århundrede.

Trods utallige opfordringer om at tage 'lokale' med i planlægningen, undlod man dette.

Det nye drænfang modtog omgående så meget kildevand fra de nys omlagte arealer rundt om hotellet, at der strømmede ca. 750 liter vand i døgnet ned i karsystemet. Desværre blev det yderste kar utæt allerede efter 6 mdr., og som gammel haletudsefisker, kan jeg berette, at det har det altid gjort. Vandet løb derfor direkte ned i den nye muld. Der gik ca. 6 mdr. fra utætheden opstod, til vi nåede Bodil, den 5. december 2013! På det tidspunkt var skrænten lodretstående mudder, der kun ventede på et kraftigt regnvejr eller en rigtig storm. Naturstyrelsen var advaret.

Det blev Stormen Bodil, der kom først. Alle har set de skrækkelige billeder.

Plateauet øst for nedgangen blev også skyllet væk. Man havde glemt at rense et forstoppet dræn, så regnvand fra baglandet havde i flere år opblødt jorden under plateauet. Også her var de mange tons mudder en nem opgave for Bodil.

Efter Bodil – som jo principielt var uden skyld i Helenes ulykker – blev det klart for enhver, at noget måtte der ske. Da kystsikring er kystejers eget ansvar, tog Hotellet endelig rigtig fat om opgaven, og nu leder man regnvandet fra bygninger og pladser gennem et skjult rør ned til en ligeledes skjult faskine bag betonmuren. Problemerne er endnu ikke helt løst, og der arbejdes stadig på forbedringer. Det er i øvrigt meget nemt at kontrollere, om der siver

vand ud i skråningen. Efter en periode med frostvejr, laver kilder og vandspærende lerlag de flotteste glasfigurer.

Staten, der ejer klinten med Kildekarene, har endnu ikke besluttet, hvad der skal ske. Ingen penge, lød svaret, da vi i laget spurgte Naturstyrelsen, om vi ikke skulle beskytte kilderne midlertidigt med for 75-100.000 kr. kampesten.

Staten har i øvrigt den indstilling, at man ikke må holde på sandet med faste anlæg. Så er der jo andre, der får mindre sand. Men det er jo at vende Nordkystens problem på hovedet. Samfundet har i århundreder fjernet de sten, der holdt på kysten. Samtidigt har tiden efter Bodil vist, at der over længere strækninger er sand nok. Vi skal bare bygge sandfang i form af bølgebrydere og evt. fiskerev. Så bestemmer naturen – som den har gjort i årtusinder – om sandfanget også virker.

Kommunen, der ejer nedgangen og Slugten øst for nedgangen med det bortskyllede plateau, har ikke tænkt sig at reparere de sidste meter ned til stranden. Venlige nabolag, Tisvilde Grundejerforening og andre har tilbudt at betale 50-60% af udgiften.

Måske afventer kommunen en sandfodring. Men det vil overhovedet ikke hjælpe. Det er jo ikke havet, der har skylden. Havet 'rydder' jo bare op, når man ikke forstår at samarbejde med naturen.

Kilder

- *Kendelse afsagt 8. november 1928 vedr. kystsikring ud for Helene Kilde*
- *Overfredningsnævnets kendelse af 21. august 1937 vedr. Helene Kilde*
- *Servitut. Landvæsensnævnskendelse af 24. februar 1962, vedr. dræn gennem Slugten ved Helene Kilde*
- *Villabyerne 19. januar 1922*
- *Vejby-Tibirke Selskabets årbog 1977-78*
- *Vildt Vejr over Danmark. Lars Henrik Aagaard. 2011*
- *Tisvilde Hegn. Flemming Rune. 2014. Bind I, kapitel 1*
- *Naturgeografi. Niels Vinther m.fl. 2014. Kapitel 5*

Bølgebryderen

Af Hans Cornelius

Fiskeri fra åben strand stiller store krav. For det første er det et fysisk hårdt arbejde at sætte bådene i søen og ikke mindst at hale dem op på land. Det slider på kroppen at lægge ryg til, og lidelser som gigt, iskias og lumbago erhvervet i en ung alder var ikke ualmindeligt hos de gamle fiskere.

At drive fiskeri på disse kanter var bestemt ikke ufarligt, og folk var omkommet under arbejdet. Inden man nåede ind med fangsten, skulle revler og brådsøer forceres; de lange lædersøstøvler med træbunde trak man af, for at man – i tilfælde af, at båden skulle kæntré – ikke skulle drukne.

De sejlførende både lå udsatte for vejr og vind på den smalle forstrand.

Der var jo ingen havn, men en solid læmole ville være til stor nytte. I 1881 udarbejdes derfor et projekt med et overslag på 31.000 kr. Man ansøgte om 'en beskyttet Ankerplads for de i Tidsvilde Fiskerleie hjemmehørende Både'.

Projektet omfattede 3 dele: bølgebryderen, gangbroen og en forøgelse af stenmængden på revet. Mængden af sten anslås til 20 kubikfavne.

Revet (Stenøre) har altså hidtil haft funktion som en naturlig læplads for fiskernes både; men den har selvfølgelig langt fra været tilstrækkelig.

Fiskeriet havde i de følgende år fremgang, og dermed voksede antallet af heltidsfiskere støt: i 1890 var der 19 fiskere, og i 1902 var fiskernes antal fordoblet.

Ansøgningen

Behovet for en forbedring af landingsforholdene var åbenbart, og 25 år senere – i 1905 – fremsendte fiskerne en ny ansøgning om statstilskud til Landbrugsministeriet:

Vi undertegnede samtlige Fiskere i Tidsvilde tillader os underdanigst at ansøge det høje Ministerium om et Statstilskud til

Ved Bølgebryderen i Tidsvildeleje ca. 1914.

Foto: Gl. postkort

Bygning af en Bølgebryder ved Tidsvildeleje strand, idet vi til Støtte til dette vort Andragende tillader os at anføre følgende:

For at få det fulde Udbytte af det daglige Fiskeri er det nødvendigt for os at opbevare Fisken i Hyttefade undertiden i flere Dage, saa at vi kan afsætte Fisken, naar Fiskerlejet anløbes af Fiskekvaser, der kommer ind for at opkøbe vor Fangst. Som forholdene nu er, maa vi have Hyttefadene liggende mellem Stranden og et Rev, som findes ud for Statsskoven Tidsvilde Hegn ganske tæt op ad Grænsen mellem Statsskovens og Fiskerlejets Forstrand. Det er det eneste sted her ved Stranden, hvor Vandets Magt brydes noget. Men desuagtet er Bevægelsen i Vandet, naar Søen ikke er helt stille paa dette Sted saa stærk, at Hyttefadene ikke ligge i Ro; de drives ind mod Land, og Følgen af denne Kasten frem og tilbage er at Fisken slaas ihjel. Paa denne Maade lide vi hyppigt store Tab. Herpaa kunde der raades Bod, hvis der langs Revet blev bygget en Bølgebryder i en Udstrækning af ca. 100 alen og i en Højde af 3 Fod over daglig Vande. Vi tænke os denne Bølgebryder bygget af to Rækker paralelt løbende Pæle med Mellemrummet opfyldt med Sten. Vi antage, at Bekostningen hertil vil udgøre ca. 5000 Kr., nemlig ca. 2000 Kr. til Anskaffelse af Pæle med fornødent Tilbehør af Jernstænger, Bolte m.v. og ca. 3000 Kr. til Anskaffelse af Sten og til Arbejds løn.

Disse Tal er beregnede under den Forudsætning, at vi selv opfører Bølgebryderen. Vi tænke os at skaffe stenene ved selv at opfiske dem i Farvandet ud for Stranden og selv at udføre alt Arbejdet med Nedramning af Pælene m.v., saaledes at der ydes de Fiskere, der maatte blive beskæftigede med dette Arbejde, en billig Dagløn. Kun paa denne Maade kan det lade sig gøre at opføre en Bølgebryder for ca. 5000 Kr., og vort underdanige Andragende gaar derfor ud paa, at det høje Ministerium vil bevilge os en saadan Sum til Bølgebryderens Opførelse af os, men under Statens kontrol.

En saadan Bølgebryder vilde ogsaa i en anden Henseende være af meget stor Betydning for os. For Tiden ere vi uheldigt stillede med Hensyn til Landingsplads. Fiskerlejet er bebygget paa Skrænten lige hen til Grænsen til Statsskoven. Følgen er, at vore Baade altid maa blive liggende paa Forstranden; fra denne fører kun to smalle Gyder op gennem Lejet, saa at det er os umuligt at trække Baadene op over Forstranden. I stærk Storm ere vi derfor udsatte for, at Baadene enten knuses eller føres bort af Søen. Paa denne Maade led vi store Tab til Stor-

men i Julen 1902. Disse Tab vilde være undgaaet, hvis vi havde haft en Bølgebryder paa det foran beskrevne Rev, og vi havde haft Landingsplads indenfor samt Ret til at trække vore Baade op paa Statsskovens Territorium (Skrænten) indenfor Forstranden, naturligtvis forudsat, at der havde været anlagt en Vej fra Forstranden op ad Skrænten.

Vi tillade os derfor tillige underdanigst at ansøge om, at der må bevilges os Ret til at have Landingsplads paa det angivne Sted med Tilladelse til, om fornødent, at trække Baadene op paa Skrænten foran Skoven ad en i det Øjemed anlagt Vej, og selv om det høje Ministerium ikke maatte mene at kunne imødekomme vort Andragende om Statstilskud til Bygning af en Bølgebryder, er det i hvert Fald vort Haab, at vor Ansøgning om Ret til at have Landingsplads paa Statens Forstrand maa blive bevilget.

Det høje Ministeriums Svar bedes sendt til medunderskrevne Fisker Jens Pedersen.

Herefter følger 28 navne samt en anbefaling fra sognerådsformanden.

Ansøgningen er bilagt en tegning, profil og specifikation over det ansøgte beløb.

Der skulle altså gå mere end 25 år, før fiskerne fik deres rimelige ønske opfyldt. Bevillingen gik igennem i finansåret 1907-08, og tilbuddet fra de 28 fiskere om levering af sten og arbejdskraft bliver imødekommet og effektueret.

Tak til Staten

At fiskerne endelig har fået et længe næret ønske opfyldt, fremgår tydeligt af følgende takkeskrivelse fra august 1909:

Vi undertegnede Fiskere af Tisvildeleje udtaler herved efter Anmodning af vore Kolleger i Raageleje, at vi kun har Grund til at være i højeste Grad tilfredse med

Tisvildeleje 1916.

Foto: Gl. postkort

De to moler i Tisvildeleje 1919. Foto: Privat

Tisvildeleje 1920. Foto: Gl. postkort

Fra sildefisket ved Tisvildeleje i 1920'erne. Foto: Gl. postkort

Fiskerbåde ved Tisvildeleje omkring 1925. Foto: Gl. postkort

den Bølgebryder, der er anlagt paa et Rev udfor Tisvildehegn. Den har sikret vor Næring ved at muliggøre Fiskeriet under saadant Vejr, der tidligere forbød os at faa vore Baade ud fra Stranden, og ved at muliggøre, at vi bevarer Fisken levende under Forhold, hvor vi tidligere var nødte til at sælge uden Ophold, skøndt Markedet var ufordelagtigt.

Den har lettet vort Arbejde og mindsket Livsfaren derved, idet vi nu let og farefrit naar Stranden i Læ af Bølgebryderen, hvor vi tidligere i haardt Vejr maatte passere de farlige Braadsøer, der her på Kysten med Mellemrum har krævet Menneskeliv.

Vi kan tilføje, at den Sandtange, Bølgebryderen har skabt ud fra Stranden, kun forhøjer og fuldstændiggør Bølgebryderens Formaaltjenlighed.

Jens Pedersen og 25 andre underskrifter.

Havneplaner gik i vasken

Det bedste havde selvfølgelig været en regulær havn. Mange af de yngre fiskere var søgt til Hundested, hvor besejlingsforholdene var mere ideelle. Man kunne starte med at erhverve anpart i de større kuttere, måske med henblik på at blive ejere senere.

I 1930'erne var planerne om havnebyggeri fremme i offentligheden, og selveste statsminister Th. Stauning var ude at se på mulighederne. Færgeforbindelse til Grenå kom sågar også i spil (men Hundested endte som bekendt med at blive foretrukket). Efter sigende var det indflydelsesrige folk, som ikke ville have den enestående badestrand spoleret, og derfor fik forhindret et større havnebyggeri.

Bølgebryderen bliver istandsat

Trods minefaren under 2. Verdenskrig var fiskeriet ikke dårligt. I 1945 fortæller fiskeristatistikken, at der i Tisvildeleje var ikke færre end 28 heltidsfiskere.

Bølgebryderen trængte imidlertid til en grundig istandsættelse, og medvirkende til, at dette arbejde blev sat i gang var nok 'Lov om Iværksættelse af offentlige Arbejder og Beskæftigelse af Arbejdsløse'. Arbejdet blev udført

1943-44, og indvielsen blev fejret med ministerdeltagelse og flagallé på molen – samt efterfølgende spisning på Badehotellet.

Årtiers erfaring viste, at bølgebryderen skulle holdes vedlige, og at det kostede penge. Efter istandsættelsen i 1944 fastsattes følgende:

Havne- og Brotakst for Baadepladsen ved Tisvildeleje Bølgebryder

- 1. For Fisk eller anden Fangst, der indbringes til Baadepladsen, erlægges en Afgift paa 3% af Bruttoindtægten.*
- 2. Bidragydere (se Stk.3) betaler dog kun en Afgift paa 2 % af Bruttoindtægten.*
- 3. Ved Bidragydere forstaas de Fiskere, som ved Arbejde eller kontant Ydelse bidrog til Bølgebryderens Istandsættelse i 1943-44. Den begunstigede Stilling som Bidragyder kan opnaas for andre Fiskere ved Erlæggelse af 50 Kr. eller ved gennem fem paa hinanden følgende Aar at betale Afgift som Ikke-Bidragydere.*
- 4. For Retten til at have Hyttefade liggende ved Bølgebryderen betaler Fiskehandlere en Afgift på 36 Kr. om Aaret. Afgiften betales forud med 3 Kr. hver Maaned.*
- 5. Afregning med Baadepladsens Kasserer saavel angaaende Fiskeafgift Som Hyttefadeafgift finder Sted den 1' Søndag i hver Maaned.*

Hvornår kassereren modtog den sidste afgift, vides ikke i skrivende stund. Men kendsgerningen er, at i de følgende årtier faldt antallet af erhvervsaktive fiskere støt, således at fiskeri fra Tisvildeleje var slut med udgangen 1970'erne.

Kilder

Erik A. Jarrum & Søren Frandsen, Fiskere og husmænd på 'Saltboleje og Tisvildeleje', Vejby-Tibirke Selskabets Årbog 1992, Tisvildeleje 1992.

Tisvildeleje Kystsikringslag og bølgebryder 1881-1942, Rigsarkivet.

Når havet ikke blot viser tænder

Af Hans Cornelius

At det stormfulde hav kan vise tænder og gøre indhug på kysten er et livsvilkår for dem, der bor på kanten af havet. Det er havet og vejrliget, som har formet vort land – og stadig gør det. Danmarks kystlinie ligger ikke fast. I denne artikel zoomer vi ind på vores egen og ser på, hvad det barske vejr har afstedkommet, og hvad man har gjort for at tæmme havets og blæstens voldsomme virkninger.

Beliggenheden og den særlige geologiske natur udgør grundlaget for elementernes hærgen på Tisvildelejes kyst. Et ret unikt kystlandskab: en kystlinie i retning nordøst/sydvest gør kysten sårbar over for Danmarks hyppigste vindretninger. Og hertil kommer det særlige terræn, som er dannet oven på den tidligere udmunding af Arresø, men som nu fremstår som klitlandskab og plantage mod vest og som morænebakker, strandbakkerne, mod øst.

Mellem disse to landskabsformer slog nogle folk sig ned og dannede et lille samfund. Fiskeri var ikke tilstrækkeligt eksistensgrundlag, så husdyrhold supplerede indtægten. Om de var fiskere eller husmænd kan diskuteres, afhængig af årstiden skiftede de mellem de to erhverv.

I skriftlige kilder fra 1500-tallet omtales stedet Saltbo(de)leje, en lokalitet, hvor der i efterårsmånederne har stået saltboder til nedsaltning af sild. I århundredet efter forekommer navnet Tisvildeleje. Der kom tider, hvor sildefiskeriet svigtede, og befolkningsgrundlaget svandt ind.

Livet har været hårdt: skatter (landgilde) har øvrigheden måttet opgive at inddrive, og i perioder rapporteres huse som 'øde'. Folk har simpelthen opgivet og er flyttet fra egnen.

Først henimod slutningen af 1700-tallet øgedes antallet af fiskerfamilier til 12. De boede side om side med front mod havet i beskedne lerklinede huse eller hytter med stråtag. Udenfor var der plads til en lille kålhav, hvorfra familien blev forsynet med kartofler og andre urter til den daglige husholdning.

At havet har været både ven og fjende, har gennem tiden været et grundvilkår for fiskerlejets befolkning.

Det gamle hus gik i stranden

Min slægt har gennem godt et par hundrede år været bosat som nabo til Kattegat.

Min faster, Marie, citeres i Michael Pers's artikel 'Fiskerfamilier i det gamle Tisvildeleje' (Vejby-Tibirke Selskabets Årbog 1992, s. 55) for følgende: »Jeg er fød' yde i vandet, men huset er der ik' mer!«

Alfred Olsen (1854 – 1932): 'Tisvilde Fiskerleje', 1885. Udstillet på Charlottenborg 1886. Billedet viser situationen før husene blev taget af havet. I baggrunden anes Kullen.
Foto: Sven Erik Østergaard www.maleriarkivet.dk

Marie var født i 1895, og familien var naturligvis indstillet på, at havet en dag ville tage det gamle hus. Et nyt stenmuret hus var derfor under opførelse på et højere niveau et stykke længere ind i landet. Min far mente, at afstanden mellem Maries og hans barndomshjem var omkring et halvt hundrede meter.

Uforberedt på hvad der en dag ville ske var man altså ikke. Ca. 30 år tidligere fik to naboer eftergivet deres skat, fordi deres huse 'var gået i stranden'.

For at denne nedbrydning af kysten ikke skulle fortsætte var det i høj grad nødvendigt at sikre kysten.

Et bønsskrift

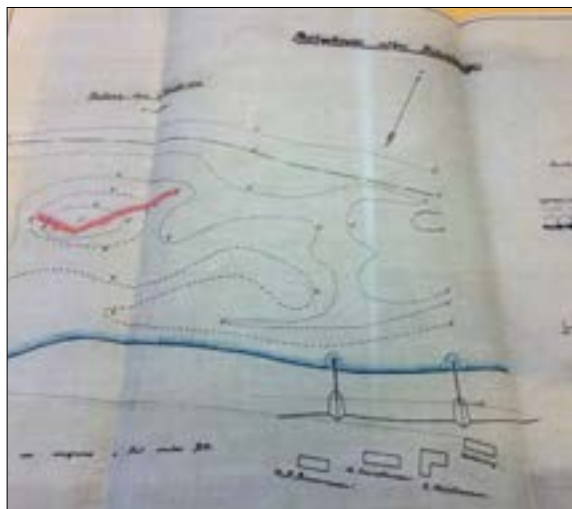
I august 1892 rapporteres det, at der fra 1881 til 1892 'er bortskåret en Bredde af Forstranden af mellem 20 og 40 Fod'. Videre hedder det i appellen: »Den nuværende Forstrand vil kunne bevares ved Bygning af Høfder eller såkaldte 'Fang'«.

G. Achen (1860 – 1912):
'Stranden ved Tidsvilde Leje'. 1885.
Bragt i Illustreret Tidende
nr. 31, 18.maj 1886.
Den ubeskyttede kyst.

Carl Locher: 'Sommeraften ved Tisvilde'. 1899.
Man aner Stenøre i baggrunden.
altså før Bølgebryderen blev bygget.

'Skitseret Projekt til Beskyttelse af Kysten ved Tisvilde Fiskerleje'. 1892.

Viser kystlinien maj 1881 og august 1892. Rigsarkivet.

Værn i form af nedrammede pæle foran det daværende Badehotel.

Bemærk resterne af en tidligere hofde vinkelret på palisaden. Foto: Gl. postkort.

I slutningen af 1800-tallet bliver der sat et hofdebyggeri i gang. Men havets kræfter er ubønhørlige. I et brev i Rigsarkivet, dateret 5. december 1914, kan man finde følgende nødråb fra fiskerbefolkningen:

De, ved Statens Hjælp, i Aaret 1898, udfør Tisvilde Fiskerleje byggede Hofder, der skulde hindre Havet ved Storm og Højvande at bortskære det stærkt truede Jordsmon, hvorpaa Lejets yderste Huse ere byggede, have under de den 27', 28' og 29' September d.Å. herskende stærke Storme og Højvande lidt saa alvorlig Skade, at Faren for de omskrevne Huses Nedstyrtning i Havet paany er overhængende.

I denne Anledning tillade undertegnede sig, paa samtlige truede Husejeres Vegne at henvende os til det høje Ministerium med Bøn om, at faa den paa Hofderne af Havet anrettede Skade snarligt besigtiget og afhjulpet.

Den Ødelæggelse, der ved de anførte Storme i dette Efteraar er paaført Hofderne, vil yderligere øves under andre Storme, hvis en Udbedring ikke kan blive foretaget i en nær fremtid, og da Hofderne, siden deres Anlæg have gjort udmærket Nytte med Hensyn til Sikring af Kysten, er det vort Haab, at det høje Ministerium vil imødekomme denne vor ærbødige Henvendelse.

Kan Tisvildeleje reddes fra undergang?

7 år senere, i november 1921 klager fiskerbefolkningen igen deres nød til staten i form af et brev til Ministeriet for offentlige Arbejder:

Den Storm, der i Oktober Maaned d.Å. foraarsagede saa mange Ulykker langs Nordsjællands Kyster, har ogsaa i Tisvildeleje medført stor Ødelæggelse.

Her gik Vejen for Aar tilbage – dog er det ikke længere siden, end at ældre Folk i Tisvildeleje endnu kan huske det – nedenunder Klitrækken mellem denne og Havet. Men da Kysten var udækket, tog Havet først det udenfor Vejen liggende Land og derefter selve Vejen, saa at det naaede Foden af den Klitrække, hvorpaa Fiskerhusene staar. I 1898 blev ved det Offentliges Hjælp anbragt en Række Hofder udfor Lejet, og disse reddede sandsynligvis hele Husrækken fra Undergang i Julestormen 1902. Men i Aarenes Løb forfaldt Hofderne og den længst inde paa Land liggende Del af dem, som tildels var dannet af Pæleværk, raadnede op og gik itu. Da Stormen i forrige Maaned paany rejste Havet i usædvanlig Vælde, virkede disse Hofderester mod deres Hensigt, idet de medførte en stærk Strøm langs Land indenfor Hofderne

Vi undertegnede, der ejer de Ejendomme i Tisvildeleje, som gaar helt ud til Strandbreden, har søgt at værne vore Huse ved Palisadeværk og Tilsaaning af Skrænterne, hvilket baade har kostet Tid og Penge og langvarigt

Privat palisadeopsætning 'Gammelgården' Ved Stranden 11. Foto: Privat – udateret – formentlig i begyndelsen af 1900-tallet.

Palisade foran Ved Stranden 5. Huset er Ved Stranden 9, som tydeligvis er rykket højere op i landskabet. Foto: Privat udateret.

Luftfoto af Ved Stranden 9.

Foto: Privat – udateret men formentlig fra slutningen af 1940'erne

og taalmødt Arbejde. Den sidste Storm har nu for en stor Del ødelagt Frugterne af vort Arbejde og nødvendiggjort nye, bekostelige Arbejder, idet dels Palisader og Skrænter er revet op og slikket bort, dels et Par Udhuse er styrtet i Havet. Paa hver enkelt Ejendom maa vi derfor snarest muligt udbedre Skaden, for at den ikke skal brede sig videre. –

Men det, som vi hver især kan udføre og bekoste, forslaaer ikke. Før eller senere vil en ny Storm rejse Havet og gennembryde for svage Værn, og Husrækken paa Klitterne vil styrte i Havet og den nu bagved liggende Vej blive overskyllet. En saadan Begivenhed vil være fuldstændig katastrofal for Tisvildeleje, og den eneste Adgangsvej til den nuværende Havn vil blive spærret. Denne er den eneste

offentlige Vej langs Kysten og paa Grund af sin sjældent skønne Beliggenhed overordentlig stærkt benyttet om Sommeren; det vilde derfor være et stort og smerteligt Savn for Publikum, om den skulde forsvinde.

Vi tillade os derfor herved at henvende os til det høje Ministerium om Hjælp til Beskyttelse af Kysten udfor vore Ejendomme, en Opgave som ligger over vore egne økonomiske Kræfter, og som desuden synes det tilkommer det offentlige at løse, idet vi hver for sig har Bekostning nok med at udbedre vore Ejendomme, der danner det yderste Værn mod Havet for de bagved liggende.

Vi mener, der maa støbes en Cementkaj langs Klittens Fod fra Statens Grund udfor Havnen (altsaa ogsaa paa et Stykke af Statens Grund) langs Lejet til lidt Øst for Fisker Jørgen Larsens Hus; og at Høfderne maa udbedres og føres op til denne Kaj eller Mur, men for øvrigt overlader vi naturligvis alle den Slags tekniske Spørgsmaal til de Sagkyndige

Naar dette Stykke Kyst sikres, vil hele Kysten paa et langt Stykke til begge Sider være sikret i en overskuelig Fremtid, Tisvildeleje vil være reddet fra Undergang, og den meget nødvendige Forbindelsesvej fra Tisvildeleje mod Vest til Hegnet og Stejlepladsen vil være bevaret; thi det udsatte og farlige Stykke er netop dette meget vigtige Pas.

Underskrevet af 10 lodsejere, hvoraf halvdelen tilhører den oprindelige fiskerbefolkning. Appellen til ministeriet anbefales af Tisvildeleje Fiskeriforening.

Tisvildeleje Kystsikringslag

At nødråbet er blevet hørt fremgår indirekte af et dokument, jeg har fundet i min families papirer. Det er fra 1924 og omfatter bestemmelser om kystsikringen ved Tisvildeleje: 'Vedtægter for Tisvildeleje Kystsikringslag'. Udover en gennemgang af alment kendte retningslinier for en forenings virksomhed er dokumentet interessant på flere områder.

I §1 beskrives, hvad kystsikringen består af:

Kystsikringen bestaar foruden af de til Sikring af Forstranden byggede 7 Høfder af et til Skræntens Sikring opført ca. 385m. langt Parallelværk udfor de nedennævnte interesserede Ejendomme samt af en paa Statens Grund opført ca. 16 m. lang Fløj i Tilslutning til Parallelværket.

Parallelværket bestaar af to eller tre indbyrdes forankrede Pælerækker, hvis Mellemrum er udfyldt med Stenmateriale. Den forreste Pælerække støttes paa de mest udsatte Steder af Skraapæle med ca. 3m. Afstand.

Af Høfderne er Nr. 4 og Nr.6 (regnet fra Vest) nyopførte Høfder af Træ med stenfyldte Hoveder og Landender af Beton. Høfderne Nr. 1-3 og Nr.5 bestaar efter en i 1923 foretaget Udbedring helt af Beton, og Høfde Nr. 7 af delvis udmuret Stenfyld mellem parallelle Pæleindfatninger. Høfdernes Længder varierer fra 18 til 38m.

Man opererer med begrebet 'De interesserede Ejendomme', hvor vi i dag ville sige lodsejere. Det omfatter de matrikelnumre, der ligger ud til Kattegat, og som per definition er medlemmer af Kystsikringslaget. Landvæsenkommissionen har i en kendelse fastsat 'Interesseparter i Forhold til Facadelængden', og de er så lagt til grund for fordelingen af udgifterne.

Af partsfordelingen fremgår det, at der er 13 ejere af strandgrunde, og at antallet af parter spænder fra 123,9 (hotelejer I. Hansen, Badehotellet) til 5,0 (dyrlæge J.Gram).

Nok så interessant er det at konstatere, at kun 5 af de 13 lodsejere er fiskere. Siden Badehotellet blev bygget 30 år tidligere, er der sket en iøjnefaldende tilvækst af sommergæster, hvoraf adskillige er faldet for de gamle fiskerhuses charme og beliggenhed tæt på Kattegat.

Fremover bliver det i mindre grad fiskerne, som er indehaver af de 'interesserede Ejendomme'. De kommende års beboere overtager ikke blot en bolig med havudsigt, men får også ansvaret for deres ejendoms kystsikring.

Kilder

Erik A. Jarrum & Søren Frandsen: Fiskere og husmænd på 'Saltboleje og Tisvildeleje'

Michael Pers: Fiskerfamilier i det gamle Tisvildeleje

Begge artikler i Vejby-Tibirke Selskabets Årbog 1992

Vedtægter for Tisvildeleje Kystsikringslag. 1924

Rigsarkivet: Tisvildeleje Kystsikringslag og bølgebryder 1881-1942

Ørby, mejeriet 'Ørekilde'

- og min familie

Af Chr. Friis

Landsbyen Ørby og det fhv. andelsmejeri "Ørekilde" har spillet en stor rolle i min families liv.

Mejeriet er for længst ophørt med sin egentlige virksomhed og er omdannet til boliger, og landsbyen Ørby har gennemgået en total forandring, så tiden er vel kommet til at fortælle om, hvordan Ørby var engang...og hvilken betydning landsbyen og mejeriet har haft for min familie.

Københavner-Frederik og Marie – mine bedsteforældre

Min bedstefar blev mejeribestyrer i Ørby, men inden da havde han giftet sig med Anne Marie Lykke – en gårdmandsdatter fra Højbjergene – lidt uden for Helsingør. Efter sigende skulle Mariens familie have været ejer af Helgården og Løkkegården. Jeg ved desværre ikke helt, hvilke gårde, der hørte til hvem, men i min barndom kom vi en gang imellem på Helgården på vejen mellem

Højbjerg og Nejlinge, hvor Mariens bror, Troels, residerede. Han var for øvrigt lidt af en fabel i området, idet han selv som 75-årig sadlede sin hest og red til Roskilde, når der var dyrskue dernede.. og ligeledes også red hjem til Højbjerg efter skuet.

Min bedstefar var døbt Axel Frederik Hansen Andersen, men blev til den Frederik Andersen, der til daglig blev kaldt "Københavner-Frederik", fordi han var opvokset i København, og både i sit sprog og i sin væremåde havde meget af det "københavnske" i sig. Han var dog ikke et fuldblods stenbrobarn, idet han havde en del af sin familie omkring Tågerup. Der tilbragte han en stor del af sine sommerferier, bl.a. fordi han havde flere fætre boende i nærheden, som han tumlede rundt med i Tågerup og Ørby.

Mejeribestyrer Frederik og Marie. Foto: Privat

Mejeribestyrerboligen i Ørby.
Foto: Privat

Ørekilde og slægtstavle.
Broderet af Ingrid Friis Jensen.
Foto: Chr. Friis

Efter sigende skulle Københavner-Frederik have været en ganske habil mejeribestyrer, der dels drev mejeriet, så det opnåede gode resultater og præmier ved forskellige udstillinger, og dels var han et venligt og socialt menneske, der havde meget tilovers for andre – herunder også de knap så velstillede og succesfyldte. Det kom ham til skade på et tidspunkt, men mere derom senere.

Frederik var en ihærdig mand – også i ægtesengen! Min bedstemor, Marie, fødte ikke mindre end 9 børn – hvoraf de tre af dem desværre døde som spæde.

I begyndelsen af 1930'erne blev min bedstefar ramt af flere slags sygdomme, så min far, der var 1. mejerist på det tidspunkt, vikarierede for ham i en længere periode som konstitueret mejeribestyrer. I 1937 trak min bedstefar sig tilbage som mejeribestyrer og købte huset på Ørby Gade, hvor han og Marie kunne følge, hvordan det gik med hans elskede "Ørekilde".

Frederik fik 4 år som pensionist og døde i 1941. Marie levede som enke frem til 1951, hvorefter min onkel Axel overtog huset. Axel havde boet i huset sammen med sin mor i næsten alle årene, så det var naturligt, at han skulle fortsætte med at bo der.

Ørby – samlingsstedet for min familie

I hele min barndom var Ørby samlingsstedet for min mors familie. To gange om året var det helt ubetinget et *must*, at alle i familien mødte frem i huset i Ørby. Juleaften var obligatorisk, men også

i pinsedagene mødte de fleste familiemedlemmer op, bl.a. fordi der var fest på Ørby Baun. Men udover de to tidspunkter var der også flere andre gange, hvor familien stævnedes mod Ørby, f.eks. når bedstemor eller onkel Axel havde fødselsdag. Det var efterhånden en anelig mængde af mennesker, der samledes her, efterhånden som mejeribestyrerens børn giftede sig og hver fik et par børn. Undtagelsen var onkel Axel, der aldrig blev gift. Han havde ellers fået adskillige tilbud fra diverse damer om ægteskab, men på det område sagde han nej, tak. På Helsingørsk Skole havde jeg en kvindelig kollega, som var så vild med min onkel, at hun byggede en swimmingpool i sin villahave for at lokke ham til sig. Axel var meget glad for at bade, men heller ikke den lokkende pool, fik ham til at forlade sit trygge hjemmemiljø i Ørby.

To andre af mejeribestyrerens børn, min mor Ingrid og min moster Ellen, bevarede også en stærk tilknytning til Ørby. For min mors vedkommende så det ellers ud til, at hun ville bevæge sig meget langt væk fra sin hjemstavn. Allerede som 18-årig kom hun til at bo på selveste Rådhuspladsen i København, hvor hun var ung pige hos fru Hedvig Mathiessen, der var en af de første kvindelige politikere, der blev valgt ind i Københavns Magistrat.

Senere kom min mor ud til mangemillionæren Vincent, der ejede det store sommerhus, der lå midt i det store Heatherhill-areal i nærheden af Rågeleje. Her var hun ansat som kokkemedhjælper og barnepige. Det har været et imponerende hus at komme til, idet der selv i sommerhuset var ansat 5 personer til at betjene familien Vincent og de mange gæster, som kom og gik hele sommeren igennem. Ingrid fulgte med familien Vincent til byen Reading i England, da sommeren var forbi. I England var der udover de 5 ansatte yderligere en fransk dame, der skulle undervise Vincents børn i fransk sprog og kultur. Det var fine forhold for Ingrid fra Ørby.

Da Ingrid efter et par år i England vendte tilbage til Ørby, var der kommet en ny førstemejerist på mejeriet i Ørby. Hans navn var Valdemar Friis Jensen. Min bedstemor, Marie, havde ellers udset en anden ung mand i Ørby, der skulle være Ingrid's ægtemand. Den unge mand skulle nemlig med tiden overtage en stor gård i Ørby-området, så det ville være et passende parti. Men Ingrid faldt snart for førstemejeristen "Valde", der ikke opnåede at efterfølge sin svigerfar på mejeribestyrerposten, men i stedet blev en original og kendt oste-mand i Tisvilde. Han blev far til min søster, Birte Forsell, og til mig, Chr. Friis.

Valde og Chr. hjemme med Prins og ostevoogn.

Foto: Privat

Moster Ellen blev gift med mureren Knud Christoffersen fra Holbæk. De bosatte sig i Valby i København, men på et tidspunkt flyttede de til Ørby, hvor de boede sammen med Ellens bror Axel i barndomshjemmet på Ørby Bygade. Knud blev selvstændig murermester i Ørby. Ellen vendte tilbage til Ørekilde Mejeri, idet hun i flere år passede mejeriets mælkeudsalg og

frostboksene, som private kunne leje. Efter nogle år flyttede familien Christoffersen fra Ørby til Tisvilde, hvor de

købte hus på Aspevej. Her arbejdede Knud snart som murersvend hos min gamle barndomskammerat, murermester Erik Løve Nielsen.

De andre mejeribestyrerbørn, Kirsten, Karen og Christian, bosatte sig i henholdsvis Hillerød, Herlev og Bornholm, men trofast dukkede de op sammen med ægtefæller og børn hver gang, der blev kaldt til familiesamling i Ørby.

Billeder fra livet i Ørby

'Ørekilde' var et andelsmejeri, og i bestyrelsen sad der 7 medlemmer. Til daglig kørte mejeribestyreren driften ret enevældigt; men ved større beslutninger og ved ansættelse af en ny mejeribestyrer trådte bestyrelsen frem for at tage de alvorlige miner på og tage beslutninger.

Hvert år var der en større middag, som hele bestyrelsen blev indbudt til, og her var det ikke Alvoren, der talte. Mejeribestyrerens ægtefælle, min bedstemor Marie, og alle pigerne havde travlt i flere dage inden middagen. Alt skulle helst være perfekt.

Middagen var som regel i den klassiske stil med suppe, steg og dessert, men selvfølgelig skulle der hvert år være variationer. Alle blev godt beværtet og beskænket, og når de tre retter var indtaget, trak mændene sig tilbage til deres stue, hvor de kunne nyde kaffen og cognac'en.. og endelig få lov til at snakke

om det, der interesserede dem allermest: deres præmietyr eller præmieorne, den nye hestevogn... eller hvad de havde skudt på den sidste jagt.

Kvinderne trak sig ind i et andet rum, hvor de kunne nyde kaffe og sodavand.. og snakke om det, de var interesserede i f.eks. hvem, der nu skulle forloves med hvem. Snakken gik livligt, og min far elskede at fortælle om episoder under disse middage. F.eks. var nedenstående en af hans yndlings-historier:

»På en af de mindre gårde i Ørby voksede Karen op til at blive en pige, der ikke alene var utrolig smuk, men også en pige, der samtidig var livlig og indtagende. Efterhånden var hun kommet op i den giftmodne alder, og i stigende grad blev der en livlig trafik af unge, giftelystne ungarle, der lige skulle op på gården, hvor Karen boede.

På nabogården var den jævnaldrende Hanne vokset op. Karen og Hanne havde været gode veninder igennem hele deres barndom, men nu begyndte det at blive svært at opretholde venskabet, idet der på ingen måde var nogle af de unge, giftelystne mænd, der besøgte Hannes gård. Grunden til dette var simpelthen den, at Hanne slet ikke havde Karens skønhed og på ingen måde hendes livlige og indtagende væsen.

Under kvindernes snak om, hvem der nu skulle forloves og giftes med hvem, blev Karens navn nævnt flere gange som et emne til et kommende giftermål. Hver gang kunne Hannes mor ikke lade være med at komme med bemærkninger om, at Karen var så og så indladende overfor samtlige af de unge mænd. Det var kun derfor de kom anstigende hele tiden. Da Hannes mor for tredje gang kom med en tilsvarende bemærkning, blev det for meget for Karens mor.» Hun tog lidt tilløb, og så kom den bemærkning på godt nordsjællandsk, som snart blev citeret gang på gang i Ørby: »Ja- h... det er nemt nok at holde en dør lukket, hvor der aldrig bliver pikket på...«

Bedstemor Marie

Min bedstemor har uden tvivl været en god støtte for sin mand, Københavner-Frederik, i hans arbejde som mejeribestyrer, bl. a. fordi hun jo selv var vokset op blandt gårdejerne her i nærheden og derfor vidste, hvad man i de kredse havde af tanker om forskellige områder af livet. Hun har uden tvivl kunnet give Frederik et godt råd hist og her.

Men Marie havde sin egen, snedige måde at finde ud af, hvad der rørte sig rundt omkring på gårdene i Ørby, Vejby, Holløse, Tibirke og Tisvilde. Når karlene kom kørende fra gårdene for at aflevere mælk på mejeriet, var de jo ofte godt våde eller gennemkolde, så de sagde meget gerne »ja«, når Marie eller Frederik inviterede dem ind i mejeriets varme køkken, hvor de så blev beværtet med kaffe og Maries nybagte kringle. Hvis det var rigtig koldt, kunne der også komme en snaps på bordet. Karlen sad rigtig og nød det og sagde også ja tak til den anden kop og det andet stykke kringle.

Når han så var færdig, tog Marie fat. »Ja-hvordan går det så ovre på Højbjerggaard?«. Karlen tøvede lidt, men da Marie nu havde været så flink, så måtte han jo fortælle, hvad der var hændt på Højbjerggaard, siden han sidst havde været inde i Maries køkken. Marie slap ham ikke, før hun havde fået det sidste ud af ham, så hun kunne få et overblik over, hvad der rørte sig på karlens hjemgård. Hun brugte aldrig sin viden til sladder – tværtimod – men det gav en stor sikkerhed før bestyrelsesmøder og generalforsamlingerne, når mejeribestyrelsen vidste, hvad der rørte sig på gårdene.

På sine ældre dage krævede det stor tålmodighed at høre bedstemor fortælle historier fra Ørby, for Marie havde altid alle mulige sidehistorier og bemærkninger, så det var svært at følge historien til vejs ende. »Nå-h, Ja-h... Jørgen Hjulmand? Ja, han var først gift med datteren ude fra Tisvildegården. Hun hed Margrete ligesom hendes bedstemor, der var gift med møllerens Karl fra Tågerup.

Det var jo for øvrigt ham, der engang i fuldskab kørte ud i Slotssøen i Hillerød, da han havde været nede og købe en ny Frederiksborger-hoppe. Han blev heldigvis hevet op af søen, da Hans Nielsen fra Vejby – ja, det var ham, der senere nær var druknet, da han ville hente et par kvier op af Ellemosen ... tilfældigvis kom kørende forbi, da han ville hjem fra dyrskuet i Hillerød...«

Og sådan blev det ved i lang tid, indtil Marie så til sidst måtte bekende, at hun faktisk ikke vidste, hvad Jørgen Hjulmand lavede lige nu og heller ikke, hvor han nu boede.

Bussen i Ørby 1974. Vemodige søskende og Børge Kaa. Foto: Privat

Mine egne erindringsbilleder fra Ørby

Julen

Som dreng kom jeg meget ofte til Ørby, idet min mor var stærkt knyttet til sin mor og til Ørby i det hele taget. Det gjaldt også for de andre mejeribestyrer-børn, og juleaften vendte samtlige voksne og børn som tidligere omtalt hjem til Ørby. I dag kan jeg ikke forstå, hvordan der kunne være så mange mennesker i det forholdsvis lille hus, hvor alle skulle bispises, og de fleste skulle overnatte.

Vi børn lå i udtræksskuffer, på sofaer eller slagbænke. Hvor de voksne sov, ved jeg ikke, for de festede altid videre, når vi børn var dejset omkuld. Al mad blev lavet på det store komfur i køkkenet. To hokasser hjalp jo meget til at holde risengrøden og andre madvarer brændende varme. De voksne blev mere og mere lystige, når de hjalp til ude i køkkenet, og flere af onklerne begyndte at lege don juan'er med svigerinderne, der til gengæld hvinede godt op. Jo, der var liv og glade dage i huset på Ørby Gade i julen.

1. juledag blev man gerne hængende til noget, man i dag ville kalde brunch. Her kedede vi børn os ret meget, når vi skulle høre på al den 'tømmermands snak'. Som regel fandt vi sammen ude i Sporvognen, der var placeret omme i haven bag huset og hønsegården. Herude kunne vi tumle rundt lige så vildt

Børge Kaa henter bussen i Ørby. Foto: Privat

Hestesporvognen fra Ørby ved sommerfest i Helsingør.

Foto: Privat

som vi havde lyst til... og også slås med de mange puder og pøller, der lå derude.

Sporvognen havde min bedstefar købt på en auktion i København og fået transporteret helt op til Ørby. Oprindeligt havde den været en af de hestetrukne sporvogne, der var kørt ned igennem Strøget fra Rådhuspladsen og til Kongens Nytorv. I starten var der stadigvæk lædersnore, man kunne trække i, så det sagde ding-dong i den lille klokke, der var ude i sporvognsstyrerens rum. Det var et spændende legetøj for drengene – og måske også for pigerne.

Gummistøvlerne i dammen

Engang fandt min fætter Knud og jeg ud af, at vi ville prøve at udforske Ørby noget mere på egen hånd. Vi gik over på nabogården for at se deres køer og grise, men de lå bare og sov alle sammen. Så gik vi videre om bag gården Attelund, hvor der ude på pløjemarken havde samlet sig en stor sø i en lavning. Vi havde gummistøvler på og traskede bare direkte ud i muddret.

Da vi var kommet midt ud i søen, begyndte vi at synke længere og længere ned i muddret. Vi prøvede fortvivlet at få støvlerne fri, men jo mere vi maste på, jo længere sank støvlerne ned. Til sidst trak vi fødderne op af støvlerne, og på bare tæer kunne vi nu ase os ind til det tørre område.

Nu stod to par gummistøvler midt ude i den lille sø og med sokkerne strittende op i fire forskellige retninger.

Vi blev hurtigt meget kolde på tæerne, men da vi ikke turde gå hjem uden støvler og oven i købet var blevet godt mudrede og våde, foreslog jeg Knud, at vi spæned ned til mejeriet, hvor jeg vidste, at der var dejlig varmt oppe over mejeriets dampkedel. Vi nåede derop, og sad snart og varmede os og blev tørre. Vi havde vel siddet der en halv times tid, da vi pludselig hørte, at der var flere, der råbte: »Christian... Knuuuddd«. Da der var blevet råbt nogle gange, turde vi ikke andet end vove os frem.

Onkel Christian og min far kom løbende, da de fik øje på os. Så snart de nåede frem til os fik først Knud og bagefter jeg en ordentlig lussing og en lang balle.

De voksne var blevet urolige for os, fordi vi ikke dukkede frem, da de begyndte at samle sig sammen til at tage hjem. Min onkel og min far havde

fået at vide af et par naboer, at vi var gået i retning af Attelund. Da de kom om bagved Attelund, havde de set to par støvler stå ude i søen. De havde ihærdigt og bange gennemsøgt søen; idet de frygtede, at vi var druknede. De havde bagefter løbet rundt i Ørby sammen med flere af de andre. Til sidst fandt de os uskadte, men lussinger fik vi alligevel.

I dag, hvor jeg selv har haft små børn, forstår jeg godt de voksnes reaktion og deres angst inden da.

Pinsefesterne 2. pinsedag – og dagen efter

Baunet før og nu

De berømte pinsefester på Ørby Baun var også noget, der kunne samle hele vores familie. Når man i dag kommer op til Ørby Baun, er det ikke til at tro, at der her har fundet meget store fester sted. Festlighederne foregik bl.a. i den dybe lavning, der ligger ved foden af den store bakke. På toppen af bakken møder blikket en stor sten. Går man nærmere, ser man, at det er en mindesten over genforeningen i 1920. 'Sønderjylland – 1920' står der på stenen, og dengang var det en tilstrækkelig oplysning til, at hundredvis af tanker og billeder fløj gennem tilskuerens hoved.

Året 1927 var et skelsættende år for Ørby Baun. Ganske vist havde Vejby Foredragsforening afholdt sine sommermøder på Baunet før 1927 og ganske vist havde ejeren af Holløsegård, Ole Chr. Olsen, der også var ejer af Baunet, opstillet Genforeningsstenen i 1920, men det var først da både 42. kreds, Vejby Idrætsforening og Frederiksværk-kredsens Venstre begge besluttede, at Ørby

Udsigt fra Ørby Baun.
Foto: Gl. postkort

Ørekilde Mindestenen på Baunets top.
Foto: Chr. Friis

Pinsefest på Ørby Baun. Foto: Privat

Baun skulle være samlingsstedet for deres aktiviteter, at der virkelig kom liv på Ørby Baun.

Venstre flyttede sine traditionsrige grundlovsmøder fra Højbjerg Hegn til Ørby Baun, og på samme tid indledte Vejby Idrætsforening de populære pinsefester. Grundlovsfesterne varede fra 1927 til 1937, men Pinsefesterne varede helt frem til 1969.

Pinsefesten blev altid afholdt 2. pinsedag og Grundlovsfesterne på Grundlovsdagen d. 5. juni. Til Grundlovsfesten kom helt op til 600 mennesker, men til Pinsefesterne var man allerede i 1931 oppe på 1000 deltagere. Rekordåret blev dog 1947, hvor lidt over 2000 mennesker deltog.

Hvorfor lokkede Pinsefesten så mange til?

Hvordan kunne man dog lokke så mange mennesker til Ørby? Opskriften var forholdsvis enkel: Man måtte engagere nogle gode foredragsholdere og entertainere, der skulle være et godt og humørfyldt orkester, så man kunne komme ud og svinge damerne, der skulle være øltelte, tombolaer, karruseller, gynger, mad og is... og godt humør over hele pladsen.

Af foredragsholdere havde man bl.a. den kommende statsminister Erik Eriksen, forfatteren Morten Korch ('De røde Heste'), politimester Vagn Bro fra Køge, politikerne Poul Møller og Viggo Starcke.

Af entertainere havde man et år fundet frem til en underlig fyr, der prøvede på at være morsom ved at lave noget, han kaldte 'fonetisk tegnsætning'. Han arbejdede ihærdigt med at udstøde nogle underlige pruttelyde og noget hvæsen og knurren. Der var kun en eneste, der var fuldkommen flad af grin, og

det var min onkel Axel. Entertainerens navn var dengang Børge Rosenbaum, og bortset fra min onkel var alle enige om, at ham kunne man godt have sparet væk.

Senere måtte denne tilsyneladende meget lidt morsomme mand flygte fra Danmark, da nazisterne kom d. 9. april.

Han kom til USA, og under sit nye navn, Victor Borge, blev han snart kendt, som en af verdens fineste underholdere, der om og om igen opførte sin fonetiske tegnsætning, som han havde øvet sig på i Ørby.

Langt bedre underholdning var det for de fleste, når den lokale dilettantforening opførte deres forestillinger. Et år opførte man f.eks. stykket 'Marens kyllinger', hvor lærer Sven Larsen (den senere så kendte skoleinspektør 'Svend Lavsén') var instruktør. Også de mange fine gymnastikopvisninger af nogle af Danmarks bedste gymnaster havde langt større interesse.

Egne oplevelser ved Pinsefesterne

Efter denne korte historiske gennemgang – som jeg har fået inspiration til at skrive ved hjælp af Niels Jørgen Larsens udmærkede artikel om Ørby Baun i Vejby-Tibirke Selskabets årbog 1984 – vil jeg vende tilbage til mine egne oplevelser i forbindelse med pinsefesterne. Dengang var det et must for os at få lov til at være med til selve festen – men også til efterspillet morgenen efter. Hvorfor var det så spændende for os at være med på Ørby Baun? Selvfølgelig var der pølserne, isen og candy-flossen, som vi havde råd til at købe for de 10 kr., min fætter og jeg havde fået af vores forældre. Der var også luftgyngerne og karrusellen, og da vi blev lidt større skydeteltet og tombolaen.

Men der var mere end det. For efterhånden så vi med stigende nysgerrighed på, hvad der skete med de voksne, når de kom til fest. Stilfærdige mennesker fra Ørby, Holløse, Vejby og Tisvilde begyndte at grine, råbe meget højt og valse rundt inde i ølteltet med nogle kammerater eller med piger, der kom gående forbi. Andre begyndte lige pludselig at blive meget højtråbende og voldsomt aggressive mod hinanden. Ofte endte det til sidst med, at et par af de voldsomste lige pludselig var involveret i et vildt slagsmål, hvor man hamrede løs på hinanden, så den ene på et tidspunkt blev liggende stille på jorden eller også stod bøjet ned mod jorden, mens blodet fossede ud af næsen.

Andre blev meget kærlige. En tredje gruppe sad bare stille og roligt og drak den ene øl efter den anden, indtil de dejsede omkuld, når de skulle hente den næste øl.

Hvis den omdejsede havde nogle kammerater, tog de ofte den fulde i arme og ben og bar ham helt op ad bakken til Villa Ørholm, hvor der var et stort vandbassin gravet ned i jorden. Deroppe talte de en-to-tre, hvorefter de slap fulderikken, så han faldt ned i vandtruget med det iskolde vand. Med store øjne stod vi drenge og så, at den arme mand spjættede alt, hvad han kunne for at undgå druknedøden. Tilsyneladende havde det dog den gode virkning på ham, at han lidt efter kunne følges med sine kammerater ned og få noget mere øl.

Dansegulvet

Da jeg og mine fætre kom i puberteten, var det mere alt det, der foregik på dansegulvet, der begyndte at være spændende. Når musikken spillede op, begyndte mændene og pigerne at nærme sig dansegulvet, der dækkede det meste af baunehullet. Det varede dog et godt stykke tid, inden pigerne som de første vovede sig op på dansegulvet, hvor de satte sig i en pæn række på den ene langside. Et pænt stykke tid efter kom de første modige karle op og satte sig på den modsatte side. Her sad de som regel og tjattede til hinanden. Samtidig blev der sendt mange øjekast tværs over scenen i retning af pigerne. Ingen ville være de første til at bevæge sig over og byde den første pige op til dans.

Endelig, efter mange opvarmningsnumre fra orkestrets side, tog de to første karle mod til sig og gik over til de piger, der havde sendt flest øjekast til dem. Men ak og ve for den arme stakkels karl, der havde vovet springet, hvis pigen sagde »nej, tak« til ham. Beskæmmet måtte han luske tilbage til sin plads blandt de andre karle. Det tog lang tid, inden han vovede sig frem igen.

Først når tusmørket begyndte at sænke sig over Baunet, vovede alle sig frem, og til sidst var dansegulvet fyldt helt og totalt op af dansende par. Som regel gængede trægulvet helt i takt med musikken, og det blev for øvrigt min egen redning, da jeg endelig – som femtenårig – vovede mig ud på dansegulvet. Jeg havde nægtet at gå til dans, og i virkeligheden var jeg rædsom genert – den-

gang. Jeg inklinerede for en stor dejlig og frodig pige, og snart var jeg ude på gulvet med hende. Hun sang højt og klart med på melodien, og jeg gav hende inderlig ret, da hun sang ind i øret på mig: »Du forstår ingenting, danser som i blinde«, men heldigvis begyndte dansegulvet at gynge op og ned. Hvis jeg bare fulgte gulvets bevægelser, kunne det godt se ud, som om jeg var en rigtig dansemus.

Når vi skulle 'træde af på naturens vegne', havde vi sjældent tid til at stille os op i køen ved toiletterne. I stedet for foregik det længere oppe ad Baunet mellem træerne. Men deroppe skulle man lige se sig godt for, for overalt blev der puslet og sukket i mørket. Mange af de unge søgte op i skoven, hvor de kunne fortælle hinanden, hvor dejlige de var hver især lige her og nu..... og jeg er ikke i tvivl om, at Baunet har mange mødomme på sin samvittighed i de år!

Jeg antydede, at også dagen eller rettere sagt morgenen efter Pinsefesten var vigtig for vi drenge. Det var den, fordi der efter den løsslupne fest virkelig var mange penge at samle op, hvis man var de første, der kom op for at lede efter mønter eller pengesedler, der var tabt i løbet af aftenen. Bedst var stedet, hvor luftgyngerne havde stået. Her havde mændene arbejdet meget ihærdigt for at få dem så højt op som muligt.. og imens var pengene drysset ud af lommerne på dem.

Vi var ofte oppe ved femtiden om morgenen og ledte gladelig i 1-2 timer. Vi nåede nogle gange op på nogle og tyve kroner, som vi pænt delte bagefter. En enkelt gang oplevede vi, at man ikke havde fjernet to store frysebokse med is. Vi åbnede boksene og så, at der var alle slags is i nogle store bølter. Isen var blød og lækker og gang på gang stak vi næverne langt ned i isen og suttede al isen op, indtil vi var iskolde i maven og overhovedet ikke kunne få mere ned. Det var ren fryd, og vi var slet ikke belastet af dårlig samvittighed. Den kom først mange år senere!

Ørbys udvikling

Ørby var et lille, men levende samfund i hele min barndom, men for Ørby er det gået på samme måde som i næsten alle andre små landsbyer i Danmark: Engang var der liv og aktivitet gennem de forskellige virksomheder, der lå placeret rundt om i byen. Men grundlaget for mejeriets, købmandsforretningens,

Smedjen i Ørby for længe siden.

Foto: Privat

- og nu et værksted for en stenhugger.

Foto: Chr. Friis

Ørby Kømandshandel i dag.

Foto: Chr. Friis

smediens, bødkerens, hjulmagerens, tømrerværkstedets, stationens og gårdenes eksistens er langsomt, men sikkert forsvundet.

Der blev heldigvis skabt nye aktiviteter, der i flere perioder har haft et kunstnerisk indhold. Der har været en maler, Ejler Bille og hans hustru og billedskaber, Agnete Therkildsen, en forfatter, Peter Ronild, en billedhugger, Niels Chr. Frandsen, en stenhugger, Hans Lerche Nielsen, en væverske, Nina Larsen, en musiker og sangskriver, Sebastian. m.fl. Der kom også en damefrisør og et motorcykel – og bilværksted, Octipus.. og sidst men ikke mindst adskillige pendlere, der kunne bruge Ørby som en fast base at komme hjem til, når man havde været på job i Hillerød eller København.

I 2016 og 2017 er der opstået en ny mulighed for at sætte liv i Ørby og få folk til at drage mod landsbyen. På 'Frændekilde' er man i gang med at indrette den tidligere gård til et samlingssted i form af et moderne forsamlingshus. Der er mange gode ideer om, hvad det nye 'Frændekilde' skal bruges til. Jeg håber meget, at nogle af de ideer får lov til at udfolde sig i fremtidens Ørby.

Kilder

Vejby-Tibirke Selskabet: Årbog 1984. Niels Jørgen Larsens artikel om Ørby Baun.

Broderet slægtstavle fra min mor, Ingrid Friis Jensen.

Udpluk af min fars, Valdemar Friis Jensen, utallige historier om livet i Ørby.

Kunstgaver i 2016

Vejby-Tibirke Selskabet har modtaget usædvanlig mange kunstværker i løbet af 2016. Helt uopfordret kommer der en mail eller en telefonopringning, hvor vi får en forespørgsel, om Selskabet ville være interesseret i at modtage et eller flere malerier. Det er vi i høj grad, hvis kunstmaleren er en maler, der har virket i vores område... og også meget gerne, hvis motiverne er lokale.

Malerierne bliver efter afhentningen fotograferet, målt op, prisvurderet og derefter lagt på vores hjemmeside www.vtselskabet.dk af Karen Myron Jepsen. Her kan alle gå ind og nyde synet af dem.

Selve kunstværket bliver derefter kørt ud til vores store depot, hvor det står i en passende temperatur og mørke, så kunstværket engang kan komme op og blive udstillet i et lokalt kunstudstillingssted i Vejby-Tibirkeområdet, for vi har ikke helt opgivet tanken om et udstillingssted i fremtiden!

**Tak til alle,
der har skænket kunstværker
til Selskabet i 2016**

Christian Friis

Augusta Thejll Clemmensen: 'Portræt af Torben Alstrup' – Oliemaleri.
Doneret af: Michael Walløe, Roskilde. Foto: Chr. Friis

Alfred V. Jensen: 'Fogedgården i Tisvilde By' – Oliemaleri.
Doneret af: Bente og Finn Thomsen. Foto: Chr. Friis

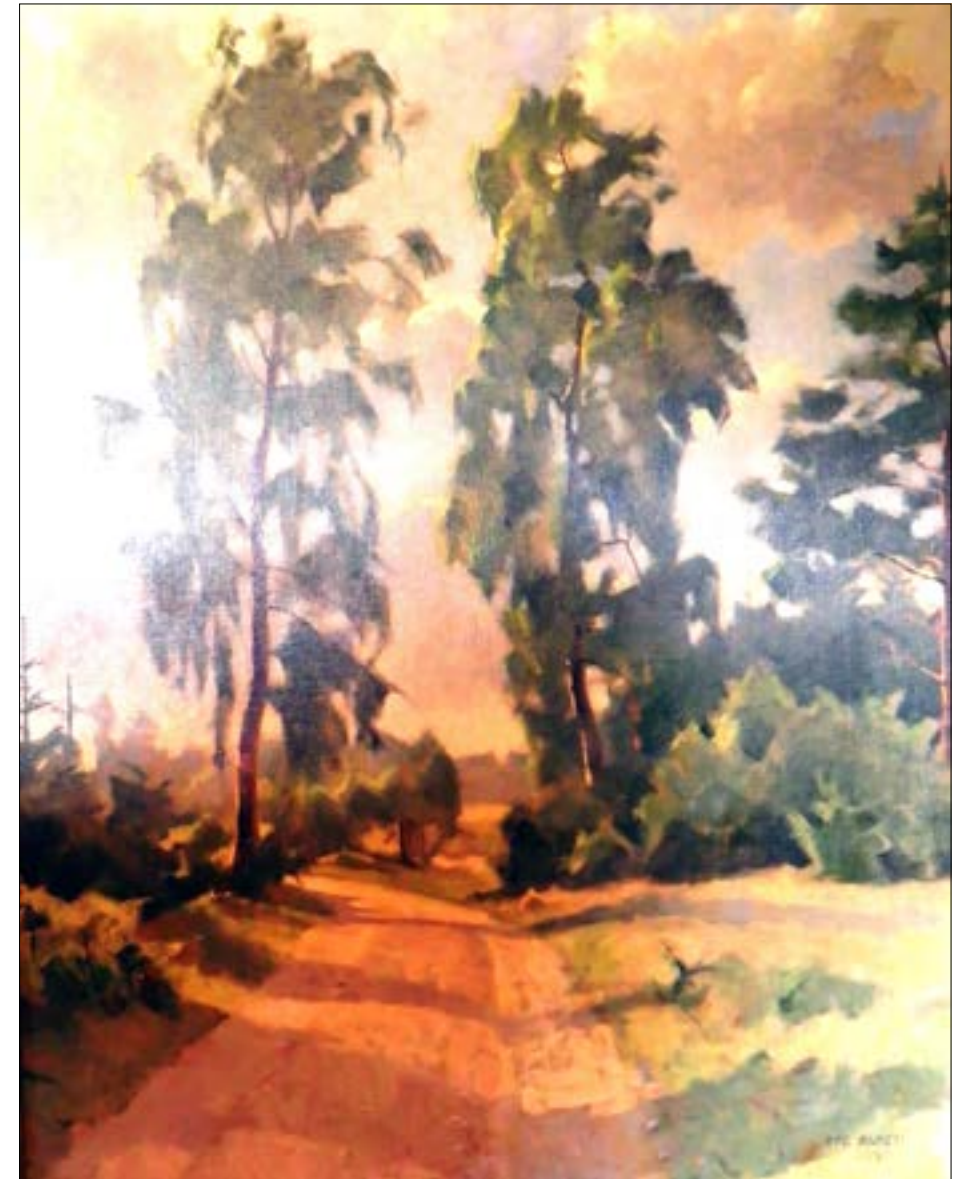
Alfred V. Jensen: 'Husene ved Tibirke Gadekær'.
Doneret af: Bente og Finn Thomsen. Foto: Chr. Friis

Ove Kunert: 'Bjergvej i Norge'. 1962 – Oliemaleri.
Doneret af: Bente og Finn Thomsen. Foto: Chr. Friis

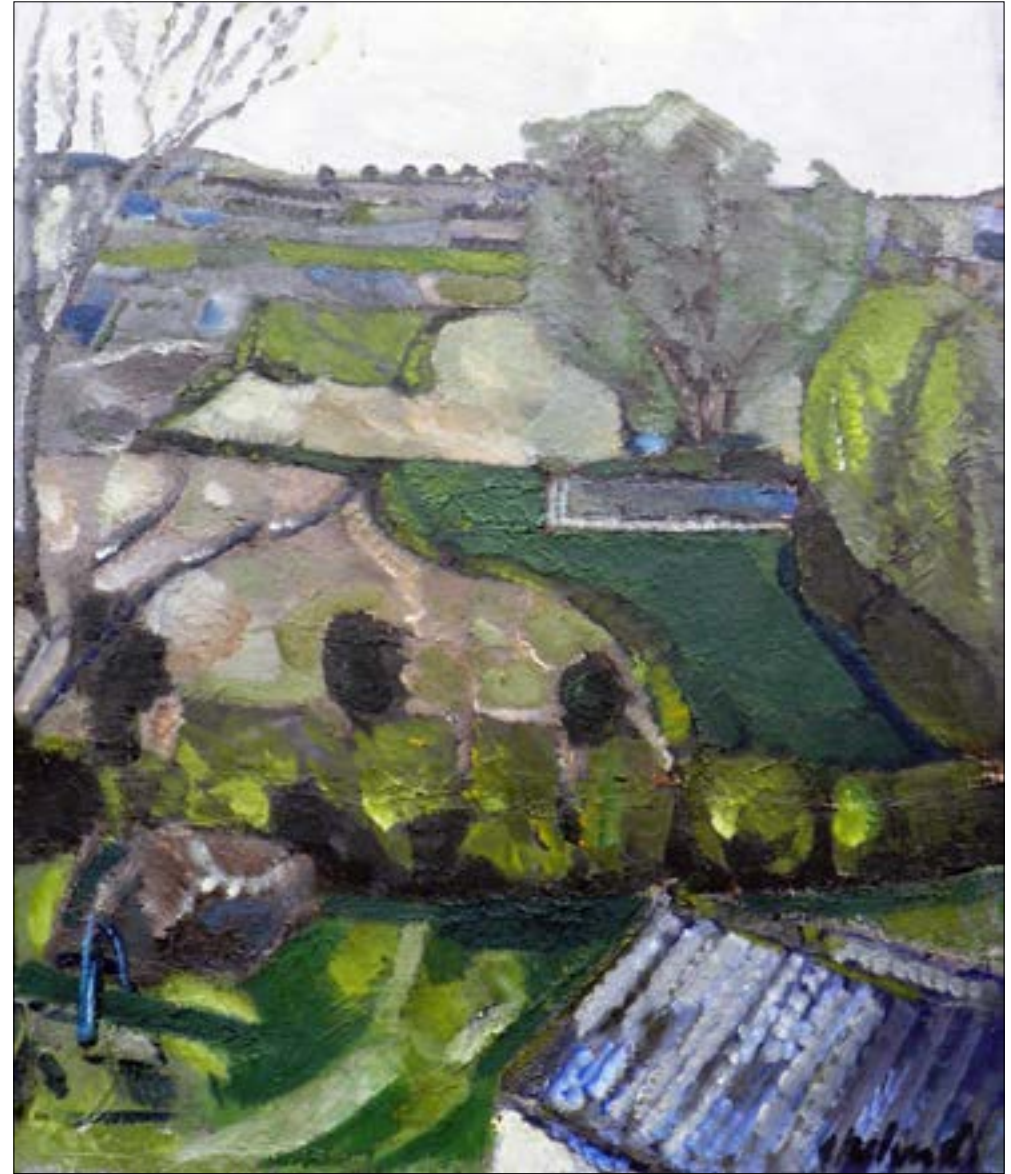
Ove Kunert: 'Landskab i Norge' – Oliemaleri.
Doneret af: Bente og Finn Thomsen. Foto: Chr. Friis

Ove Kunert: 'Skovvej ved lysning. Tisvilde Hegn' – Oliemaleri.
Doneret af: Bente og Finn Thomsen. Foto: Chr. Friis

Ove Kunert: 'Tidligt forår i Tisvilde Hegn'. 1961. – Oliemaleri.
Doneret af: Bente og Finn Thomsen. Foto: Chr. Friis

Poul Ekelund: 'Udsigt fra huset i Mønge' – Oliemaleri.
Doneret af: Karen og Viggo Bentzon, Mønge. Foto: Chr. Friis

Viggo Bentzon: 'Stejlepladsen. Tisvildeleje'. 2016 – Radering
Doneret af: Viggo Bentzon – Receptionsgave ved 50-årsreceptionen. Foto: Chr. Friis

Vibeke Alfelt: 'Uden titel'. 1962 – Oliemaleri.
Doneret af: Grethe Thrane, Tisvilde Lunde. Foto: Chr. Friis

Lars Åkirke: 'Uden titel'. 1959. – Oliemaleri.
Doneret af: Grethe Thrane, Tisvilde Lunde. Foto: Chr. Friis

Mogens Valeur: 'Opstilling' (år: ukendt) - Oliemaleri.
Doneret af: Henrik Valeur. Foto: Chr. Friis

Vejby-Tibirke Selskabet – et lokal- og kulturhistorisk selskab – har som sit formål at bevare kendskabet til Vejby-Tibirkeegnens særpræg og indsamle kunst, litteratur og mediekunst, der er skabt af personer med tilknytning til egnen.

Selskabet er selvejende, oprettet i 1966 af en kreds af personer, der gennem deres tilknytning til egnen enten som fastboende eller som landliggere har ønsket at gå aktivt ind for selskabets formål.

Selskabet står iøvrigt åbent for alle interesserede, der indtegner sig som medlemmer.

Bestyrelse 2016-2017

Form. Chr. Friis, Sankt Helene Vej 7, 3220

N.form. Søren Nielsen, Skovridervænget 1, 3220 Tisvildeleje

Kasserer Kjeld Pedersen, Rydevej 6, 3220 Tisvildeleje

Sekretær Svend Frandsen, Frederiksværkvej 71, 3200 Helsingør

Jette Foss, Nejlinge Byvej 10, 3200 Helsingør

Anni Rosenstand, Hårlands Alle 12, 3220 Tisvildeleje

Inge Læbo Sankt Helene Vej 7, 3220 Tisvildeleje

Siv Plum, Sankt Helene Vej 3 G, 3220 Tisvildeleje

Birthe Odgaard, Birkevej 11, 3220 Tisvildeleje

Henrik Preisler, Gernersgade 39,5.tv., 1319 København K.

Revisor og Revisorsuppleant

Rev. Bent Jørgensen, Rundinsvej 40, 3200 Helsingør

Rev.supp. Keld Jepsen, Bøgehaven 138, 3600 Værløse

Adresse

Vejby-Tibirke Selskabet,

v/formand Chr. Friis, Sankt Helenevej 7, 3220 Tisvildeleje

Telefon og internet

Formanden telefon 4870 8408 mobil 3069 5566 friis.laebo@mail.dk

Kassereren telefon 4870 8388 kjeldped@hotmail.com

www.vtselskabet.dk

Æresmedlemmer

Gennem årene har

Vejby-Tibirke Selskabet

udnævnt følgende æresmedlemmer:

Hans Nielsen Hansen	<i>udnævnt 1970</i>
Christian Bek	<i>udnævnt 1978</i>
Jan Valmin	<i>udnævnt 1979</i>
Gunnar Lemming-Christensen	<i>udnævnt 1980</i>
Henrik Kraft	<i>udnævnt 1982</i>
Anna Jensen	<i>udnævnt 1985</i>
Sofus Jensen	<i>udnævnt 1985</i>
Inger Wieth-Knudsen	<i>udnævnt 1987</i>
N. P. Wieth-Knudsen	<i>udnævnt 1987</i>
Marie Haagen-Müller	<i>udnævnt 1987</i>
Liv Tvermoes	<i>udnævnt 1999</i>
Mogens Christophersen	<i>udnævnt 2004</i>
Hans Kurt Jacobsen	<i>udnævnt 2014</i>